

Norge og nordområdene under og etter den kalde krigen

*En analyse av endringer og kontinuitet i norsk utenrikspolitikk
og sikkerhetspolitikk i nordområdene fra under den kalde krigen
til etter den kalde krigen.*

Eivind Fjærvoll

Masteroppgave i historie
Det humanistiske fakultet
Institutt for arkeologi, konservering og historie

UNIVERSITETET I OSLO

Våren 2014

Masteroppgave i historie

Norge og nordområdene under og etter den kalde krigen: En analyse av endringer og kontinuitet i norsk utenrikspolitikk og sikkerhetspolitikk i nordområdene fra under den kalde krigen til etter den kalde krigen.

Det humanistiske fakultet – Institutt for historie

UNIVERSITETET I OSLO

Eivind Fjærvoll

Våren 2014

© Eivind Fjærvoll

2014

Norge og nordområdene under og etter den kalde krigen

En analyse av endringer og kontinuitet i norsk utenrikspolitikk og sikkerhetspolitikk i nordområdene fra under den kalde krigen til etter den kalde krigen.

Eivind Fjærvoll

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

iv

Sammendrag

Denne masteroppgaven tar for seg den norske nordområdepolitikken under og etter den kalde krigen. Det har vært stort fokus på nordområdene og Stoltenberg II regjeringens storsatsning på hva de kaller en ”ny” nordområdepolitikk. Det er derfor interessant at det har vært svært liten debatt om grunnlinjene i nordområdepolitikken. Oppgaven ønsker å illustrere den norske nordområdepolitikken under den kalde krigen i en historisk kontekst. Norges forhold til Sovjetunionen og senere Russland står sentralt, og oppgaven ønsker å vise hvilken innvirkning denne overgangen hadde for den norske nordområdepolitikken. Oppgaven tar også for seg nordområdenes betydning og Norges forhold til NATO, samt hvilke endringer NATO gjennomgått i perioden. Oppgaven analyserer endringer og kontinuitet i norsk utenrikspolitikk og sikkerhetspolitikk i nordområdene under og etter den kalde krigen.

Forord

Arbeidet med masteroppgaven har vært meget interessant og lærerikt. Jeg er glad for å ha fullført og ser frem til å ta steget ut i arbeidslivet. Jeg vil rette en stor takk til alle som har bidratt til at oppgaven nå kan leveres.

Jeg ønsker å rette en særdeles stor takk til min veileder, Helge Øystein Pharo, for svært god veiledning, konstruktive tilbakemeldinger og retting.

Jeg ønsker å takke familien for støtte og for at de viser interesse i hva jeg skriver. Takk til mamma og pappa for oppmuntring, og en spesiell takk til pappa for retting av grammatikken. Uten hans retting ville det vært betydelig flere komma feil i oppgaven. Takk for at dere har støttet mitt studievalg og heiet meg frem i studiene. En stor takk til venner for mentale pauser i arbeidet med oppgaven.

Eventuelle feil og mangler i oppgaven er fullt og helt mine egne.

Blindern, 12. mai 2014

Eivind Fjærvoll

Forkortelser

BNI	Bruttonasjonalinntekt
BNP	Bruttonasjonalprodukt
EU	Den europeiske union
FFI	Forsvarets forskningsinstitutt
FN	De forente nasjoner
HIV / AIDS	Human Immunodeficiency Virus / Acquired Immune Deficiency Syndrome
Meld. St. X	Melding til Stortinget
NATO	The North Atlantic Treaty Organization
NEAFC	Den nordøstatlantiske fiskerikommisjonen
NOU	Norges offentlige utredninger
Ot.prp.	Odelstingsproposisjon
Prop. X S	Proposisjon til Stortinget
USA	United States of America
USSR	The Union of Soviet Socialist Republics (Sovjetunionen)
UUU	Ulovlig, uregistrert og uregulert (fiske)

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	v
Forord	vii
Forkortelser	ix
Innholdsfortegnelse	xi
1 Introduksjon	1
1.1 Forskningsspørsmål	2
1.2 Teori, tolkning og avgrensing.....	4
1.2.1 Nordområdene og Arktis	5
1.2.2 Sikkerhetspolitikk og forsvarspolitikk	7
1.3 Metode og kilder.....	9
1.3.1 Primærkilder.....	12
1.4 Forskningsstatus og litteratur.....	14
1.5 Oppgavens struktur.....	18
2 Den norske nordområdepolitikken under den kalde krigen	19
2.1 Brobyggingspolitikk	20
2.2 Medlemskap i Atlanterhavspakten	22
2.2.1 Avskrekking og beroligelse.....	23
2.2.2 Integrasjon og avskjerming	27
2.3 Norge i NATO	28
2.4 En ressursstormakt.....	30
2.5 Ny fokus på nordområdene.....	31
2.6 Oppsummering	32

3	Den norske nordområdepolitikken etter den kalde krigen.....	34
3.1	Barentssamarbeidet.....	35
3.2	Nedgang og tilbakeslag	36
3.3	Den nye nordområdepolitikken	38
3.4	NATO i endring.....	43
3.5	Oppsummering	47
4	Betydningen av nordområdene.....	49
4.1	Fiskeriressurser	51
4.2	Petroleumsressurser	55
4.3	Svalbard	57
4.4	Delelinjen.....	60
4.5	Militærstrategisk betydning og Forsvaret.....	61
4.6	Oppsummering	65
5	Den norske nordområdepolitikken	67
5.1	Perioder i den norske nordområdepolitikken.....	68
5.2	Nordområdepolitikken etter den kalde krigen	73
5.3	Fra Sovjetunionen til Russland.....	75
5.4	Grunnlinjene i nordområdepolitikken	81
5.5	Oppsummering	88
6	Oppsummering og konklusjon.....	89
6.1	Konklusjon.....	92
	Kilder.....	95
	Litteraturliste.....	97

Figur 1. Oversiktskart over nordområdene.....	6
Figur 2. Oversiktskart over Pomorsonen med to enklaver.....	40
Figur 3. Oversiktskart over de norske fiskerisonene.....	50
Figur 4. Oversiktskart over delelinjen mellom Norge og Russland.....	60

1 Introduksjon

Norge er en ung stat¹ omgitt av hav i sør, vest og nord. Det er derfor naturlig at den norske utenrikspolitikken og næringspolitikken har lagt stor vekt på havinteresser som fiske, fangst, skipsfart og senere petroleumsvirksomhet i havet. På grunn av fokuset på havinteresser har Norge ført en ekspansjonspolitikk ut i havet og inn i polarområdene.² Under den kalde krigen var nordområdene og Norge av betydelig internasjonal geopolitisk interesse,³ fordi områdene hadde direkte grenselinjen mot Sovjetunionen. Men mot slutten og etter den kalde krigen, med Sovjetunionens oppløsning, ble denne internasjonale geopolitiske interessen for både Norge og nordområdene svekket.⁴ Det er først i de senere år at interessen for nordområdene igjen har blusset opp, dette av flere grunner: Den ene er at verden trenger mer energi kombinert med tilgang til bedre teknologi legger press på petroleumsressursene i nord. Det andre er at Arktis blir stadig mer tilgjengelig på grunn av issmelting, som igjen kan være med på å åpne nye ferdselsårer spesielt til Asia.⁵ Det tredje er at Russland igjen begynner å bli en stor internasjonal aktør og har store interesser i nordområdene. Det at Russland også øker sine militære aktiviteter i nordområdene, kan tyde på at områdene igjen vil få en militærstrategisk betydning.⁶ Denne økende interessen for nordområdene kan Norge dra fordel av, men kan også skape konflikter for Norge. Selv om det i dag ikke lengre eksisterer en direkte militær trussel mot Norge slik som under den kalde krigen, bør vi være oppmerksomme på at det fort kan oppstå sikkerhetspolitiske utfordringer.

---

¹ Norge gjenvant først sin fulle selvstendighet i 1905 etter å ha vært i union med både Danmark og Sverige. I denne perioden hadde ikke Norge en egen utenrikspolitikk og landet var preget av isolasjon og isolasjonisme. Dette kombinert med få innbyggere og liten "makt" kan vi trygt kalle Norge en småstat. I dag er fortsatt Norge en småstat selv med egen utenrikspolitikk og større økonomiske muskler.

² Se Rolf Tamnes sin artikkel: "Et større Norge" i boka til Even Lange, Helge Pharo og Øyvind Østerud: *Vendepunkter i norsk utenrikspolitikk: Nye internasjonale vilkår etter den kalde krigen*, Unipub, Oslo 2009. s 259.

³ Selv om det ikke var noe sentrum. Hvis den kalde krig skulle bli varm ville det avgjørende slaget skje i Sentral-Europa og ikke i nordområdene.

⁴ Lange, Even, Helge Pharo & Øyvind Østerud: *Vendepunkter i norsk utenrikspolitikk: Nye internasjonale vilkår etter den kalde krigen*, Unipub, Oslo 2009. ss 22-26

⁵ Det snakkes om å forkorte havruten mellom Europa og Asia med rundt 40% - se foredrag til Jonas Gahr Støre: "Det meste er nord! – Nordområdene og veien videre – i internasjonalt perspektiv" 29.04.2010

http://media01.smartcom.no/Microsite/dss_01.aspx?eventid=5220 (lastet 15.09.2013) og Jonas Gahr Støre.

"Perspectives on current and future challenges in the High North" i Rose Gottemoller og Rolf Tamnes sin bok: *High North High Stakes: Security, energy, transport, environment*, Fagbokforlaget, Bergen 2008. s 16.

⁶ Lange, Even, Helge Pharo & Øyvind Østerud: *Vendepunkter i norsk utenrikspolitikk: Nye internasjonale vilkår etter den kalde krigen*. Unipub, Oslo 2009. s 22-26

Nordområdepolitikken hadde en oppblomstring i Norge under Stoltenberg II regjeringen.⁷ Ved Jonas Gahr Støres tiltredelse som utenriksminister høsten 2005, erklærte han nordområdene som førsteprioritet i norsk utenrikspolitikk. På det retoriske planet innebar dette noe nytt i den norske utenrikspolitikken, der det kun noen få år tidligere hadde vært en laber interesse for nordområdene. Stoltenberg II regjeringens nordområdepolitikk var muligens ikke noe fundamentalt nytt, men en fortsettelse av utviklingen som startet under Bondevik regjeringen.^{8,9} Likevel førte dette til et nytt fokus på ressursfordeling og sikkerhet i Barentshavsområdet både politisk og i media. Høydepunktet var da Støre med følge av tre andre statsråder troppet opp på Nordområdesenteret ved Universitetet i Nordland i Bodø den 18. november 2011 og presenterte den 132 sider lange stortingsmeldingen om nordområdesatsingen til Stoltenberg II regjeringen. Støre presenterte da med stor stolthet det regjeringen hadde fått til i nordområdene. Hovedresultatene var større leteaktivitet på sokkelen, 200 000 grensepasseringer fra Russland og den historiske delelinja mellom Norge og Russland. Det siste poenget omtalte Støre som den siste puslespillbiten for Norge, og det moderne Norge er nå fiks ferdig og derfor kan ta politikken på land. Han begrunnet dette med at det ikke finnes stiplede linjer på kartet og at utstrekningen av kontinentalsokkelen er avklart.¹⁰ Målet for denne oppgaven er derfor å analysere i hvilken grad den norske nordområdepolitikken faktisk har forandret seg fra den kalde krigen til etter den kalde krigen.

1.1 Forskningsspørsmål

Det å analysere forholdet mellom kontinuitet og endring er en måte å studere fortiden på. Det hjelper oss til å se sentrale elementer i eldre samfunnsforhold og i tidligere politikk, og det hjelper oss å begripe hva som er nytt. Slik kan man vurdere om en politikk representerer noe nytt for den gjør nødvendigvis ikke det selv om aktøren sier det. Det er mulig å se på slutten av den kalde krigen som en endring, også omtalt som et brudd, i den norske utenrikspolitikken ved for eksempel å argumentere for at sikkerhetspolitikken ble underordnet engasjementspolitikken. Det er ingen tvil at store forandringer har skjedd både i Norge og i

---

⁷ 17. oktober 2005 – 16. oktober 2013.

⁸ 19. oktober 2001 – 17. oktober 2005.

⁹ Hønneland, Geir & Leif Christian Jensen: *Den nye nordområdepolitikken: Barentsbilder etter årtusenskiftet*, Fagbokforlaget, Bergen 2008. s 9.

¹⁰ Dagbladet. ”Støre stolt over fiks ferdig Norge etter at han fikset delelinja” (2011).

<http://www.dagbladet.no/2011/11/18/nyheter/innenriks/nordomradene/19078192/> (lastet 10.05.2014)

verden generelt fra under den kalde krigen til i dag, og at de gir et grunnlag for å se slutten på den kalde krigen som et vendepunkt for norsk utenrikspolitikk. Samtidig finnes det også kontinuitet, som har bakgrunn i økonomiske og sikkerhetspolitiske interesser. Ideologien, velferdsstaten, markedsøkonomien, styresettet, landegrensene og den politiske, geografiske og økonomiske organiseringen er for det meste den samme for Norge.

Uten å vurdere kontinuitet og brudd i den norske utenrikspolitikken ved den kalde krigens slutt, er det likevel satt et skille ved den kalde krigens slutt for å bedre kunne analysere den norske nordområdepolitikken. Det vil si at oppgaven ikke ser på den norske nordområdepolitikken som en helhetlig politisk linje fra den kalde krig til i dag. Den norske nordområdepolitikken vil bli behandlet to deler. Del en er den norske nordområdepolitikken under den kalde krigen. Del to er den norske nordområdepolitikken etter den kalde krigen. Det er absolutt mulig å dele opp den norske nordområdepolitikken i enda mindre deler både før og etter den kalde krigen for å markere andre (mulige) skiller, noe som vil bli drøftet i kapittel 5. For denne oppgaven er det hensiktsmessig å dele nordområdepolitikken i to, og hovedproblemstillingen som oppgaven vil besvare er:

- ”Hva er forskjellene og likhetene mellom den norske nordområdepolitikk under og etter den kalde krigen?”

For å skape et empirisk grunnlag for oppgavens videre drøfting av problemstillingen blir sentrale temaer i den norske nordområdepolitikken behandlet. Det vil bli gitt en oversikt over hovedtrekk ved den norske nordområdepolitikken både under og etter den kalde krigen. I oppgaven stilles to sentrale spørsmål som utgjør et viktig grunnlag for å kunne besvare hovedproblemstillingen:

- ”Har viktigheten av nordområdene endret seg fra under til etter den kalde krigen?”
- ”Hvordan har overgangen fra Sovjetunionen til Russland påvirket den norske nordområdepolitikken?”

Målet for oppgaven er å se på flere viktige og relevante deler av den norske nordområdepolitikken, og se hvordan disse enten har forandret seg eller ikke fra under den

kalde krigen til etter den kalde krigen. Oppgaven vil besvare konkret hva den norske nordområdepolitikken gikk ut på både under og etter den kalde krigen. Dette er to lange perioder, og oppgavens fokus vil ligge på den generelle utviklingen i den norske nordområdepolitikken fremfor enkelthendelser og episoder. Likevel vil en rekke enkelthendelser og episoder selvsagt bli tatt med i oppgaven for å hjelpe til å illustrere den generelle utviklingen i nordområdepolitikken, og for å finne kjennetegnene for nordområdepolitikken under og etter den kalde krigen.

1.2 Teori, tolkning og avgrensning

De fleste gjeldene teoriene fra norsk side i forhold til nordområdene er empirisk baserte generaliseringer. De fleste av konfliktene i nordområdene under den kalde krigen er mellom Norge og Sovjetunionen, og etter den kalde krigen mellom Norge og Russland. Noen av disse begrepene vil nå kun bli kort redegjort for, men vil bli utdypet underveis i oppgaven i deres naturlige sammenheng. Likevel er det nødvendig å få en oversikt og definere flere sentrale begreper som er relevante for oppgavens problemstilling. Det er spesielt hensiktsmessig å redegjøre for hvilket geografisk og politisk område som faller inn under *nordområdene* og i hvilken grad denne terminologien og begrepet har blitt brukt. I denne oppgaven benyttes begreper som *sikkerhetspolitikk* og *forsvarspolitik*. Disse begrepene er det nyttig å definere i forkant, fordi de utgjør et sentralt grunnlag for å kunne svare på problemstillingen.

Oppgavens tidsmessige avgrensning gjelder perioden, *den kalde krigen*, som varte fra slutten av andre verdenskrig 2. september 1945 til Sovjetunionens endelige oppløsning 26. desember 1991. Det finnes flere forskjellige meninger om når den kalde krigen startet og sluttet, men denne oppgaven vil bruke tidsavgrensningen ovenfor. Perioden etter den kalde krigen vil bli avgrenset fra Sovjetunionens oppløsning 26. desember 1991 til Stoltenberg II regjeringens avgang 16. oktober 2013. På grunn av oppgavens omfang er det nødvendig med ytterligere avgrensning. Relevante aktører i nordområdene som Storbritannia, EU, Arktisk råd og Kina kommer ikke til å bli omtalt i noen særlig grad i oppgaven.

1.2.1 Nordområdene og Arktis

Nordområdene eller “*High North*”¹¹, er ikke et enkelt begrep å forholde seg til.¹²

Betydningen av begrepet er sterkt skiftende, og selv i dag ønsker for eksempel ikke utenriksminister Jonas Gahr Støre å definere dette begrepet.¹³ Derfor er en definisjon fra regjeringens nordområdestrategi (2006) benyttet for å forklare begrepet nordområdene:

*”Nordområdene favner vidt i så vel geografisk som politisk forstand. Geografisk omfatter dette land- og havområder, inkludert øyer og øygrupper, som strekker seg nordover fra Sør-Helgeland og østover fra Grønlandshavet til Barentshavet og Petsjorahavet. I politisk forstand inkluderer nordområdene de administrative enheter i Norge, Sverige, Finland og Russland som er omfattet av Barentssamarbeidet. Nordområdepolitikken omfatter videre det nordiske samarbeidet, forholdet til USA og Canada gjennom Arktisk råd og EU gjennom Den nordlige dimensjon.”*¹⁴

Dette betyr at nordområdene, for Norge sin del, blir området som består av Barentsregionen, Barentshavet, Norskehavet og Polhavet i retning av Nordpolen. Begrensningen vil være Sør-Helgeland i sør, Grønlandshavet i vest og Novaja Zemlja i øst.¹⁵ Det er denne avgrensningen som brukes i denne oppgaven når vi snakker om de norske nordområdene. Det er også viktig å merke seg at begrepet har en funksjonell definisjon utformet for å tjene nordområdestrategiens formål. Barentssamarbeidet, som regjeringens nordområdestrategi nevner vil redegjøres for i kapittel tre. Det er verdt å merke seg at begrepet ”den norske nordområdepolitikken” ikke var et standardbegrep under den kalde krigen, men begrepet dukket sporadisk opp.¹⁶ For enkelthets skyld blir begrepet ”nordområdepolitikken” brukt i denne oppgaven, og omfatter utenrikspolitikk Norge førte i de nordlige nærområdene, altså i

---

¹¹ Mer kjent internasjonalt som “*Barents region*” eller “*European Arctic*” internasjonalt.

¹² For mer om begrepet ”Nordområdene” og kritikk av begrepet se Odd Gunnar Skagestad sin artikkel ”Nordområdene – et elastisk begrep” (2009). http://www.nor-miltids.com/NMT2009/NMT-nr_2-3-2009/Skagestads%20artikkel.pdf (lastet 17.09.2013)

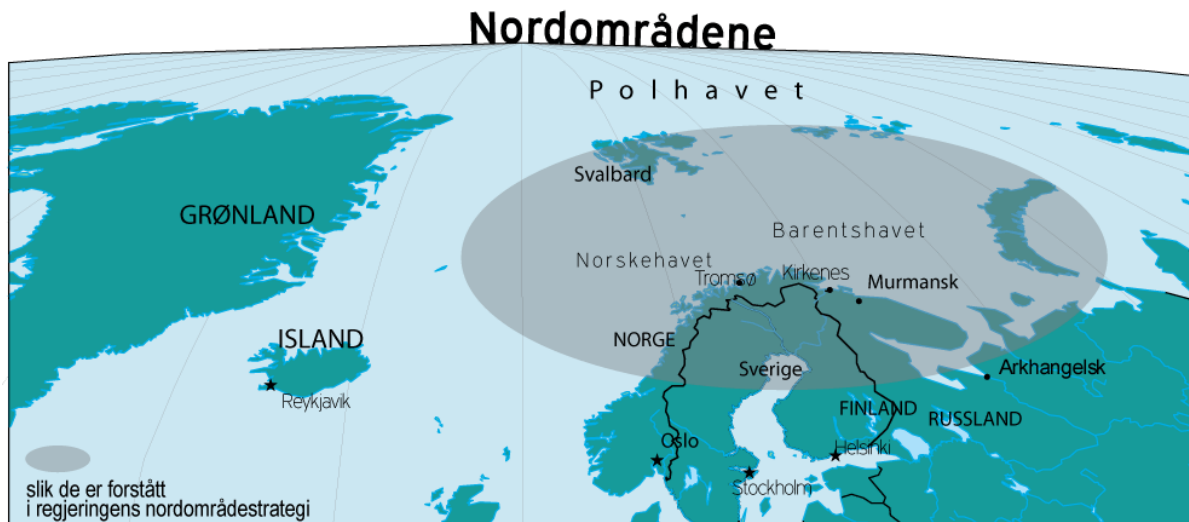
¹³ Støre, Jonas Gahr: ”Det meste er nord! – Nordområdene og veien videre – i internasjonalt perspektiv” (2010). http://media01.smartcom.no/Microsite/dss_01.aspx?eventid=5220 (lastet 15.09.2013)

¹⁴ Utenriksdepartementet: *Regjeringens nordområdestrategi* (2006). <http://www.regjeringen.no/upload/kilde/ud/pla/2006/0006/ddd/pdfv/302927-nstrategi06.pdf> (lastet 05.02.2014) s 9.

¹⁵ Archer, Clive: “Norway and the United Kingdom in the high north” tatt fra Helge Pharo og Patrick Salmon sin bok *Britain and Norway: Special relationships*, Akademika Forlag, Oslo 2012. s 5.

¹⁶ Hønneland, Geir & Lars Rowe: *Nordområdene – hva nå?*, Tapir Akademiske Forlag, Trondheim 2010. s 10.

nordområdene.¹⁷ Dette vil si at oppgaven bruker og forstår begrepet den ”norske nordområdepolitikken” som Norges utenrikspolitikk i nordområdene.

Figur 1. Oversiktskart over nordområdene.

Nordområdene var svært viktig under den kalde krigen av militærstrategiske grunner, da spesielt frem til slutten av 1980-tallet.¹⁸ Under den kalde krigen ble Norges nærområder gjerne omtalt som nordregionen eller nordflanken av NATO, hvor nordregionen ble oppfattet som området fra det nordlige Tyskland i sør til polpunktet i nord, og fra Island i vest til Novaja Zemlja i øst. Nordflanken ble i NATO-sammenheng oppfattet som landene i alliansens regionale Nordkommando: ”Schleswig-Holstein, Danmark og Norge. Noen ganger ble nordpolområdet eller Arktis oppfattet som en egen region, der de nordligste delene av fastlands-Norge og de nordlige øygruppene inngikk sammen med Grønland og de nordlige delene av Russland, Canada og Alaska.¹⁹ Uavhengig av hvilken definisjon av Arktis som benyttes, har Norge, Russland (Sovjetunionen), Canada, USA og Danmark (Grønland) territorium i Arktis, og disse fem omtales derfor som ”arktiske kyststater”. Finland, Sverige og Island kan også bli sett på som arktiske stater, og er en del av begrepet ”De arktiske åtte”.

¹⁷ Hønneland, Geir & Leif Christian Jensen: *Den nye nordområdepolitikken: Barentsbilder etter årtusenskiftet*, Fagbokforlaget, Bergen 2008. s 10.

¹⁸ Ibid. s 10.

¹⁹ Skogrand, Kjetil: *Alliert i krig og fred: 1940-1970, bd 4. Norsk forsvarshistorie*, Eide Forlag, Bergen 2004. s 19.

Alle de arktiske statene er en del av Arktisk råd. Oppgavens hovedfokus er imidlertid på Norge og Russland (Sovjetunionen), og har USA og NATO som sentrale aktører. Canada, Danmark, Island, Finland og Sverige vil ikke trekkes inn i noen særlig grad for å avgrense oppgaven.

1.2.2 Sikkerhetspolitikk og forsvarspolitik

Sikkerhetspolitikk er et begrep som er relevant for oppgavens problemstilling. Vanligvis betyr *sikkerhet* frihet fra fare, skade eller ødeleggelse. Sikkerhetspolitikk, også kalt tryggingpolitikk, omfatter mer enn det. En tradisjonell forståelse av sikkerhetspolitikk begrepet vil bli brukt for å avgrense oppgaven. I boken ”*Sikkerhetspolitiske mål og virkemidler*” definerer John Kristen Skogan kjernen i den tradisjonelle sikkerhetspolitikken som en stats beskyttelse mot eksternt fysisk maktbruk og vold. Dette gjelder oftest militær maktbruk, da fra en annen stat eller ikke-nasjonale aktører.²⁰ Det er også mulig at en stat kan bli truet eller utsettes for maktbruk innenfra, men oppgaven ser bort i fra maktbruk innenfra siden dette ikke ansees som relevant for Norge i denne tidsperioden. Sikkerhetspolitikk for Norge (og oppgaven) er et begrep formulert etter 1945, og konsentrerer seg om å sikre territoriet og suvereniteten.

Sikkerhetspolitikk som begrep ble for alvor introdusert i Norge etter den andre verdenskrig, og vokste ut av at Norges utenrikspolitikk og forsvarspolitik ble enda tettere knyttet sammen. Hovedgrunnene var det vanskelige internasjonale klimaet etter andre verdenskrig og med tysk okkupasjon i nær fortid. Denne sammenknyttingen av forsvars- og utenrikspolitikken i Norge skjedde hovedsakelig under perioden Jens Christian Hauge var forsvarsminister fra 1945-1952. Hauge startet et nært samarbeid med Halvard Manthey Lange, som var utenriksminister fra 1946-1965. I dette samarbeidet ble Hauge en sentral aktør i den politiske linjen som både endte med medlemskap i Atlanterhavspakten og oppføringen av Norges selvpålagte restriksjoner.²¹ Hauge var også en sentral utenrikspolitisk aktør for Norge, og fikk en viktig rolle som deltaker i det internasjonale diplomati. Dermed fikk

---

²⁰ Skogan, John Kristen: ”Sikkerhetspolitiske mål og virkemidler” i boka til Jon Hovi og Raino Malnes: *Anarki, Makt og Normer: Innføring i internasjonal politikk*, Abstrakt Forlag, Oslo 2007. s 101.

²¹ Som blir omtalt i kapittel 2.

forsvarsministeren en sentral rolle som i stor grad påvirket Norges utenrikspolitiske kurs.²²

Sikkerhetspolitikk er også global, fordi mange land vil se seg tjent med at det er fred spesielt innenfor sin egen region. Derfor er det naturlig at flere land vil søke å avverge væpnet maktbruk mellom land i sin region, og i tillegg kan det også bidra til beskyttelse av sitt eget land.²³ Et eksempel på dette kan være hvis det bryter ut en konflikt mellom to land, kan fort andre land i regionen bli påvirket og muligens bli trukket inn i konflikten, noe som utgjør en sikkerhetspolitisk trussel. For å unngå dette har det blitt etablert samordninger gjennom internasjonale organisasjoner, som FN og NATO.²⁴ Indirekte sikkerhetspolitiske utfordringer i denne oppgaven blir forstått som situasjoner der en eller flere av Norges NATO-alliert enten trues med, eller utsettes for, militært maktbruk. Det er verdt å merke seg at etter den kalde krigen har også et utvidet sikkerhetsbegrep blitt lagt til grunn i Norge. I St. Meld. 7: *Nordområdene. Visjon og virkemidler (2011-2012)*²⁵ står det at det utvidete sikkerhetsbegrepet inkluderer territoriell, økonomisk, økologisk, sosial og politisk sikkerhet. Likevel, for å avgrense oppgaven, brukes det tradisjonelle sikkerhetspolitiske begrepet.

Forsvarspolitikken utgjør den sentrale delen av en stats sikkerhetspolitikk. For at en stat skal oppnå sine overordnede sikkerhetspolitiske mål er staten i de fleste sammenhenger avhengig av et forsvar, der forsvaret støtter de sikkerhetspolitiske målene som å beskytte freden, landets suverenitet, territorielle integritet og den nasjonale handlefriheten. I hvilken grad forsvaret er i stand til dette, har en sammenheng med politiske ønsker, eller vilje til å bevilge penger og statens (med få unntak) evne eller vilje til å finne beskyttere for å ivareta de forsvarspolitiske målene. Disse forsvarspolitiske målene endrer seg fra under den kalde krigen, til etter den kalde krigen, og vil bli redegjort for og drøftet senere i oppgaven.

---

²² Skogrand, Kjetil: *Alliert i krig og fred: 1940-1970, bd 4. Norsk forsvarshistorie*, Eide Forlag, Bergen 2004. s 157.

²³ Skogan, John Kristen: "Sikkerhetspolitiske mål og virkemidler" i boka til Jon Hovi og Raino Malnes: *Anarki, Makt og Normer: Innføring i internasjonal politikk*, Abstrakt Forlag, Oslo 2007. s 102.

²⁴ *Ibid.* s 106.

²⁵ St. Meld. 7 (2011-2012): *Nordområdene: Visjon og virkemidler*, (2012). <http://www.regjeringen.no/pages/35878716/PDFS/STM201120120007000DDDPDFS.pdf> (lastet 14.11.2013) s. 63.

1.3 Metode og kilder

Nordområdene har vært tema for omfattende historisk, samfunnsfaglig og naturvitenskapelig forskning i norsk og internasjonal sammenheng og det har blitt skrevet svært mye om nordområdene, da spesielt i Norge. Dette har sammenheng med at Norge har så mange interesser i området, og har ført til at det finnes en mengde skriftlige kilder som er relevante for oppgavens problemstilling. Derfor er det viktig å trekke frem flere aspekter ved kildevurdering. Utvelgelsen av kildene for oppgaven er basert på et *strategisk utvalg*²⁶. Selve vurderingen av hvilke kilder som er relevante for oppgaven, har en sammenheng med kildenes betydning for problemstillingen og hvilken troverdighet kilden faktisk har. For å etablere et hendelsesforløp som gir en årsakssammenheng, er det viktig å vurdere kildene i forhold til hverandre og i forhold til kunnskapen vi allerede har om temaet. Tidlig i en forskningsprosess er det ofte ikke mulig med sikkerhet å etablere hva som faktisk fant sted, så det kan tenkes at det som blir ansett som sikre kilder og valide konklusjoner, i realiteten ikke er det. En konklusjon basert på en eller flere usanne premisser er ikke *valid*, noe som vil si at konklusjonen ikke er gyldig.²⁷ For å sikre kildenes troverdighet, og dermed sikre oppgavens validitet, er det blitt tatt utgangspunkt i flere forskjellige kilder. Det er også viktig å vurdere utsagnets karakter og hvor kilden har sitt opphav. Knut Kjeldstadli skriver i boken *Fortida er ikke hva den en gang var* at det er viktig å stille flere spørsmål til kilden. For det første, er kilden relevant i forhold til spørsmålet oppgaven ønsker å svare på? En kilde kan være helt pålitelig, men fullstendig irrelevant for spørsmålet.²⁸ For det andre, er kilden troverdig? Her skriver Kjeldstadli at ”Vi er på jakt etter «noe som ikke stemmer»”.²⁹ For eksempel sjølmotigelser i kilden kan være et varsel om at kilden ikke er troverdig. Det er viktig å se om opphavet til kilden gir mulighet til å si hva som skjedde, og om opphavet vil gi en mest mulig objektiv fremstilling, eller om kilden har en *tendens*? Tendens, handler om kildens opphav har et motiv, interesse eller en tilbøyelighet til å fremstille informasjonen på et spesielt vis? Når en kilde blir vurdert, må vi se om kilden har oppstått i en situasjon der omstendigheter kunne influere på opphavets mulighet, evne og vilje til å gjengi

---

²⁶ Strategisk utvalg er en utvelgningsmetode som ikke bygger på tilfeldighetsprinsippet, se Sigmund Grønmo: *Samfunnsvitenskapelig metoder*, Fagbokforlaget, Bergen 2004. s 88.

²⁷ Kildens troverdighet er ikke det samme som en sannhet. Dette fordi alle kilder kan ta feil.

²⁸ Et dokument kan for eksempel ta for seg første verdenskrig og være pålitelig, men fullstendig irrelevant når oppgaven handler om den kalde krigen.

²⁹ Kjeldstadli, Knut: *Fortida er ikke hva den en gang var: En innføring i historiefaget*, Universitetsforlaget, Oslo 1999. s 180.

virkeligheten?³⁰ Til slutt skriver Kjeldstadli om tre tommelfingerregler: 1. Vurder kildens indre konsistens. Finnes det store forskjeller og meningsløsheter i kilden skaper det tvil om kildens pålitelighet. 2. Sett kilder opp mot hverandre. Hvis det finnes flere uavhengige kilder som beskriver det samme, øker det troverdigheten til kildene.³¹ 3. Samsvarer kilden med den større sammenhengen og annen kunnskap? Det er sjeldent en kilde blir vurdert isolert, og et ”faktum” blir et faktum innenfor en større helhet. Dette vil si at hvis kilden avviker fra det vi vet: som kan være fornuft, sannsynlighet, øvrig kunnskap om emnet og etablerte samfunnsvitenskapelige og historisk teori, svekker det naturlig nok tilliten til kilden.³² Det finnes ingen fasit eller enkel oppskrift for å finne den eksakte troverdigheten til kilden, og en totalvurdering for kilden må på gjøres fra gang til gang.

Pål Repstad beskriver i boken *Mellom nærhet og distanse: Kvalitative metoder i samfunnsfag*, at de skriftlige kildene kan være *normativ*, *kognitiv* eller en kombinasjon av de to.³³ En normativ kilde er ofte lover, regler, traktater, målsettinger, partiprogrammer, forskrifter, eller viser noe kilden ønsker å oppnå eller mener hvordan ting bør være. Normative kilder kan ha et vurderende siktemål som betyr at aktørens holdninger, krav, intensjoner og retningslinjer kan komme til syne. Det er viktig å merke seg at en normativ kilde ikke er en ren beskrivelse av hvordan de faktiske forholdene enten var eller er. En lovtekst forteller ikke noe om i hvilken grad loven blir fulgt, eller hvordan loven eventuelt fungerer i praksis. En kognitiv kilde, også kalt en beskrivende kilde, beskriver hvordan forholdene faktisk var og forteller derfor om noe som har skjedd, eller det noen mener har skjedd. Her skilles det mellom *førstehåndskilder* og *andrehåndskilder*. En førstehåndskilde er både en levning og beretning som beskriver en selvopplevd hendelse. Kjeldstadli skriver at en førstehåndskilde er en øyenvitneskildring.³⁴ Kjeldstadli presiserer at en historiker alltid foretrekker førstehåndskilder, om de finnes. I denne oppgaven blir originaldokumenter som offentlige utredninger og strategier brukt i stor grad. Disse er førstehåndskilder. Det er viktig å være oppmerksom på kildens opphav, fordi kilden kan være subjektiv.³⁵ En andrehåndskilde er kilder som ikke er førstehåndskilder, for

---

³⁰ Kjeldstadli, Knut: *Fortida er ikke hva den en gang var: En innføring i historiefaget*, Universitetsforlaget, Oslo 1999. s 180.

³¹ Dette betyr ikke at kilder blir avskrevet, hvis de ikke ligner på hverandre.

³² Kjeldstadli, Knut: *Fortida er ikke hva den en gang var: En innføring i historiefaget*, Universitetsforlaget, Oslo 1999. s 181.

³³ Repstad, Pål: *Mellom nærhet og distanse: Kvalitative metoder i samfunnsfag*, Universitetsforlaget, Oslo 2007. s.106.

³⁴ Kjeldstadli, Knut: *Fortida er ikke hva den en gang var: En innføring i historiefaget*, Universitetsforlaget, Oslo 1999. s 177.

³⁵ Repstad, Pål: *Mellom nærhet og distanse: Kvalitative metoder i samfunnsfag*, Universitetsforlaget, Oslo 2007. s 105.

eksempel en beretning som kan beskrive en hendelse som ikke er selvopplevd. Altså en beretning som er basert på hva andre har sett eller hørt, som for eksempel avskrift eller referater av en primærkilde, mens en primærkilde er selve originalkilden til en hendelse. Det kan være skiller mellom førstehåndskilder og primærkilder, fordi en primærkilde ikke alltid er en førstehåndskilde. Kjeldstadli skriver at en førstehåndskilde er primær, fordi den ligger nærmest i tid og rom i forhold til det som har skjedd, blant de kildene som er til rådighet. Alle andre kildene som ligger lenger borte i tid og rom i forhold til det som har skjedd vil være sekundære. Hvis førstehåndskilden forsvinner er det den neste kilden, nærmest førstehåndskilden, som blir primær. Et eksempel på dette er hvis et originalt møtetreferat går tapt kan et avisreferat fra det aktuelle møtet bli primærkilden.³⁶ Dette vil si at førstehåndskilden forsvinner, og blir en sekundærkilde. En sekundærkilde er ofte avskrift eller referat av primærkilden.³⁷

For å belyse og svare på oppgavens problemstilling trengs et oversiktsbilde av hvordan situasjonen i nordområdene og norsk nordområdepolitikk artet seg under den kalde krigen og etter den kalde krigen. I Norge er det skrevet svært mye om nordområdene, derfor er det naturlig at kildegrunnlaget, også kalt det empiriske grunnlaget for oppgaven, består av en rekke ulike tekster og dokumenter. For å forske på disse skriftlige kildene, anvendes dokumentanalyse i denne oppgaven. Det kunne være aktuelt å kombinere dokumentanalyse med en intervjuundersøkelse, men denne kombinasjonen ble valgt bort av tidsmessige årsaker. Ordet *dokument* er et begrep som byr på utfordringer, og i snever forstand gjelder kun tekster som offentlige utredninger, partiprogrammer og tilsvarende. I denne oppgaven er alle skriftlige kilder definert som dokumenter, noe som er vanlig. Dokumentanalyse handler om en systematisk gjennomgang av en rekke forskjellige dokumenter. Målet er å kategorisere innholdet og registrere informasjonen som er relevant for problemstillingen. I denne oppgaven vil dokumentene beskrive noe som faktisk har hendt. Det faktum at tidsavstanden til hendelsene i den kalde krigen er relativt kort har ingen prinsipiell betydning for oppgaven. I en analyse er det nødvendig å bruke *empiri*, også omtalt som kilder som består av innsamlet informasjon. Empirien er kildegrunnlag som faktisk presenteres og diskuteres i oppgaven. Sammenhengen mellom problemstillingen og empirien er derfor fokuset i en analyse. Analysen er et tolkningsarbeid, der forskeren forsøker å forstå hva informasjonen betyr for

---

³⁶ Repstad, Pål: *Mellom nærhet og distanse: Kvalitative metoder i samfunnsfag*, Universitetsforlaget, Oslo 2007. s 106.

³⁷ Kjeldstadli, Knut: *Fortida er ikke hva den en gang var: En innføring i historiefaget*, Universitetsforlaget, Oslo 1999. s 178.

problemstillingen som oppgaven ønsker å svare på.

1.3.1 Primærkilder

I oppgaven er det brukt to sett primærkilder fra Stortinget og Utenriksdepartementet (UD).³⁸ Fra Stortinget kommer en rekke dokumenter, som rapporter, strategier, Norges offentlige utredninger (NOU), Odelstingsproposisjoner (Ot.prp.), Proposisjoner til Stortinget (Prop. X S), og Stortingsmeldinger (Meld. St. X). Dokumentene fra Stortinget er lagt ut elektronisk og har blitt hentet fra <http://www.regjeringen.no>. Det er skrevet svært mye, og oppgaven begrenser seg til et gitt utvalg av dokumenter av særlig betydning for analysen: *Regjeringens nordområdestrategi* (2006), *Barents 2020: Et virkemiddel for en fremtidsrettet nordområdepolitikk* (2006), St. Meld. Nr. 15 (2008-2009) *Interesser, ansvar og muligheter: Hovedlinjer i norsk utenrikspolitikk*, *Nye byggesteiner i nord: Neste trinn i Regjeringens nordområdestrategi* (2009), *Evne til innsats: Strategisk konsept for forsvaret* (2009), Prop. 73 S (2011-2012). *Et forsvar for vår tid*, St. Meld. 7 (2011-2012) *Nordområdene: Visjon og virkemidler* og *Fokus 2013. Etterretningstjenesten vurdering*. (2013) er viktige dokumenter, fordi sammen, gir de et godt innsyn og overblikk over den norske nordområdepolitikken under Stoltenberg II regjeringen (2005-2013). Dokumentene NOU 2003: 32. *Mot Nord! Utfordringer og muligheter i nordområdene* og *Styrke og relevans. Strategisk konsept for Forsvaret* (2004) gir et innsyn og overblikk over den norske nordområdepolitikken under Bondevik II regjeringen (2001-2005). Fra Utenriksdepartementet er det en rekke bind utenrikspolitikk, som hovedsakelig dekker perioden 01.01.1966 – 31.12.1993.³⁹

Regjeringens nordområdestrategi (2006) er brukt i kapittel 1 for å forklare begrepet norsk nordområdepolitikk. Dokumentet beskriver politikken Stoltenberg regjeringen ønsker å føre i nordområdene, og konkluderer også med at nordområdene er det viktigste strategiske satsingsområde i utenrikspolitikken for Norge.

Kapittel 3 har hentet mye informasjon fra *Mot Nord! Utfordringer og muligheter i*

---

³⁸ Ca. 470 sider fra UD.

³⁹ Flere bind manglet innad i perioden. Enten fordi de var sendt til Riksarkivet for arkivering, eller rådgiver fra seksjon for arkiv og dokumentforvaltning i UD ikke mente at de ikke ville være relevante.

nordområdene (2003) for å få en oversikt over Ordheim-utvalget sin utredning av nordområdene under Bondevik II regjeringen. Denne rapporten (NOU) konkluderer med at det er et behov for en ny norsk nordområdepolitikk. *Barents 2020: Et virkemiddel for en fremtidsrettet nordområdepolitikk* (2006) fra Stoltenberg II regjeringen, har blitt brukt til å vise at Stoltenberg II regjeringen bygger sin nordområdepolitikk på rapportene under Bondevik II regjeringen. Dokumentet viser også en visjon om en norsk-russisk pomorsone, og gir bakgrunnen til Stoltenberg II regjeringens nordområdestrategi. *Regjeringens nordområdestrategi* (2006) er også sentral i kapittel 3, og forslaget om pomorsonen er beskrevet her. Dokumentet konkluderer med at kunnskap det viktigste feltet for nordområdene, til forskjell fra petroleumsvirksomhet, som muligens ville vært mer naturlig. *Nye byggesteiner i nord: Neste trinn i Regjeringens nordområdestrategi* (2009) er med på å vise at den norske nordområdepolitikken under Stoltenberg II regjeringen nærmer seg mer innenrikspolitikk enn utenrikspolitikk.

Kapittel 4 har hentet mye informasjon fra *Regjeringens nordområdestrategi* (2006) som tar opp problemer med ulovlig, urapportert, uregulert fiske (UUU-fiske). St. Meld. 7 (2011-2012) *Nordområdene: Visjon og virkemidler* har blitt brukt til å oppsummere viktigheten av fiskeriressurser i nordområdene. Kongeriket Norge og Den Russiske Føderasjon. *Overenskomst mellom Kongeriket Norge og Den Russiske Føderasjon om maritim avgrensning og samarbeid i Barentshavet og Polhavet* har blitt brukt for å få en oversikt over delelinjeavtalen. Dokumentet viser den fastsatte kystgrensen mellom Norge og Russland. *Fokus 2013. Etterretningstjenestens vurdering* (2013) har blitt brukt til å vise at Norge fortsatt følger nøye med Russland, og dokumentet konkluderer med at nordområdenes militærstrategiske betydning heller vil øke enn å avta i fremtiden.

Alle dokumentene som er presentert ovenfor er primærkilder og materialet fra Stortinget viser hvordan regjeringer har presentert saker for offentligheten, og hvilken politikk som regjeringene offentlig ønsker å føre i nordområdene. Dokumentene viser ikke hvordan den norske nordområdepolitikken ble ført i praksis. Kildene er derfor normative siden de viser aktørens (regjeringen, for det meste) sine holdninger, krav, intensjoner og retningslinje. De offentlige dokumentene beskriver deler av beslutningene, men sier lite om årsakene til beslutningene. Det finnes heller ingen beskrivelse av utviklingen i andre tilgjengelige dokumenter. Dokumentene fra Utenriksdepartementet gir et godt innblikk i hvordan saker ble drøftet i møte med sovjetiske myndigheter og hvordan saker ble omtalt og vurdert i

Utenriksdepartementet før det ble offentliggjort. Forholdet mellom de interne kildene og de åpne kildene, er at de interne kildene gir en tilleggsinformasjon om hvordan saker ble omtalt og vurdert som ikke finnes i de åpne kildene. Siden leser vil ha problemer med å få tilgang til de interne kildene i UD, og jeg ikke fikk en tilstrekkelig oversikt over den norske nordområdepolitikken via de interne kildene, ble litteraturen (sekundærkildene) valgt som fundament for utviklingene i den norske nordområdepolitikken. De interne kildene ga heller ikke ny informasjon i en særlig grad, som ikke finnes i de åpne kildene. Forklaringen kan være at kildene har vært tilgjengelig for forfatterne av litteraturen, eller rett og slett at informasjonen i kildene ikke er spesielt hemmelig for offentligheten, selv om tilgangen til kildene er noe begrenset. De interne kildene er derfor hovedsakelig brukt for å validere litteraturen.

1.4 Forskningsstatus og litteratur

Som nevnt er det forsket og skrevet svært mye om nordområdene, og emnet er godt dekket av litteraturen. I oppgaven er litteraturen brukt som sekundærkilder, og som basis for å stille spørsmål om hvor store endringer det faktisk er i den norske nordområdepolitikken fra den kalde krigen til etter den kalde krigen. Litteraturen stiller ofte lignende spørsmål, men svarer ikke på dette spørsmålet på en tilfredsstillende måte. Litteraturen beskriver utviklinger og årsakssammenhenger i den norske nordområdepolitikken, noe oppgavens primærkilder ikke gjør. Derfor utgjør litteraturen basis for oppgavens bilde av utviklingen i den norske nordområdepolitikken fra under den kalde krigen til etter den kalde krigen. De viktigste tekstene for oppgaven er *Alliert i krig og fred*,⁴⁰ *Allianseforsvar i endring*,⁴¹ *Oljealder*,⁴² *Vendepunkter i norsk utenrikspolitikk*,⁴³ *Den nye nordområdepolitikken: Barentsbilder etter årtusenskiftet*,⁴⁴ *Nordområdene – hva nå?*,⁴⁵ og ”Norge og NATO under den kalde krig”.⁴⁶

---

⁴⁰ Skogrand, Kjetil: *Alliert i krig og fred: 1940-1970, bd 4. Norsk forsvarshistorie*, Eide Forlag, Bergen 2004.

⁴¹ Børresen, Jacob, Gullow Gjeseth & Rolf Tamnes: *Allianseforsvar i endring: 1970-2000, bd 5*, Eide Forlag, Bergen 2004.

⁴² Tamnes, Rolf: *Oljealder 1965-1995, bind 6 i Norsk utenrikspolitikk historie*, Universitetsforlaget, Oslo 1997.

⁴³ Lange, Even, Helge Pharo & Øyvind Østerud: *Vendepunkter i norsk utenrikspolitikk: Nye internasjonale vilkår etter den kalde krigen*, Unipub, Oslo 2009.

⁴⁴ Hønneland, Geir & Leif Christian Jensen: *Den nye nordområdepolitikken: Barentsbilder etter årtusenskiftet*, Fagbokforlaget, Bergen 2008.

⁴⁵ Hønneland, Geir & Lars Rowe: *Nordområdene – hva nå?*, Tapir Akademiske Forlag, Trondheim 2010.

⁴⁶ Tamens, Rolf & Knut Einar Eriksen. ”Norge og NATO under den kalde krigen” (1999).

<http://www.atlanterhavskomiteen.no/files/atlanterhavskomiteen.no/Tema/50aar/1a.htm> (lastet 01.05.2014)

Kapittel 2 har hentet informasjon fra Kjetil Skogrand sin bok *Alliert i krig og fred* for å redegjøre for det historiske bakteppet for den norske nordområdepolitikken under den kalde krigen. Boken tar for seg den norske nordområdepolitikken fra 1940-1970. Boken gir et overgripende perspektiv over nordområdenes og Norges økte geostrategiske betydning. Utviklingen av trusselbildet under den kalde krigen, med Sovjetunionen som motpart, blir gjennomgått. Boken legger vekt på den nye dimensjonen i norsk sikkerhetspolitikk, alliansesamarbeidet, der NATO-medlemskapet har en gjennomgripende betydning, og konkluderer med at Forsvaret er preget av økt integrasjon med tett samvirke både flernasjonalt og i nasjonal sammenheng. Skogrand forteller også at vekst (i Forsvaret) og strid gikk hånd i hånd: Der de første etterkrigsårene var preget av en dragkamp om omfanget av politisk styring over forsvarsetaten. Senere i perioden ble Forsvaret preget av sterk intern maktkamp, der forsvarsgrener og våpenarter, avdelinger og distrikter kjempet seg imellom om ressurser og innflytelse. Kapittel 2 har også hentet mye informasjon fra Jacob Børresen, Gullow Gjeseth og Rolf Tamnes *Allianseforsvar i endring*. Boken til Børresen, Gjeseth og Tamnes tar for seg den norske nordområdepolitikken fra 1970-2000 og hvordan Norge ble en ressursstormakt. Boken påpeker at 30-årsperioden ikke utgjør en enhetlig tidsepoke og deler epoken opp i to, under den kalde krigen og etter den kalde krigen. Boken konsentrerer seg om NATOs stadig mer framtrepende rolle, og beskriver en endring i den norske nordområdepolitikken i perioden med det voksende norske engasjementet i fredsoperasjoner og krigsliknende oppdrag (engasjementpolitikken). Boken konkluderer med at dette er en bemerkelsesverdig endring, sett på bakgrunn av de norske myndighetenes tidligere motvilje mot at Norge og NATO skulle engasjere seg i konflikter utenfor alliansens nærområder. Boken konkluderer likevel med at det er en sterk kontinuitet i den norske nordområdepolitikken. Informasjon er hentet fra Rolf Tamnes sin bok *Oljealder*, som omhandler Norges transformasjon til en ressursstormakt (1965-1995), og hvilke nye utviklingstrekk den norske nordområdepolitikken fikk som følge av dette.

Kapittel 3 har hentet informasjon fra Geir Hønneland og Leif Christian Jensen sin bok *Den nye nordområdepolitikken: Barentsbilder etter årtusenskiftet* for å gi en bakgrunn for den norske nordområdepolitikken etter den kalde krigen. Boken beskriver begivenhetene i den norske nordområdepolitikken fra årtusenskiftet fram til 2007, og tar for seg Stoltenberg II regjeringens politikk med erklæringen om å gjøre nordområdene til førsteprioritet i utenrikspolitikken. Boken konkluderer med at en påfallende endring i statusen til

nordområdene i norsk utenrikspolitikk fant sted rundt midten av 2000-tallet. Det er et stort fokus på utenriksminister Jan Petersens⁴⁷ og etterfølgeren Jonas Gahr Støres⁴⁸ nordområdepolitikk. Boken konkluderer med at Petersen startet endringen, men høstet lite ære for dette, mens Støre tok opp stafettpinnen og har blitt hyllet som visjonær.⁴⁹ Boken stiller spørsmål om det faktisk er noe nytt i den ”nye” norske nordområdepolitikken? Konklusjonen er at den ”nye” norske nordområdepolitikken først og fremst er en serie offentlige dokumenter,⁵⁰ og enkelte nye aktiviteter som følger av disse, noe som ikke skiller seg ut fra eldre norsk nordområdepolitikk. Kapittel 3 hentet også mye informasjon fra Jacob Børresen, Gullow Gjeseth og Rolf Tamnes *Allianseforsvar i endring* av samme grunner som boken har blitt brukt i kapittel 2.

Kapitelene 2, 3 og 4 har hentet informasjon fra Rolf Tamnes sin artikkel ”Et Russland i endring” i boka til Even Lange, Helge Pharo og Øyvind Østerud: *Vendepunkter i norsk utenrikspolitikk* som gir et grundig tilbakeblikk på Norges historikk med ekspansjon ut i havet. Artikkelen beskrives rettighetene Norge med tiden har fått internasjonalt i forhold til nordområdene, som vises med utvidelse av norsk sokkel og fiskerisone. Mot slutten av artikkelen blir konfliktene mellom norske og russiske interesser i nordområdene drøftet, og utfordringene med å forutse hva Russland ønsker og vil gjøre i fremtiden blir tatt opp. Artikkelen konkluderer med at selv om Norge har blitt en ressursstormakt er fortsatt landets evne til å agere på egenhånd etter den kalde krigen relativt begrenset, og at norske myndigheter ikke ønsker å utfordre sine allierte, selv om den sovjetiske trusselen ikke lengre eksisterer. Tamnes konkluderer med at den norske engasjementspolitikken fortsatt tjener ideelle og realpolitiske mål.

Kapitelene 3 og 4 har hentet informasjon fra Helge Bakkisrud sin artikkel ”Et Russland i endring” i boka til Even Lange, Helge Pharo og Øyvind Østerud: *Vendepunkter i norsk utenrikspolitikk* som tar for seg endringer i Russland. Artikkelen tar for seg utviklingen i Russland etter den kalde krigen. Bakkisrud konkluderer med at Norge er en småstat med nasjonale interesser i nordområdene som vanskelig kan gjennomføres uten et tett samarbeid med Russland. Dette samarbeidet vil i tiden som kommer vil bli mer krevende og utfordrende,

---

⁴⁷ Under Bondevik II regjeringen (2001-2005).

⁴⁸ Under Stoltenberg II regjeringen (2005-2013).

⁴⁹ Hønneland, Geir & Leif Christian Jensen: *Den nye nordområdepolitikken: Barentsbilder etter årtusenskiftet*, Fagbokforlaget, Bergen 2008. s 157.

⁵⁰ Startet med NOU-en *Mot nord!* i 2003.

på grunn av økt russisk selvhevdelse og sterk prioritering av russiske egeninteresser.

Kapittel 4 har hentet informasjon fra Rose Gottemoeller og Rolf Tamnes sin bok, *High north high stakes*. Boken har flere relevante artikler som gir en oversikt over sikkerhet, energi, transport, miljø, og over hva slags muligheter og interesser Norge har i nordområdene. Artikkelen til John Hamre, "A US perspective on the High North", omhandler amerikansk syn på nordområdene, og konkluderer med at USA ikke ser på nordområdene som et veldig viktig område i dag, i stor kontrast fra starten av den kalde krigen. I Helge Pharo og Patrick Salmons bok *Britain and Norway: Special relationships* er Clive Archers artikkel "Norway and the United Kingdom in the High North" interessant. Den tar for seg forholdet mellom Norge og Storbritannia i nordområdene og konflikten mellom landene angående Svalbardspørsmålet. Artikkelen konkluderer med at Norge kan havne i utilsiktet konflikt med Storbritannia over konflikter i nordområdene og spesielt Svalbard, men at dette ikke skal kaste skygger over de lange tradisjonene med sterk og gjensidig relasjon mellom Norge og Storbritannia.

Det er skrevet flere masteroppgaver som har tatt for seg nordområdene. De mest relevante for oppgaven er *Forsvarets rolle ved sikkerhetspolitiske kriser i nordområdene* (2009) av Oberstløytnant Tore Svendsen. Svendsen ser på hvordan forsvaret kan brukes i konflikter i nordområdene, og konkluderer med at forsvaret er for lite og for svakt i dag til å "holde ut" i en krigssituasjon, men at tilstedeværelsen til Forsvaret i nordområdene er med på å spille en viktig rolle for kvaliteten av norsk krisehåndtering i nord. Silje Feet Wølners masteroppgave *Russisk økt vektlegging av militære maktmidler i nordområdene* (2013) er en statsvitenskapelig studie av utformingen av norsk sikkerhetspolitikk og forsvarspolitisk planlegging. Oppgaven konkluderer med at rammebetingelsene for utformingen av norsk sikkerhetspolitikk og forsvarspolitikk kan endres som følges av økt russisk vektlegging av militære maktmidler.

Det er skrevet flere doktoravhandlinger om nordområdene. De mest relevante for oppgaven er Lars Rowe, *Pechenganikel: Soviet Industry, Russian Pollution, and the Outside World* (2013), som gir et innblikk miljøtruslene for Norge fra Sovjetunionen og senere Russland. Avhandlingen gir et overblikk over den russiske nikkelinindustrien, og drøfter hvorfor norske myndigheter har mislykket i over 20 år med å begrense forurensingen. Rowe konkluderer med at russiske industrielle ambisjoner og norsk miljøhensyn står for langt fra hverandre til at det har kunnet blitt en løsning på forurensingsproblemet. Håvard Klevberg, *Maritim*

luftovervåking i nord: 333 skvadron i norsk sikkerhetspolitikk (2011), gir et dypere innblikk i norsk sikkerhetspolitikk i nordområdene, der 333 skvadronen har en viktig rolle i den norske overvåkning av nordområdene. Klevberg konkluderer med at 333 skvadronens virksomhet inngår i det som er kalt "allianse i alliansen", med det nære samarbeidet med USA, og at utviklingen av 333 skvadronen har dempet inntrykket av perioden med den kalde krigen som en unntaksperiode i den norske nordområdepolitikken.

1.5 Oppgavens struktur

Innledningskapittelet redegjør for problemstillingen for oppgaven, definerer sentrale begreper, avgrensede oppgaven og klargjør for videre drøfting. Etter innledningskapittelet følger to bakgrunnskapitler for å sette kommende drøfting i en historisk kontekst. Kapittel 4 vil se nærmere på betydningen av nordområdene og legge vekt på nordområdenes økonomiske og militærstrategiske betydning, for å svare på underproblemstillingen: *"Har viktigheten av nordområdene endret seg fra under til etter den kalde krigen?"* Kapittel 5 vil se nærmere på den norske nordområdepolitikken og svare på underproblemstillingen *"Hvordan har overgangen fra Sovjetunionen til Russland påvirket den norske nordområdepolitikken?"* samt hovedproblemstillingen: *"Hva er forskjellene og likhetene mellom den norske nordområdepolitikk under og etter den kalde krigen?"* Oppgaven avsluttes med et oppsummeringskapittel med konklusjon.

2 Den norske nordområdepolitikken under den kalde krigen

For å drøfte og svare på oppgavens problemstilling er det hensiktsmessig å se på den historiske perioden *den kalde krigen*. Den kalde krigen (1945-1991) var en lang periode på ca. 45 år med konflikt og rivalisering mellom seierherrene i andre verdenskrig.⁵¹ På den ene siden var Sovjetunionen (USSR) og dens allierte, ofte referert til som Østblokken. På den andre siden var USA og dens allierte, ofte referert til som Vestblokken. Konflikten var først og fremst en fortsettelse på andre verdenskrig om hvem som skulle ha herredømmet over Europa. Den kalde krigen var også en konflikt om ideologier og politiske systemer. Terminologien, den kalde krigen, ble først brukt av Bernard Baruch, som var rådgiver til den amerikanske presidenten Harry S. Truman i 1947.⁵² Under den kalde krigen var USA og Sovjetunionen ikke bare stormakter, de var *supermakter*. Dette skapte en klar todeling i verdenssamfunnet, en bipolaritet. I motsetning til andre verdenskrig var den kalde krigen en *kald krig*. En kald krig vil si at det aldri kom i noen direkte våpenkonflikt mellom hovedmotstanderne. På grunn av fraværet av direkte væpnet konflikt mellom stormaktene har perioden med den kalde krigen blitt omtalt som ”den lange freden”,⁵³ et uttrykk som ble laget av den amerikanske historikeren John Gaddis.⁵⁴ På tross av dette var det likevel store konflikter mellom maktblokkene, og perioden ble preget av et våpenkappløp. Denne opprustningen gjorde partene i stand til å ikke bare kunne påføre hverandre enorme skader, men også evnen til å utløse et slags kjernefysisk ragnarok med atomvåpen som kunne endret alle livsvilkårene i

---

⁵¹ I sikkerhetspolitisk og geopolitisk forstand hadde andre verdenskrig og den kalde krigen en rekke sammenliknbare trekk. Der det i begge perioder sto to maktblokker mot hverandre, og en sentral del av konflikten omhandlet herredømmet over Europa. Maktblokkene under den kalde krigen var forskjellig sammensatt fra andre verdenskrig. Under den kalde krigen bestod den ene maktblokken av USA og de andre vestmaktene, som Norge var en del av. Mot den andre maktblokken som bestod av Sovjetunionen og sine satellitter. Under den kalde krigen var maktblokkene ledet av stater som skilte seg ut med et ressursgrunnlag og en militær slagkraft som satte de andre nasjonene i skyggen. En annen sentral forskjell mellom andre verdenskrigen og den kalde krigen var at det var to kriger som ble kjempet på helt forskjellige måter. Andre verdenskrig i 1939-45 var en ”varm krig”, altså en total krig, med enorme ødeleggelser både materielt og i liv.

⁵² Store Norske leksikon: ”Den kalde krigen” http://snl.no/Den_kalde_krigen (lastet 01.05.2014)

⁵³ Skogrand, Kjetil: *Alliert i krig og fred: 1940-1970, bd 4. Norsk forsvarshistorie*, Eide Forlag, Bergen 2004. s 18 og det er verdt å merke seg at det var mye varm krig utenfor Europa, som i Korea (1950-1953), Vietnam (1956-1975) og Afghanistan (1979-1989). Noe som John Gaddis har blitt kritisert av mange for å ha neglisjert verden utenfor Europa da han skapte ”den lange freden” begrepet.

⁵⁴ For mer lesning se John Lewis Gaddis sin bok: *The Long Peace. Inquiries into the History of the Cold War*, Oxford University Press, New York 1987.

verden.⁵⁵ Dette skapte en ekstremt høy militær beredskap og en sterk spenning mellom partene. Spesielt i visse faser av den kalde krigen var spenningen så høy at det er blitt karakterisert som en tilfeldighet at det ikke brøt ut krig mellom partene. Mye av årsaken til at det ikke brøt ut en ny storkrig, eller enda verre en atomkrig, er erkjennelsen av de katastrofale konsekvensene denne krigen ville ha hatt.⁵⁶ Dette kapittelets formål er å illustrere den norske nordområdepolitikken under den kalde krigen i en historisk kontekst. Hovedpoengene vil til slutt trekkes frem i en kort oppsummering.

2.1 Brobyggingspolitikk

Den andre verdenskrig (1939-1945)⁵⁷ sees på som et stort vendepunkt i norsk sikkerhetspolitikk og den norske utenrikspolitikken var preget av en *brobyggingspolitikk* i de to første årene etter krigen, og så en søkende periode. Den norske brobyggingspolitikken gikk ut på å spille en rolle som en nøytral mekler, også kalt brobygger, mellom vest og øst. Forutsetningen for at denne brobyggingspolitikken skulle lykkes var at både vestmaktene og Sovjetunionen klarte å opprettholde et minimum av samarbeid fra den andre verdenskrigen inn i etterkrigstiden. I forhold til den norske sikkerhetspolitikken hadde Norge fått flere smertelig erfaringer fra den tyske invasjonen 9. april 1940 og den påfølgende okkupasjonen. Norske myndigheter før 9. april hadde ikke vært klar over at Norge var strategisk utsatt, men med disse erfaringene var det klart at det ikke lengre var mulig for et lite land som Norge, med en så utsatt geografisk beliggenhet, å sikre sin uavhengighet ved å forsøke å isolere seg fra de store konfliktene og motsetningene i verden. Med isolasjon er det en risiko for å skape et maktpolitisk tomrom som kan friste en fremmed makt til å sikre seg fordelaktige posisjoner ovenfor Norge. Det norske Forsvaret hadde blitt totalt overrasket av den tyske invasjonen og var lenge preget av et ”9. april spøkelse”⁵⁸ som i stor grad påvirket den norske forsvarsplanlegging etter krigen. Det ble også klart at Norge ikke kunne bygge opp et forsvar som alene kunne virke krigsavvergende.

---

⁵⁵ Skogrand, Kjetil: *Alliert i krig og fred: 1940-1970, bd 4. Norsk forsvarshistorie*. Eide Forlag, Bergen 2004. s 18.

⁵⁶ Skogrand, Kjetil & Rolf Tamnes: *Fryktens likevekt: atombomben, Norge og verden 1945-1970*, Tiden Norsk Forlag, Oslo 2001. s 33.

⁵⁷ Det er mange som er opptatt av at andre verdenskrig var global og vil si at krigen begynte i 1937 med Japans angrep på Kina.

⁵⁸ 9. april spøkelse gikk ut på at de norske myndighetene aldri mer ønsket å være et offer for et overraskende angrep og okkupert av en fremmed makt igjen slik som under den tyske invasjonen 9. april 1940.

De forente nasjoner (FN) ble opprettet 24. oktober 1945 som en etterfølger av Folkeforbundet, og var tiltenkt en nøkkelrolle for å stoppe krig og danne en plattform for dialog i det internasjonale samfunnet. Hovedmålet for FN-pakten var å opprettholde en ny og mer fredfull verdensorden etter andre verdenskrig.⁵⁹ På grunn av erfaringene fra andre verdenskrig satset regjeringen Gerhardsen på at Norges sikkerhetsbehov ville dekkes av det kollektive sikkerhetssystem som skulle etableres gjennom den nye globale organisasjonen. I brobyggingen og tiltroen til FN var det bygget inn en reserveposisjon. Utenriksledelsen var innforstått med at samarbeidet mellom stormaktene kunne bryte sammen, og at Norge da måtte søke formell beskyttelse fra vestmaktene. Den implisitte garantien i mellomkrigstiden hadde vist seg mislykket. Forsvar måtte forbedres i fredstid, både for å fungere i krig og virke avskrekkende.

FN kom imidlertid ikke til å spille sin tiltenkte rolle. Stalins pågående Europa-politikk, og dermed en stadig økende tilspissing i forholdet mellom Øst og Vest, førte til at fra 1947 ble tydelig at vestmaktene og Sovjetunionen ikke kom til å samarbeide.⁶⁰ Derfor erkjente norske myndigheter at slik som det internasjonale samfunnet utviklet seg måtte Norge⁶¹ prøve å finne et tryggere grunnlag for landets sikkerhet enn det FN kunne tilby. Med denne erkjennelsen ble den norske brobyggingspolitikken oppgitt.⁶²

Norge havnet så i en søkende periode, der ønsket om et vestlig forsvarssamarbeid ble satt på den norske dagsordenen tidlig i 1948. Dette hadde en tydelig sammenheng med Sovjetunionens meget harde politikk ovenfor europeiske land som befant seg innenfor sovjetiske linjer, som tilfellet med Tsjekkoslovakia og den kupplignende operasjonen der i februar 1948 da kommunistpartiet kom til makten. Etter svensk initiativ ble det i første omgang gjort et forsøk på å finne en skandinavisk løsning med et forsvarssamarbeid mellom Norge, Sverige og Danmark. Forsvarsforhandlingene mellom landene i 1948-1949 førte ikke frem til noe konkret av flere ulike grunner,⁶³ som at de norske myndighetene anslo at Norge ikke ville motta tilstrekkelig militærhjelp for kunne bygge opp et tidsmessig forsvar, og

---

⁵⁹ Holtmark, Sven G: "Norge og Sovjetunionen 1917-1991" (2008).

<http://polarhistorie.no/artikler/2008/norge%20og%20Sovjetunionen> (lastet 04.02.2014)

⁶⁰ Ønsket om samarbeid var nok tilstedet, men uenighet om premissene ble for store.

⁶¹ Og flere andre vest-europeiske land

⁶² Pharo, Helge: "Bridgebuilding and Reconstruction: Norway faces the Marshall Plan" NUPI rapport Nr.27. Norsk utenrikspolitisk institutt, Oslo 1976. ss. 47-48.

⁶³ Tamens, Rolf & Knut Einar Eriksen: "Norge og NATO under den kalde krigen" (1999).

<http://www.atlanterhavskomiteen.no/files/atlanterhavskomiteen.no/Tema/50aar/1a.htm> (lastet 01.05.2014)

samtidig reise landets økonomi. Hovedgrunnen til at forsvarsforhandlingene brøt sammen var imidlertid uforenlige posisjoner mellom landene. Sverige ønsket et helt nøytralt forsvarsforbund, mens Norge ville ha en åpning mot vestmaktene.⁶⁴

2.2 Medlemskap i Atlanterhavspakten

Norge grunnla sammen med elleve andre vestlige nasjoner⁶⁵ forsvarsalliansen Atlanterhavspakten (NATO) den 4. april 1949. Dette markerte en stor endring i norsk utenriks- og dermed sikkerhetspolitikk. Historisk hadde Norge markert en sterk avstand til alle former for storallianse, eller blokkdannelse.⁶⁶ (Med unntak i krigsårene 1940-45). Men på tross av denne tradisjonen var det viktig for norske politikere å være sikre på at hvis Norge ble trukket inn i en krig, måtte det være ”på den riktige siden”. Historisk var det spesielt et land Norge knyttet seg til og søkte beskyttelse fra, og det landet var Storbritannia. Denne historiske tradisjonen, og samfunnsmessig utvikling i Norge med stadig sterkere utbygging av demokrati og rettssamfunn og nære forbindelser med vestlige land, skapte en tilhørighetsfølelse til de andre vestlige demokratiene.

I 1948-49 tiltok den norske frykten for et sovjetisk angrep. Denne frykten var ikke basert på at Norge ville komme i konflikt med Sovjetunionen, men heller forestillingen om at konflikter mellom vestmaktene og Sovjetunionen i Sentral-Europa kunne komme ut av kontroll og forårsake en europeisk storkrig. Derfor var hovedfrykten en ny storkrig i Europa, og ikke et isolert sovjetisk angrep på Norge. Det siste ble ikke utelukket, men ble ansett som mindre sannsynlig.⁶⁷ Det var i tillegg en frykt for sovjetisk isolert press på Norge i 1948-49, etter mønster av Tsjekkoslovakia og Finland, som også førte til at Norge ønsket seg større ryggdekning mot Sovjetunionen, og ble medlem i Atlanterhavspakten. Begrunnelsen til den politiske endringen fra alliansefri politikk, til å gå inn i en storallianse, ga statsminister Einar Gerhardsen til Stortinget. Gerhardsen gjorde det klart at det ikke lenger var «mulig og riktig å

---

⁶⁴ Danmark inntok en mellomting mellom Norge og Sverige.

⁶⁵ Opprinnelige land ved dannelsen: Belgia, Canada, Danmark, Frankrike, Island, Italia, Luxembourg, Nederland, Norge, Portugal, Storbritannia og USA

⁶⁶ Eriksen, Knut Einar & Helge Ø. Pharo: *Kald krig og internasjonalisering 1949-65*, bd 5, Universitetsforlaget, Oslo 1997. s 31.

⁶⁷ Ibid. s 55.

*skaffe oss en særskilt norsk fred uten omsyn til hvordan verden ellers utviklet seg».*⁶⁸ Dette betød at den norske regjeringen gjorde det klart offentlig at Norges strategiske betydning gjorde det lite sannsynlig at landet kunne stå utenfor en eventuell ny storkrig. Dette nye forsvarssamarbeidet i fredstid med Atlanterhavspakten (NATO) var helt nytt for Norge, og blant den norske befolkningen beholdt mange den gamle holdningen fra nøytralitetsperioden og så med stor skepsis på alliansen. Det var også frykt for at alliansen kunne være en provokasjon mot Sovjetunionen. Uansett hadde de norske myndighetene tatt et klart sikkerhetspolitisk valg med innmeldelsen i Atlanterhavspakten, og den norske nordområdepolitikken ble formet med dette valget.

Det første strategiske konseptet for NATO-alliansen kom 1. desember 1949, og ble godkjent av alliansens forsvarsministre og senere av NATOs Råd.⁶⁹ Det er spesielt to momenter i dette strategiske konseptet som er viktig. Det første er prinsippet om at hvert enkelt land skulle ha et øye til alliansens samlede styrkestruktur under oppbygging av eget forsvar. Det ble også klart at atomvåpen utgjorde et element i alliansens forsvar. Det er verdt å nevne at det kun var USA som hadde tilgang til atomvåpen på denne tiden, så dette betød i realiteten at alle medlemslandene i NATO ble plassert under den amerikanske atomparaplyen. Norge hadde ingen motforestillinger mot dette og begrunnet det med at alliansen var basert på atomvåpenets avskrekkende virkning.⁷⁰ Selv med atomvåpenet som et avskrekkingsmiddel var fokuset i alliansen på oppbygging av konvensjonelle militærstyrker frem til 1952.

2.2.1 Avskrekking og beroligelse

Norge var⁷¹ en småstat, mens Sovjetunionen var en supermakt,⁷² og med utgangspunkt om at Norge var det eneste NATO-landet med direkte landegrense til Sovjetunionen, ble en rekke sikkerhetspolitiske tiltak utført. De sikkerhetspolitiske tiltakene Norge traff er best beskrevet med begrepsparet *avskrekking* og *beroligelse* som ble introdusert av Johan Jørgen Holst i en

---

⁶⁸ Eriksen, Knut Einar & Helge Ø. Pharo: *Kald krig og internasjonalisering 1949-65, bd 5*, Universitetsforlaget, Oslo 1997. s 31.

⁶⁹ Rådet er NATO sitt høyeste organ der alle medlemsland er representert ved faste utsendinger (ambassadører).

⁷⁰ Skogrand, Kjetil: *Alliert i krig og fred: 1940-1970, bd 4. Norsk forsvarshistorie*, Eide Forlag, Bergen 2004. s 167.

⁷¹ Og er den dag i dag.

⁷² Tamens, Rolf & Knut Einar Eriksen: "Norge og NATO under den kalde krigen" (1999).

<http://www.atlanterhavskomiteen.no/files/atlanterhavskomiteen.no/Tema/50aar/1a.htm> (lastet 01.05.2014)

artikkel i 1966.⁷³ Avskrekking baserte seg på Norges egen forsvarskraft og på det norske medlemskap i NATO.⁷⁴ Det er tydelig at hovedformålet med det norske NATO-medlemskapet var å avskrekke Sovjetunionen fra å gå til angrep, samt forhindre politisk press mot Norge.⁷⁵ Men selv med NATO-medlemskap var det viktig for Norge å bygge ut forsvaret og sikre alliert militær innsats i nord. Beroligelse gikk ut på å vise Sovjetunionen at Norge ikke skulle være utgangspunktet for et angrep østover. For å vise dette påla Norge seg flere restriksjoner i forhold til NATO-politikken. De viktigste restriksjonene gikk ut på at det ikke skulle være atomvåpen eller fremmede militærbaser på norsk jord i fredstid.⁷⁶ Det var heller ikke åpent for NATO-øvelser i Finnmark, samt strenge regler for anløp til norske havner og bruk av norske territorier spesielt i nord. Senere ble disse restriksjonene mindre strenge, og det ble åpnet opp for at allierte kunne ha faste installasjoner og utstyrslager på norsk jord.

De norske selvpålagte restriksjonene ble utformet på den norske regjeringen på eget initiativ, men Sovjetunionens bekymring for den norske deltagelsen i NATO må selvsagt sees som en årsak til disse selvpålagte restriksjonene. I forkant av det norske medlemskapet i Atlanterhavspakten fikk Norge spørsmål fra Sovjetunionen om blant annet: ”Om Norge ville forplikte seg til å opprette militære fly- og flåtebaser i landet for andre nasjoner om Norge skulle bli medlem av Atlanterhavspakten?” Som svar på dette lagde Norge en baseerklæring den 1. februar 1949 som følger:

”Den norske regjering vil ikke tiltre noen overenskomst med andre stater som innebærer forpliktelser for Norge til å åpne baser for fremmede makters stridskrefter på norsk territorium så lenge Norge ikke er angrepet eller utsatt for trusler om angrep.”⁷⁷

Denne baseerklæringen ble grunnlaget for det som senere ble kjent som den norske basepolitikken. Det var også eksplisitt uttalt at det var kun opp til Norge å fortolke om landet var utsatt for ”trusler om angrep.” Dette var med på å understreke at restriksjonene var

---

⁷³ Holst, Johan Jørgen: *Norsk sikkerhetspolitikk i et strategisk perspektiv*, Oslo 1967. s 66.

⁷⁴ Mer om balansen mellom integrasjon og avskjerming se Håvard Klevberg sin doktorgrad: *Maritim luftovervåkning i nord: 333 skvadron i norsk sikkerhetspolitikk*, Universitetet i Oslo 2011. ss. 6-8.

⁷⁵ Eriksen, Knut Einar & Helge Ø. Pharo: *Kald krig og internasjonalisering 1949-65, bd 5*, Universitetsforlaget, Oslo 1997. s 66

⁷⁶ Rolf Tammes legger vekt på seks slike begrensninger: basepolitikk, atompolitikken, restriksjoner i forhold til tyskere i flankeforsvaret, norsk kontroll med etterretnings- og overvåkingsvirksomhet i nordområdene, demilitarisert Svalbard (og Jan Mayen) og anløp av fartøyer utrustet med kjernevåpen.

⁷⁷ Skogrand, Kjetil: *Alliert i krig og fred: 1940-1970, bd 4. Norsk forsvarshistorie*, Eide Forlag, Bergen 2004. s 161.

selvpålagte og den politiske linjen var unilateral, som vil si ensidig fra norsk side. Kjernen i bestemmelsen var et veto mot lagring og utplassering av atomvåpen på norsk jord, og at allierte militærfly og marinefartøyer under normale omstendigheter ikke kunne operere i norsk område øst for 24 grader Ø. Dette betydde at allierte fly heller ikke fikk bruke norsk område som landingsplass under øvelser og operasjoner som skjedde lenger øst i internasjonalt farvann. I tillegg til dette fikk ikke allierte hærstyrker lov til å øve eller trene i Finnmark i fredstid. Det fantes også flere andre bestemmelser, som hvor mange fly som kunne befinne seg i bestemte områder i Nord-Norge samtidig. Disse restriksjonene, ”Finnmarks-restriksjonene” ble introdusert i kongelig resolusjon den 19. januar 1951: ”Regler for anløp av fremmede krigsskip og luftfartøyers adgang til norsk territorium under fredsforhold”. Restriksjonene inneholdt også et nei til utplassering av utenlandske kampstyrker i Norge i fredstid. Derimot ble det bygget baseanlegg og forhåndslagre som skulle være til hjelp hvis restriksjonene falt fra ved krig eller ved direkte trussel om angrep, slik at allierte styrker raskest mulig kunne bli satt inn på norsk jord. Disse begrensningene gjorde forsvarets handlingsrom begrenset, og førte til at det til tider var problematisk for Forsvaret å løse sine oppdrag. Det ble altså forsvarets oppgave å løse sine oppdrag innenfor de politiske rammene som forsøket på lavspenningspolitikken la til grunn. Det enkleste for Norge sin del forsvarsmessig kan argumenteres å være atombevæpning av landet, men på grunn av den indrepolitiske dimensjonen ønsket Norge å vise Sovjetunionen at landet ikke skulle være utgangspunkt for angrep, og at NATO-medlemskapet var av defensiv karakter. Dette hang også sammen med skepsisen mot NATO og det store norske flertalls skepsis mot kjernevåpen.

Restriksjonene bød ikke bare forsvaret på problemer, men også allierte nasjoner i NATO var kritiske til restriksjonene.⁷⁸ I løpet av 1950-tallet og utover ble flere framstøt fra amerikansk og britisk hold avvist av Norge. USA og Storbritannia ønsket blant annet at Norge skulle ha atomvåpen, militære øvelser, og stasjonerte utenlandske tropper. De norske myndighetene var også restriktive med å tillate bruk av norske flyplasser til etterretningsformål. Likevel åpnet også Norge for en del ting. Det ble blant annet bygget lagre for atomvåpen i Norge. I tillegg ble våpensystemet ”*Honest John*” utplassert på Setermoen. Dette våpensystemet var et rakettvåpen som ble ansett som lite treffsikker og dermed svært lite effektivt uten

---

⁷⁸ Tamens, Rolf & Knut Einar Eriksen: ”Norge og NATO under den kalde krigen” (1999).
<http://www.atlanterhavskomiteen.no/files/atlanterhavskomiteen.no/Tema/50aar/1a.htm> (lastet 01.05.2014)

atomstridshoder.⁷⁹ Derfor er det mulig å argumentere for at norske styrker fikk opplæring i våpensystemer som kunne bære atomstridshoder. Det er verdt å nevne at erklæringen om ingen atomvåpen på norsk jord først ble vedtatt i Stortinget i 1961, selv om holdningene til det å ikke ha atomvåpen hadde vært gjeldende i lang tid.⁸⁰

Den norske basepolitikken var lagt opp slik at det var viktig å forutse et eventuelt angrep fra Sovjetunionen. Derfor var den viktigste norske sikkerhetspolitiske utfordringen å analysere det internasjonale spenningsnivået av de forskjellige politiske, økonomiske og militære komponentene som sammen kunne utgjøre en trussel mot Norge. Dette vil si at de norske myndighetene fortløpende vurderte trusselbildet opp mot basepolitikken, for selve målet i den norske basepolitikken var å "fille basen" før et angrep for først og fremst å avskrekke en potensiell trussel. Likevel ville det å "fille basen" ta tid, da det ikke alltid ville være like enkelt å få rask nok støtte fra allierte. Derfor var det en grunnleggende tanke i det norske forsvaret at om et angrep skulle skje uten forvarsel, måtte de norske styrkene være sterke nok til å holde ut mot Sovjetunionen til de allierte styrkene kunne komme Norge til unnsetning. På bakgrunn av dette ble både baseanlegg og forhåndslagre plassert et stykke fra grensen til Sovjetunionen for ikke å havne i fiendtlige hender, og hoveddelen av de militære installasjonene lagt til Trøndelag, Nordland og Troms. Politikken med å ha et forsvarsmessig svakt Finnmark ble balansert med at Indre Troms ble et forsvarssentrum med flere leire, garnisoner og øvingsområder. Lyngen i Nord-Troms ble sett som en sannsynlig frontlinje ved et overraskende angrep fra Sovjetunionen, fordi området ble sett på som en naturlig geografisk forsvarslinje for Norge.

Det var helt utelukket å kunne forsvare hele Finnmark på grunn av det asymmetriske styrkeforholdet mellom Finnmark og Kola. Likevel var det viktig å ha noen styrker i Finnmark for å kunne holde en eventuell strid gående så lenge at Finnmark ikke bare ble et norsk problem, men også et problem for NATO og det internasjonale samfunnet. Den grunnleggende hensikten med den norske basepolitikken var å sørge for avspenning i nordområdene. Skulle andre allierte nasjoner fått tillatelse til å ha baser i Norge ville dette ha medført en økt spenningen i nordområdene. De norske selv pålagte restriksjonene påvirket

---

⁷⁹ Gjeseth, Gullow: *Landforsvarets krigsplaner: under den kalde krigen*, Fagbokforlaget, Oslo 2011. s 110.

⁸⁰ Skogrand, Kjetil: *Alliert i krig og fred: 1940-1970, bd 4. Norsk forsvarshistorie*, Eide Forlag, Bergen 2004. ss. 189-190.

ikke bare Norge alene, men også det sikkerhetspolitiske klimaet i hele Norden.⁸¹ Finland ville med all sannsynlighet blitt satt under mye større press fra Sovjetunionen hvis Norge ikke hadde hatt disse selvpålagte restriksjonene.

2.2.2 Integrasjon og avskjerming

Rolf Tamnes introduserte i 1986 et beslektet begrepspar som viste til brytningen mellom *integrasjon* og *avskjerming*.⁸² Dette begrepsparet fokuserte på Norges sikkerhetspolitikk i et NATO-perspektiv, der integrasjonsaspektet gikk ut på å sikre at NATO-alliansen sine forsvarsplaner tok tilstrekkelig omsyn til forsvaret av Norges områder. Mens avskjerming gikk ut på at Norge ville ha kontroll med etterretnings- og overvåkingsvirksomhet i nordområdene og begrensning av alliert virksomhet på og i tilknytning til norsk territorium, inklusivt sjøterritoriet.⁸³ Det er også viktig å se at engasjementspolitikken i nordområdene tjente og tjener både ideelle og realpolitiske mål for Norge.⁸⁴ I den internasjonale utviklingen har og hadde Norge liten innflytelse, og heller ikke innenfor NATO kunne Norge regne med å sette et sterkt preg på beslutningsprosessen. Heldigvis for Norge ble dette oftest ikke oppfattet som et stort problem, fordi de norske og alliertes behov og vurderinger ofte var svært like. På flere felter tok Norge aktiv del i den vestlige oppdemningspolitikken ovenfor kommuniststatene, med basis i de store ideologiske forskjellene mellom det demokratiske Norge og det kommunistiske systemet Sovjetunionen hadde, og den utbredte oppfatningen at Sovjetunionen representerte en militær trussel mot Norge. Dermed ble alliansetilhørigheten via NATO og Sovjetunionens imperiepolitikk med på å befeste grunnholdningene i Norge. Selv om den norske innflytelsen over NATO var meget begrenset, ga medlemskapet en mulighet for å bli hørt. Et viktig element i den norske politikken var å få økt innflytelse i

---

⁸¹ Under den kalde krigen var mange tvilende på at de selvpålagte restriksjonene bidro til lavere spenning i nordområdene. Sovjetiske myndigheter ga sjelden uttrykk for de verdsatte den norske tilbakeholdenheten, tvert imot ble Norge fremstilt i sovjetiske medier som en løpegutt for USA og NATO, for mer se Pål Kolstø sin bok: *Rusland: Folket, Historien, Politikken, Kulturen*, Aschehoug, Oslo 2008. ss 241-244.

⁸² Tamnes, Rolf: *Oljealder 1965-1995, bind 6 i Norsk utenrikspolitikks historie*, Universitetsforlaget, Oslo 1997. s 137.

⁸³ Moen, Knut Egeland: "Selvpålagte begrensninger i nord, 1945-65: etableringen av Finnmarks-restriksjonene" (1998). <http://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/99357/1/FS0598.pdf> (lastet 11.01.2014) s 40 og Rolf Tamnes: *Oljealder 1965-1995, bind 6 i Norsk utenrikspolitikks historie*, Universitetsforlaget, Oslo 1997. s 100.

⁸⁴ Lange, Even, Helge Pharo & Øyvind Østerud: *Vendepunkter i norsk utenrikspolitikk: Nye internasjonale vilkår etter den kalde krigen*, Unipub, Oslo 2009 s 7.

alliansen ved å vise vilje til samarbeid, noe som for så vidt bygget videre på en holdning fra andre verdenskrig, da den norske regjeringen befant seg i eksil i Storbritannia.⁸⁵

2.3 Norge i NATO

I Europa etter den kalde krigen har Sovjetunionen og østblokken stor konvensjonell overlegenhet i forhold til Vesten.⁸⁶ På grunn av denne ubalansen i Europa ønsket NATO å ruste opp sine konvensjonelle styrker i henhold til Lisboa traktaten i 1952. Etter ganske kort tid ble det klart at økonomien og opinionen i Vesten ikke tillot NATO å nå målet om en stor konvensjonell hær i Europa.⁸⁷ Derfor ble det presset igjennom en endring i doktrinen av spesielt USA og Storbritannia. Den nye doktrinen om *massiv gjengjeldelse* ble innført i alliansen i 1954 og senere videreutviklet. Dette skapte en overgang fra konvensjonelle militærstyrker til et hovedfokus på atomvåpen. Dette var rimeligere enn å ha store konvensjonelle militærstyrker, og et ønske om å gjøre mest mulig ødeleggelse for pengene – ”more bang for the buck”. Denne omleggingen gjorde alliansen mindre fleksibel, og det ble gjort klart at enhver fiendtlig aggresjon mot alliansen, liten eller stor, kunne bli besvart gjennom et bredt og knusende motangrep med atomvåpen mot hele den kommunistiske verden.⁸⁸ De norske myndighetene var positive til den nye NATO doktrinen om massiv gjengjeldelse. Dette ble spesielt begrunnet med at denne nye strategien ville øke avskrekkingseffekten betraktelig og gjøre alliansens sikkerhetsgaranti mer troverdig. Men for Norge var det en bekymring over alliansens manglende planlegging for mindre konvensjonelle angrep fra Sovjetunionen. Det ble satt spørsmål ved om et mindre angrep på eksempelvis Finnmark ville være nok til en respons fra alliansen. Derfor jobbet de norske myndighetene i perioden kraftig for å få flere konvensjonelle styrker for å kunne håndtere en mindre konflikt.⁸⁹

Frem til 1967 og et nytt doktrineskifte i alliansen, var det stor uenighet om det å primært

---

⁸⁵ Tamens, Rolf & Knut Einar Eriksen: ”Norge og NATO under den kalde krigen” (1999).

<http://www.atlanterhavskomiteen.no/files/atlanterhavskomiteen.no/Tema/50aar/1a.htm> (lastet 01.05.2014)

⁸⁶ Overlegenhet i antall militære styrker.

⁸⁷ Skogrand, Kjetil: *Alliert i krig og fred: 1940-1970, bd 4. Norsk forsvarshistorie*, Eide Forlag, Bergen 2004. s 167-169.

⁸⁸ *Ibid.* s 169.

⁸⁹ *Ibid.* s 170.

basere alliansen på massiv gjengjeldelse. På slutten av 1960-tallet beveget USA seg etter hvert mot en doktrine om fleksibel respons. Den innebar at en reaksjon på fiendtlig aggresjon i mye større grad skulle være tilpasset angrepets karakter. Ønsket var da ikke å gjøre atomkrig til den eneste løsningen, men heller til den eventuelt siste løsningen.⁹⁰ Dette ledet til doktrineskiftet i 1967 som var et kompromiss mellom total atomkrig og en mer fleksibel respons med vekt på konvensjonelle styrker. Dermed var perioden med massiv gjengjeldelse over, og denne nye doktrinen bestod helt fram til 1991.⁹¹ Norge hadde to hovedmål i sin politikk ovenfor NATO. Det ene var å sikre troverdig støtte fra allierte i et eventuelt forsvar av Norge. Det andre var å støtte alliansens oppbygning av atomvåpen som et avskrekkings element mot Sovjetunionen. De norske myndighetene ønsket at stormaktene skulle anerkjenne sitt ansvar for forsvar av hele alliansen, og at småstater som Norge, ble hørt.⁹²

Norge ble sett på som et lojalt NATO-medlem. Likevel var Norge forsiktig i sin utenrikspolitikk, og hadde både avvik og særtrekk som skilte det seg fra andre NATO-medlemmer. Et eksempel på dette er at på 1950-tallet var Norge en sterk tilhenger av et omfattende atlantisk samarbeid. Det gjaldt ikke bare det militære plan, men også det politiske og handelsmessige. Dette var ønskelig fordi Norge så på dette som nødvendig både som en oppdemming mot trusselen fra Sovjetunionen, samt for å forhindre et overnasjonalt vesteuropeisk samarbeid som var uønsket fra Norge sin side. Denne interessen for hva NATO skulle være, endret seg mot slutten av 1950-tallet igjen. Da foretrakk Norge at NATO forble hovedsakelig en forsvarsorganisasjon.⁹³

Norge var en forkjemper for at NATO skulle ha en nordatlantisk og demokratisk profil. Dette gjorde at Norge var imot at Hellas og Tyrkia, ble medlemmer av NATO i 1952.⁹⁴ Norge var også med på å blokkere at Spania, styrt av diktatoren Francisco Franco frem til 1975, ble med i NATO. Norge fremhevet også viktigheten av å gjøre beslutningsprosessene i NATO mer demokratiske. Dette ble begrunnet med behovet for å hindre at stormaktene skulle handle for

---

⁹⁰ Skogrand, Kjetil: *Alliert i krig og fred: 1940-1970, bd 4. Norsk forsvarshistorie*, Eide Forlag, Bergen 2004. ss. 171-173.

⁹¹ Ibid. s 172.

⁹² Ibid. s 182.

⁹³ Tamens, Rolf & Knut Einar Eriksen: "Norge og NATO under den kalde krigen" (1999).

<http://www.atlanterhavskomiteen.no/files/atlanterhavskomiteen.no/Tema/50aar/1a.htm> (lastet 01.05.2014)

⁹⁴ Norske myndigheter satte ikke pris på at Italia ble med i NATO, men forsøkte ikke å hindre det, noe som også gjaldt for Portugal.

raskt og på egen hånd.⁹⁵ Norge ønsket også at NATO ikke skulle utvide sitt engasjement på ulike områder. Spesielt ønsket Norge at NATO kun skulle engasjere seg i sitt eget nærområde, og ikke utenfor det geografisk definerte forsvarsområdet. De norske myndighetene ønsket avspenning, rustningskontroll og en balansert nedrustning mellom øst og vest. I perioden 1955-65 ønsket norske myndigheter ikke-spredning av kjernevåpen og en nedrustet sone i Sentral-Europa. Dette skapte flere ganger skarpe reaksjoner fra andre NATO-medlemmer. Norge hadde også strenge restriksjoner på våpeneksport til nasjoner utenfor NATO.⁹⁶ Norge ønsket et tettere samarbeid med østblokklandene som et middel i den vestlige oppdemningspolitikken, hvor de langsiktige målene var å svekke båndene innad i Østblokken, og spesielt båndene til Sovjetunionen. Norge fikk et nærere forhold til Jugoslavia og ikke minst Polen. Polen ga til og med uttrykk for at Norge var NATO-medlemmet de hadde mest til felles med, og Polen foretrakk å samarbeide med Norge fremfor for eksempel det alliansefrie Sverige⁹⁷.

2.4 En ressursstormakt

Fra 1970-tallet og utover vokste Norge frem til å bli en *ressursstormakt*. En del av grunnlaget for denne veksten lå i de tradisjonelle fiskeriene, men hovedgrunnen var utvinningen av olje og naturgass i nordområdene.⁹⁸ De norske myndighetene hadde et stort ønske om å opptre som brobygger og fredsmegler i det internasjonale samfunnet, noe som satte preg på den norske utenrikspolitikken. Som følge av at Norge hadde blitt en ressursstormakt med oljepenger som strømmet inn i den norske statskassa, var det lett for Norge å gi økonomisk bistand til den tredje verden. Dette førte til at Norge så på seg selv og ønsket å fremstå som en moralsk og humanitær stormakt,⁹⁹ i konkurranse med de skandinaviske nabolandene, Sverige og Danmark. Selv om den norske utenrikspolitikken begynte å fokusere på andre ting enn sikkerhetspolitikk var likevel sikkerhetspolitikken viktig. Med funn av olje og gass på 1970-

---

⁹⁵ Eriksen, Knut Einar & Helge Ø. Pharo: *Kald krig og internasjonalisering 1949-65, bd 5*, Universitetsforlaget, Oslo 1997. ss. 31-54.

⁹⁶ Tamens, Rolf & Knut Einar Eriksen: "Norge og NATO under den kalde krigen" (1999).

<http://www.atlanterhavskomiteen.no/files/atlanterhavskomiteen.no/Tema/50aar/1a.htm> (lastet 01.05.2014)

⁹⁷ Eriksen, Knut Einar & Helge Ø. Pharo: *Kald krig og internasjonalisering 1949-65, bd 5*, Universitetsforlaget, Oslo 1997. ss. 221-222.

⁹⁸ Tamnes, Rolf: "Et større Norge" i boka til Even Lange, Helge Pharo og Øyvind Østerud: *Vendepunkter i norsk utenrikspolitikk: Nye internasjonale vilkår etter den kalde krigen*, Unipub, Oslo 2009. s 259.

⁹⁹ Ibid. s 259.

tallet ble det innført restriksjoner i den norske petroleumpolitikken. De norske myndighetene satte begrensinger for hvor vestlige selskaper kunne få operatøransvar i nordområdene, og det ble gjort klart at det skulle vises ekstra stor forsiktighet i forhold til Sovjetunionen.¹⁰⁰ Funnet av olje og naturgass ga ikke bare penger, men også nye utfordringer for Norge. Viktigheten av oljen ble spesielt tydelig med oljekrisen i 1973-74, og det ble foretatt nye vurderinger i den norske sikkerhetspolitikken for å beskytte produksjonen. Det var en frykt for at oljefeltene kunne bli utsatt for angrep fra Sovjetunionen under opptakten til en eventuell krig i Europa. En ny trusselvurdering ble også innført med tanke på den politiske venstreterrorismen i Europa, noe som var helt nytt for den norske sikkerhetspolitikken. For å kunne besvare disse nye utfordringene ble Politiets beredskapstropp operativ i 1976 og Forsvarets spesialkommando i 1984. Likevel var det klart at hvis Norge skulle bli utsatt for et mer omfattende anslag mot olje- og gassanleggene måtte landet ha hjelp fra NATO. Det ble vedtatt nye retningslinjer i NATO på 1970-tallet for forsvar og beskyttelse av petroleumsinnretningene i Nordsjøen, men disse tiltakene ble ikke i særlig grad fulgt opp i praktisk handling.¹⁰¹ Samarbeidet med Sovjetunionen var begrenset på 1970-tallet, men et unntak skjedde på midten av 1970-tallet da Norge og Sovjetunionen ble enige om å forvalte fiskebestandene i Barentshavet i felleskap. (Dette fiskerifelleskapet blir redegjort for og diskutert i kapittel 4).

2.5 Ny fokus på nordområdene

Nordområdene ble på 1980-tallet et strategisk nøkkelområde under den kalde krigen, i sterk kontrast til 1970-tallet der Norge hadde blitt viet liten oppmerksomhet. Dette hadde en klar sammenheng med Sovjetunionens opprustning på Kolahalvøya. (Denne opprustingen på Kolahalvøya vil bli redegjort for og diskutert i kapittel 4.) Derfor fikk Norge uvanlig stor oppmerksomhet i NATO og i alliansens forsvarsplanlegging. I forsvarsplanleggingen til NATO var ikke fokuset på nordområdene som en taktisk flanke, men som en strategisk flanke. Beskyttelsen av nordområde flanken og Norge ble sett som svært viktig for å sikre

---

¹⁰⁰ Tamnes, Rolf: "Et større Norge" i boka til Even Lange, Helge Pharo og Øyvind Østerud: *Vendepunkter i norsk utenrikspolitikk: Nye internasjonale vilkår etter den kalde krigen*, Unipub, Oslo 2009. s 274.

¹⁰¹ Ibid. s 297.

forsyningslinjene til Europa og forsvaret av Sentral-Europa.¹⁰² Det skjedde også en endring i den *maritime strategien*, altså sjøstrategien til NATO ovenfor Sovjetunionen. Dette ble vist med innføringen av CONMAROPS i 1982 som var NATOs nye maritime konsept.¹⁰³ Fokuset i denne nye maritime strategien var hangarskip, og spesielt USA startet en gjenoppbygging av sin marine under president Ronald Reagan (1981-1989). For Norges del innebar dette en økt vektlegging av Norskehavet, der det i en krise eller krigssituasjon skulle føres hangarskip nordover nær norskekysten og plasseres i ly av Lofotveggen. Denne planen ble omtalt som Vestfjord-konseptet, og utprøving av planen ble utført under øvelsen Ocean Safari i 1985. NATO-allierte ønsket utbygging av nye støttepunkter i Norge. Dette endte med logistikk-saken i 1987, der de norske myndighetene sa nei til utbygging for ikke å provosere Sovjetunionen. Senere når NATOs interesse for Norge var i ferd med å avta, som følge av endringer i Sovjetunionen, arbeidet Norge hardt for å få prosjektet realisert, men da var det for sent.¹⁰⁴ I 1987 holdt Sovjetunionens leder Mikhail Gorbatsjov den berømte ”Murmansk-talen”. Der varslet han en ny retning for internasjonal politikk. Hovedtiltakene han foreslo var et internasjonalt miljøsamarbeid og militær nedtrapping av nordområdene.¹⁰⁵ Som følge av dette ble et bilateralt miljøvernssamarbeid mellom Norge og Sovjetunionen etablert i 1988. Dette kan sees i sammenheng med forurensning fra smelteverket i Petsjenga, og med Tsjernobyl-ulykken i 1986 som skapte stor frykt for usikre atomkraftverk i østblokklandene.¹⁰⁶ Mikhail Gorbatsjov avgikk som president den 25. desember 1991 og dagen blir markert som det offisielle slutt punktet for Sovjetunionen.¹⁰⁷

2.6 Oppsummering

Sikkerhetspolitikk var det sentrale politikkområdet i nordområdene etter den andre verdenskrigen, og det er en tydelig kontinuitet i sikkerhetspolitikken de norske myndighetene

---

¹⁰² Tamens, Rolf & Knut Einar Eriksen: ”Norge og NATO under den kalde krigen” (1999).

<http://www.atlanterhavskomiteen.no/files/atlanterhavskomiteen.no/Tema/50aar/1a.htm> (lastet 01.05.2014)

¹⁰³ Ibid.

¹⁰⁴ Ibid.

¹⁰⁵ Hønneland, Geir & Leif Christian Jensen: *Den nye nordområdepolitikken: Barentsbilder etter årtusenskiftet*, Fagbokforlaget, Bergen 2008. s 11.

¹⁰⁶ Ibid.

¹⁰⁷ Bakkisrud, Helge: ”Et Russland i endring” i boka til Even Lange, Helge Pharo og Øyvind Østerud: *Vendepunkter i norsk utenrikspolitikk: Nye internasjonale vilkår etter den kalde krigen*, Unipub, Oslo 2009. s 209.

førte under den kalde krigen. Forsvarspolitikken og utenrikspolitikken gikk hånd i hånd, og var rettet mot å avskrekke, men også berolige Sovjetunionen. NATO var sentral i den norske sikkerhetspolitikken, men Norge hadde også egne tiltak som nettopp har blitt forklart med begrepene: Avskrekking og beroligelse, og integrasjon og avskjerming. Etter hvert som tiden gikk under den kalde krigen endret også rammevilkårene seg. Det kom nye innslag i utenrikspolitikken da Norge ble en ressursstormakt og fokuset var ikke lenger bare på sikkerhetspolitikk. Likevel er sikkerhetspolitikken i nordområdene svært viktig og under den kalde krigen hadde Norge som småstat begrensede muligheter til å påvirke stormaktene i konfliktene. Norske myndigheter klarte likevel å gjennomføre egne tiltak på norsk initiativ som basepolitikken og de selvpålagte restriksjonene, det ofte i konflikt med de allierte. Uansett er det stormaktenes strategiske vurderinger og handlinger som i stor grad påvirket Norge og la premissene for den norske nordområdepolitikken under den kalde krigen.

3 Den norske nordområdepolitikken etter den kalde krigen.

Det er store endringene i verdenssamfunnet etter Sovjetunionens sammenbrudd 26. desember 1991 gikk det internasjonale systemet fra å være bipolar med USA (og NATO) og Sovjetunionen (og Østblokken) som to motpoler, til et unipolart maktsystem. USA bestod som den eneste supermakten.¹⁰⁸ Russland representerte ikke en direkte militær trussel mot NATO og Norge, noe som førte til at behovet for det amerikanske nærværet i Europa ble redusert og NATO tok på seg nye oppgaver utenfor sitt nærområde. USA hadde tidlig på 1990-tallet et ekstremt økonomisk, teknologisk og militært overtak i det internasjonale systemet. På 1990-tallet brukte USA mer penger på sitt forsvar enn de ti neste landene til sammen. USA gjorde store endringer i sin utenrikspolitikk etter den kalde krigen, spesielt da Bill Clinton var president i årene 1993-2001. Clinton viste motvilje mot å engasjere seg tungt i store pågående konflikter utenfor USA. Et eksempel er konflikten på Balkan der USA ønsket å delta minst mulig, mens de allierte ønsket at USA skulle involvere seg. Denne amerikanske tilbakeholdenheten ble totalt endret da George W. Bush var president i USA mellom 2001-2009. Det har en klar sammenheng med terrorangrepene på USA 11. september 2001, som satte krigen mot terror på dagsplanen og gjorde at USA i mye større grad involverte seg i konflikter utenfor landet grenser.¹⁰⁹ Et eksempel på dette er krigen USA startet mot terror i Afghanistan (2001-). På begynnelsen av 2000-tallet gled det internasjonale systemet over fra et unipolart system til et mer multipolart maktsystem med et styrket Russland og fremveksten av stormakter som Kina, Japan og India.¹¹⁰ Dette var med på å skape usikkerhet i det internasjonale systemet.¹¹¹ Dette kapittelets formål er å illustrere den norske nordområdepolitikken i en historisk kontekst etter den kalde krigen. Hovedpoengene vil trekkes frem i en kort oppsummering.

---

¹⁰⁸ Børresen, Jacob, Gullow Gjeseth & Rolf Tamnes: *Allianseforsvar i endring: 1970-2000, bd 5*, Eide Forlag, Bergen 2004. ss. 22-23.

¹⁰⁹ Ibid. s 23.

¹¹⁰ Ibid. s 24.

¹¹¹ Lange, Even, Helge Pharo & Øyvind Østerud: *Vendepunkter i norsk utenrikspolitikk: Nye internasjonale vilkår etter den kalde krigen*, Unipub, Oslo 2009. s 24.

3.1 Barentssamarbeidet

På starten av 1990-tallet var norsk nordområdepolitikk preget av et politisk fenomen omtalt som *barentsbegeistring*. Barentsbegeistringen var optimismen og fokuset rundt Barentssamarbeidet og når norske politikere snakket om Barentssamarbeidet skulle det utvises entusiasme, visjoner og tiltro til at drømmene for nordområdene kunne bli virkelighet. Barentssamarbeidet hadde sin bakgrunn fra 1987 da Sovjetunionens leder Mikhail Gorbatsjov holdt den senere så berømte "Murmansk-talen". Der varslet han om en ny retning for internasjonal politikk i nord. Hovedtiltakene han foreslo, var internasjonalt miljøsam arbeid og militær nedtrapping i nordområdene.¹¹² Med Sovjetunionens oppløsning skapte det et kappløp blant de skandinaviske landene om å inkludere Russland i forpliktende samarbeidsordninger i nord. For eksempel ønsket Finland et "Storkalott-samarbeid" med Norge, Sverige og Russland. Norge kom Finland i forkjøpet, og våren 1992 lanserte utenriksminister Thorvald Stoltenberg ideen om et Barentsregion-samarbeidet som inkluderte Norge, Sverige, Finland og Russland.¹¹³ Denne ideen hadde Stoltenberg støtte til fra den russiske utenriksministeren Andrej Kozyrev. I januar året etter ble samarbeidet formelt etablert under navnet "Den euroarktiske Barentsregionen"¹¹⁴ omtalt som Barentssamarbeidet. Thorvald Stoltenbergs ord om Barentssamarbeidet: "*De som bor i regionen skal være idémakere og drivkraft i samarbeidet.*"¹¹⁵

Barentssamarbeidet skulle foregå på både nasjonalt og regionalt nivå og omfatte en rekke saksfelter. Hovedvekten i samarbeidet lå på næringsutvikling, infrastruktur og miljøvern.¹¹⁶ Målet med samarbeidet var å bidra til stabilitet i nordområdene ved å redusere den militære spenningen, minske miljøtrusselen og utjevne forskjellen på levestandarden mellom befolkningene i Skandinavia og i Russland. Det er spesielt tre sentrale stikkord som beskriver den norske nordområdepolitikens forhold til Barentssamarbeidet: *Normalisering*, *regionalisering* og *stabilisering*. Normalisering representerte et ønske om å ha et enklere og

---

¹¹² Hønneland, Geir & Leif Christian Jensen: *Den nye nordområdepolitikken: Barentsbilder etter årtusenskiftet*, Fagbokforlaget, Bergen 2008. s 11.

¹¹³ Tamnes, Rolf: *Oljealder 1965-1995, bind 6 i Norsk utenrikspolitikk historie*, Universitetsforlaget, Oslo 1997. ss. 332-338.

¹¹⁴ Det skulle initieres prosjekter innen økonomi, miljø, infrastruktur, utdanning, kultur og urfolkssamarbeid.

¹¹⁵ Sagt i Kirkenes-erklæringen (1992/93). Utenriksdepartementet: "Det meste er nord – Nordområdene og veien videre – et internasjonalt perspektiv" (2010). http://www.regjeringen.no/nb/dokumentarkiv/stoltenberg-ii/ud/tales-og-artikler/2010/nord_mest.html?id=602113 (lastet 09.05.2014)

¹¹⁶ Hønneland, Geir & Lars Rowe: *Nordområdene – hva nå?*, Tapir Akademiske Forlag, Trondheim 2010. s 14.

lettere forholde til det nye Russland enn forholdet hadde vært til Sovjetunionen. Dermed ønsket norske myndigheter å normalisere grensene mellom Norge og Russland til forskjell fra de lukkede grensene som fantes under den kalde krigen. Regionalisering gikk ut på å åpne opp for regionalbygging på tvers av de nasjonale grensene i nord. Målet var også å stabilisere nordområdene militært, miljømessig og sosialt. Stabilisering var viktig for Norge, spesielt på grunn av den store usikkerheten i nordområdene med bortfallet av den kalde krigen.¹¹⁷ Under den kalde krigen var det høy spenningen i nordområdene og Norge var en nyttig alliert og en del av et vestlig sikkerhetsnett. Med slutten på den kalde krigen var ikke Norge lenger en så nyttig NATO-alliert og norske politikere følte at det vestlige sikkerhetsnettet forsvant. Fra norsk side var fokuset på miljøspørsmålet. Det er viktig å tenke på at dette var rett etter Tsjernobyl-katastrofen i 1986.¹¹⁸ Frykten var da stor for sikkerheten ved andre lignende anlegg, spesielt på Kolahalvøya. Forurensning fra nikkilverkene i Petsjenga og Montsjegorsk var også viktige saker for Norge.¹¹⁹ Russland slet etter den kalde krigen med økonomien, og ønsket økonomisk støtte til omstilling fra plan- til markedsøkonomi. Russland ønsket dermed investeringer i næringsliv og infrastruktur før de ønsket å engasjere seg i samarbeid. Russland var av økonomiske grunner ikke villig til å bruke penger på bedre sikring og forhindre forurensning. Derfor hadde Russland og Norge forskjellige forventninger til Barentssamarbeidet.¹²⁰

3.2 Nedgang og tilbakeslag

Straks etter midten av 1990-tallet fant det sted et stemningsskifte i den norske nordområdepolitikken. Barentsbegeistringen forsvant etter hvert som samarbeidsprosjektene med Russland kollapset. Barentssamarbeidet ble av mange sett på som en fiasko.¹²¹ Hovedgrunnene var de store motsetningene i samarbeidet og de urealistiske forventningene til

---

¹¹⁷ Bakkisrud, Helge: "Et Russland i endring" i boka til Even Lange, Helge Pharo og Øyvind Østerud: *Vendepunkter i norsk utenrikspolitikk: Nye internasjonale vilkår etter den kalde krigen*, Unipub, Oslo 2009. ss. 243-244.

¹¹⁸ Ibid. s 245.

¹¹⁹ For mer informasjon se Lars Rowe sin doktoravhandling: *Pechenganikel: Soviet Industry, Russian Pollution, and the Outside World*, UIO, Oslo 2013.

¹²⁰ Rowe, Lars. *Pechenganikel: Soviet Industry, Russian Pollution, and the Outside World*, UIO, Oslo 2013. ss. 301-311.

¹²¹ Hønneland, Geir & Leif Christian Jensen: *Den nye nordområdepolitikken: Barentsbilder etter årtusenskiftet*, Fagbokforlaget, Bergen 2008. s 18.

hvor raskt resultatene ville komme, som igjen førte til at de konkrete resultatene ved samarbeidet ikke levde opp til forventningene. Et eksempel på at samarbeidet mellom Norge og Russland ikke fungerte, var at i 1990 satte Norge til side 300 millioner norske kroner til et ombyggingsprosjekt ved nikkelverket, men etter år med forhandlinger, framskritt og tilbakeslag ble prosjektet lagt på is i 1997.¹²² Det var mange tilsvarende tilfeller.

I 1996 gikk den russiske utenriksministeren, Kozyrev, av. Han hadde vært en av de store initiativtakerne i samarbeidsprosjektene, og med en ny russisk utenriksminister forsvant mye av drivkraften i samarbeidet. Russland følte seg sviktet av vestmaktene og mente at den atlantiske politikken var feilslått. Dette gjorde at Russland endret sin politikk fra atlantisme til et ønske om å etablere en multipolar verdensordning.¹²³ Dette politiske skiftet i Russland vanskeliggjorde samarbeidet mellom Norge og Russland. Det hjalp ikke at det i norske medier rundt 1997-1998 kom kraftig kritikk mot pengebruken, og den manglende framgangen i prosjektene.¹²⁴ Noe som førte til en endring i den norske opinionen om nordområdesamarbeidet og førte til at deler av den norske nordområdepolitikken enten ble lagt til siden eller kraftig nedtonet. Men et eksempel på at nordområdepolitikken fortsatte, var at i 1999 ble Barents helseprogram introdusert. Det hadde vært mye medieoppmerksomhet i form av en ny trussel fra øst, men denne gangen i form av smittsomme sykdommer som hiv/aids og tuberkulose. Helsesamarbeidet utviklet seg etter hvert til å bli et av de mer vellykkede samarbeidende i nordområdene. Bildet av "den fattige russer" i Norge endret seg også på slutten av 1990-tallet. I sterk sammenheng med at norske media introduserte et bilde av russiske multimilliardærer, også kalt oligarker, for fullt. Russerne ble ikke lengre fremstilt og oppfattet som fattige og stakkarslige i Norge. Sent på 1990-tallet og ved inngangen til 2000-tallet var det stillhet rundt den norske nordområdepolitikken, eller russlandspolitikken som den ofte ble omtalt som.¹²⁵ Grunnen var alle fiaskoene i Barentssamarbeidet og atomhandlingsplanen,¹²⁶ og kritikken mot den enorme pengebruken. Likevel fortsatte den norske nordområdepolitikken i samme spor i stedet for at prosjektene ble skrinlagt og bistanden til Russland ble stanset.

---

¹²² Hønneland, Geir & Leif Christian Jensen: *Den nye nordområdepolitikken: Barentsbilder etter årtusenskiftet*, Fagbokforlaget, Bergen 2008. ss. 13-15 og Lars Rowe sin doktoravhandling: *Pechenganikel: Soviet Industry, Russian Pollution, and the Outside World*, UIO, Oslo 2013. ss. 306-308.

¹²³ Bakkisrud, Helge: "Et Russland i endring" i boka til Even Lange, Helge Pharo og Øyvind Østerud: *Vendepunkter i norsk utenrikspolitikk: Nye internasjonale vilkår etter den kalde krigen*, Unipub, Oslo 2009. s 216. og Lars Rowe. *Pechenganikel: Soviet Industry, Russian Pollution, and the Outside World*, UIO, Oslo 2013. ss. 248-253.

¹²⁴ Hønneland, Geir & Leif Christian Jensen: *Den nye nordområdepolitikken: Barentsbilder etter årtusenskiftet*, Fagbokforlaget, Bergen 2008. s 169.

¹²⁵ Ibid. s 89.

¹²⁶ Atomhandlingsplanen vil bli tatt for seg i kapittel 5.

3.3 Den nye nordområdepolitikken

Litt etter årtusenskiftet skjedde det en endring i den norske nordområdepolitikken, omtalt som *den nye nordområdepolitikken*. Den startet under Bondevik II-regjeringen (2001-2005) da utenriksminister Jan Petersens oppnevnte et ekspertutvalg, Orheim-utvalget. Det ble ledet av direktøren ved Norsk polarinstitutt, Olav Orheim. Målet for utvalget var å identifisere nye utfordringer og muligheter som Norge ville stå overfor i nordområdene, samt vurdere hvordan de norske interessene best kunne bli ivaretatt.¹²⁷ Utvalget la frem en offentlig utredning (NOU) med tittelen "*Mot nord!*" i desember 2003. I rapporten argumenterte utvalget for behovet for en ny norsk nordområdepolitikk.¹²⁸ Hovedbegrunnelsen for en ny norsk nordområdepolitikk var at Norge kun har hatt nordområdepolitikk på avgrensede områder og ingen helhetlig nordområdepolitikk etter den kalde krigen. Med denne nye oppmerksomhet på nordområdene, ikke bare blant få spesialister, men på den offentlige dagsordenen mente utvalget at Norge trengte en klar og tydelig overordnet norsk nordområdepolitikk.¹²⁹ Rapporten presenterer politiske, økonomiske og sosiale utviklingstrekk i nordområdene, og redegjør for internasjonale drivkrefter som kan påvirke det norske handlingsrommet i nordområdene. Det ble lagt vekt på aktiv bruk av naturressurser, offensiv utenrikspolitikk og strenge miljøkrav for å gjøre nordområdene til et foregangsområde for bærekraftig utvikling.¹³⁰ Fokuset skulle være samarbeidet mellom Norge og Russland, og rapporten ønsket at Norge skulle ta initiativ til en helhetlig bilateral avtale med Russland for all virksomhet i Barentshavområdet. Rapporten ga også en oppfordring til å nedtone de tidligere hovedsatsningene i den norske nordområdepolitikken etter den kalde krigen, som Barentssamarbeidet og atomhandlingsplanen i Nordvest-Russland. Spørsmålet var så om regjeringen ønsket å følge forslagene til Orheim-utvalget.

Svaret på Orheim-utvalget kom da Bondevik II-regjeringen la frem St.meld. nr 30 (2004-

---

¹²⁷ Hønneland, Geir & Leif Christian Jensen: *Den nye nordområdepolitikken: Barentsbilder etter årtusenskiftet*, Fagbokforlaget, Bergen 2008. s 26.

¹²⁸ NOU 2003: 32: *Mot Nord! Utfordringer og muligheter i nordområdene* (2003).

<http://www.regjeringen.no/Rpub/NOU/20032003/032/PDFS/NOU200320030032000DDDPDFS.pdf> (lastet 10.11.2013) s 19-21.

¹²⁹ Ibid. s 20.

¹³⁰ Hønneland, Geir & Leif Christian Jensen: *Den nye nordområdepolitikken: Barentsbilder etter årtusenskiftet*, Fagbokforlaget, Bergen 2008. ss. 26-27.

2005) *Muligheter og utfordringer i nord*¹³¹ et år etter NOU-en *Mot nord!*. Forslagene ble ikke fulgt opp.¹³² For eksempel ble oppfordringen til NOU-en om å nedtone de tidligere hovedsatsningene i den norske nordområdepolitikken etter den kalde krigen ikke tatt opp. Stortingsmeldingen fremmet derimot et forslag om å øke Barentssamarbeidets budsjett og styrke satsingen på atomsikkerhet, som var i strid med Orheim-utvalgets oppfordringer. Meldingen forteller at den overordnede målsetningen for regjeringens nordområdepolitikk ville være å sikre politisk stabilitet og bærekraftig utvikling i nord. Det ble presentert to pilarer som nordområdepolitikken skulle bygges på: En etablering av nordområdedialoger med nærliggende vestlige land og en videreutvikling av det bilaterale samarbeidet med Russland. Her sees det ingen initiativ til en helhetlig bilateral avtale med Russland som Orheim-utvalget etterlyste, men heller en generell styrking av de eksisterende prosjektsamarbeidene.¹³³ Stortingsmeldingen viser at det skjedde svært lite i nordområdene under Bondevik II regjeringen, og den varslet heller ingen revolusjon i norsk nordområdepolitikk. Regjeringen fikk heller ikke noe særlig tid til å sette i gang tiltakene på grunn av regjeringsskifte samme år.¹³⁴

Dramatiske endringer kom derimot med regjeringsskifte til Stoltenberg II (2005-2013), og da utenriksminister Jonas Gahr Støre kom på banen. I valgkampen hadde nordområdene blitt den store utenrikspolitiske saken og i *Soria Moria-erklæringen*, som var den politiske plattformen for regjeringssamarbeidet,¹³⁵ ble det slått fast nordområdene skulle være Norges viktigste strategiske satsningsområde for utenrikspolitikken i årene som kom. Et ekspertutvalg under ledelse av Jarle Aarbakke, rektor ved Universitetet i Tromsø, ble opprettet for å gi innspill til utformingen av en helhetlig norsk nordområdepolitikk. Litt senere, sommeren 2006, fikk Arve Johnsen, tidligere Statoil-direktør et tilsvarende oppdrag av Utenriksdepartementet. Dette førte til rapporten ”*Barents 2020: Et virkemiddel for en fremtidsrettet nordområdepolitikk.*” (2006).¹³⁶ *Barents 2020* foreslo at regjeringen skulle bygge videre på de to pilarene i Bondevik regjeringens nordområdemelding. Altså et intensivert samarbeid med Russland og

---

¹³¹ St.meld. nr 30. (2004-2005): *Muligheter og utfordringer i nord* (2005).

<http://www.regjeringen.no/Rpub/STM/20042005/030/PDFS/STM200420050030000DDDPDFS.pdf> (lastet 21.09.2013)

¹³² Hønneland, Geir & Leif Christian Jensen: *Den nye nordområdepolitikken: Barentsbilder etter årtusenskiftet*, Fagbokforlaget, Bergen 2008. s 30.

¹³³ Ibid. ss. 30-31.

¹³⁴ Hønneland, Geir & Lars Rowe: *Nordområdene – hva nå?*, Tapir Akademiske Forlag, Trondheim 2010. ss. 18-19.

¹³⁵ Arbeiderpartiet, SV og Senterpartiet

¹³⁶ Regjeringen: *Barents 2020: Et virkemiddel for en fremtidsrettet nordområdepolitikk* (2006). <http://www.regjeringen.no/upload/UD/Vedlegg/barents2020.pdf> (lastet 21.09.2013)

nordområdedialoger med andre vestlige land.¹³⁷ Johnsen foreslo i rapporten en *pomorzone*. Dette innebar å etablere et norsk-russisk økonomisk og industrielt samarbeid i området mellom Kirkenes og Petsjenga. Visjonen for denne pomorsonen var å utvikle infrastruktur og logistikk som kunne takle en utbygging av petroleumsfelt i Barentshavet, og at dette samarbeidet kunne sette felles regler for næringsvirksomhet i sonen, som for eksempel tollfritak. Det var et krav om at sonene ble avgrenset fysisk og det ble ansett som det mest realistiske å etablere en norsk enklave ved Jarfjorden øst for Kirkenes og en russisk enklave i Petsjenga. (se figur 2.)

Figur 2: Pomorsonen med to enklaver.

På bakgrunn av *Barents 2020* ble regjeringens nordområdestrategi presentert i desember 2006. Forslaget om en pomorzone ble blant annet opprettholdt.¹³⁸ Rett før nordområdestrategien ble presentert, ble den internasjonale anbudskonkurransen om det

¹³⁷Hønneland, Geir & Leif Christian Jensen: *Den nye nordområdepolitikken: Barentsbilder etter årtusenskiftet*, Fagbokforlaget, Bergen 2008. ss. 32-33.

¹³⁸ Utenriksdepartementet: *Regjeringens nordområdestrategi* (2006). <http://www.regjeringen.no/upload/kilde/ud/pla/2006/0006/ddd/pdfv/302927-nstrategi06.pdf> (lastet 05.02.2014)

russiske Shtokman-feltet, der Statoil og Hydro var aktuelle, avlyst av Gazprom. Dette gjorde at petroleum ble nedtonet i *regjeringens nordområdestrategi*,¹³⁹ og det ble ”kunnskap” som ble det viktigste feltet for nordområdene i stedet for petroleumsvirksomhet, som kanskje hadde vært mer naturlig hvis Norge hadde fått bli med i Shtokman-feltet.¹⁴⁰ I nordområdestrategien står det at ”kunnskap skulle være navet i den norske nordområdepolitikken”.¹⁴¹ Det viste at regjeringen ønsket at alle skulle delta i nordområdepolitikken og at det absolutt ikke kun ville være en distriktspolitikk. Strategiens formål var å få den norske satsingen på alle felter i nordområdene til å trekke i samme retning.¹⁴² Den overordnede målsettingen var å skape bærekraftig vekst og utvikling i nordområdene, og den norske nordområdepolitikken handler derfor om å utnytte mulighetene til økt internasjonalt samarbeid med Russland og Norges europeiske og nordamerikanske partnere gjennom ressursutnyttelse, miljøforvaltning og forskning. Dette viser tydelig at regjeringen anså at innenrikspolitiske og utenrikspolitiske mål går over i hverandre, og ville være med på å bygge opp under regjeringens ønske om en helhetlig nordområdepolitikk.

Det at nordområdepolitikken ble gjort til det viktigste strategiske satsningsområdet i utenrikspolitikken, skapte ny entusiasme og engasjement i den norske opinionen og i media. Dette ligner på entusiasmen og engasjementet som fantes etter slutten på den kalde krigen. Regjeringen ønsket å etablere en ny iver for en ny norsk nordområdepolitikk, og klimaendringer var blitt et sentralt tema i verdenspolitikken og hadde skapt en internasjonal ”Arktis-iver” som regjeringen ønsket å dra nytte av. Jonas Gahr Støre sier: ”Vi har orkesterplass til klimaendringene her i nord.”¹⁴³ I regjeringens nye nordområdepolitikk ble også den kalde krigens sikkerhetspolitikk og 1990-tallets russiske bistandspolitikk tatt opp. Det ble gitt et inntrykk av at det var først nå norske myndigheter tok tak i utfordringene i

---

¹³⁹ Utenriksdepartementet: *Regjeringens nordområdestrategi* (2006).

<http://www.regjeringen.no/upload/kilde/ud/pla/2006/0006/ddd/pdfv/302927-nstrategi06.pdf> (lastet 05.02.2014)

¹⁴⁰ Statoil-Hydro kom inn igjen i Shtokman-prosjektet i 2007, men uten eierskap til selve feltet. Det som er verdt å merke seg er at det var stor usikkerhet rundt det globale gassmarkedet etter 2007 og om det i det hele tatt kommer en Shtokman-utbygging. Det siste vi vet er at Statoil (-Hydro) i 2012 har gått ut av prosjektet, fordi russerne heller ønsket Shell inn.

¹⁴¹ Utenriksdepartementet: *Regjeringens nordområdestrategi* (2006).

<http://www.regjeringen.no/upload/kilde/ud/pla/2006/0006/ddd/pdfv/302927-nstrategi06.pdf> (lastet 05.02.2014) s 7.

¹⁴² Hønneland, Geir & Leif Christian Jensen: *Den nye nordområdepolitikken: Barentsbilder etter årtusenskiftet*, Fagbokforlaget, Bergen 2008. s 35.

¹⁴³ Støre, Jonas Gahr: ”Det meste er nord! – Nordområdene og veien videre – i internasjonalt perspektiv” (2010). http://media01.smartcom.no/Microsite/dss_01.aspx?eventid=5220 (lastet 15.09.2013)

nordområdene, spesielt på petroleumssektoren.¹⁴⁴ Derimot er det viktig å stille spørsmål rundt hvor mye av dette var ”ny” politikk, i stedet for gammel politikk i ny innpakning. Dette spørsmålet vil bli tatt opp i kapittel 5.

Dokumentet *Nye byggesteiner i nord: Neste trinn i regjeringens nordområdestrategi* kom i 2009, og er en så å si en ren innenrikspolitisk handlingsplan.¹⁴⁵ Hovedfokuset var igjen på kompetanse, der regjeringen ønsket å etablere ny infrastruktur for forskning i Nord-Norge og utvikle ett nytt senter for klima og miljø i Tromsø.¹⁴⁶ Dokumentet tok også i stor grad for seg landbasert næringsutvikling i Nord-Norge, infrastruktur i landsdelen og urfolks kultur og livsgrunnlag. Det som er verdt å merke seg, er at det i dokumentet er kun ett kapittel som tar for seg noe om utenrikspolitiske spørsmål. Selve kapittelet er lite konkret og tar for seg for eksempel ”kultursamarbeidet” med Russland. Dette dokumentet viser at det ble vanskelig å skille mellom utenrikspolitikken og innenrikspolitikken i den norske nordområdepolitikken. I stor kontrast fra tidligere, der nordområdepolitikken var synonym med sikkerhets- og utenrikspolitikk i nord. Nordområdebegrepet ble nå mer eller mindre synonymt med å investere i Nord-Norge,¹⁴⁷ noe regjeringen fikk skarp kritikk for fra flere politiske hold. Erna Solberg spurte for eksempel etter at statsbudsjettet for 2009 ble lagt frem: ”Hva har nytt aggregat på Jan Mayen og husleiekompensasjon til samisk høyskole til felles?” og ”Er det virkelig slik at alt som foregår nord for Trondheim er en del av regjeringens strategiske satsning på nordområdene?”¹⁴⁸ Selv innad i Arbeiderpartiet kom det tilsvarende kritikk mot den ”nye” nordområde politikken.¹⁴⁹ Dette førte til at vagheten i skillet mellom utenrikspolitikken og innenrikspolitikken som Arbeiderpartiet hadde skapt, mest sannsynlig bevisst for å sikre entusiasme rundt de nye prosjektene i nord, slo tilbake på regjeringen. En viktig seier for Stoltenberg II regjeringen, for å vise at det faktisk skjedde noe i regjeringens nye nordområdepolitikk, var delelinjeavtalen med Russland som kom på plass i 2010.¹⁵⁰ Men også denne avtalen høstet blandede tilbakemeldinger. Uansett vedvarte kritikken av

---

¹⁴⁴ Hønneland, Geir & Lars Rowe: *Nordområdene – hva nå?*, Tapir Akademiske Forlag, Trondheim 2010. ss. 21-23.

¹⁴⁵ Ibid. s 22.

¹⁴⁶ Departementene: ”Nye byggesteiner i nord: Neste trinn i Regjeringens nordområdestrategi” (2009). http://www.regjeringen.no/upload/UD/Vedlegg/Nordomr%C3%A5dene/byggesteiner_nord090323_2.pdf (lastet 01.05.2014)

¹⁴⁷ Hønneland, Geir & Lars Rowe: *Nordområdene – hva nå?*, Tapir Akademiske Forlag, Trondheim 2010. s 24.

¹⁴⁸ Høyre artikkel: ”Budsjett 09: Lite nytt om nordområdene” (2011)

<https://www.hoyre.no/Budsjett+09%3A+Lite+nytt+om+nordomr%C3%A5dene.d25-SxlzOXI.ips> (lastet 27.01.2014)

¹⁴⁹ Hønneland, Geir & Lars Rowe: *Nordområdene – hva nå?*, Tapir Akademiske Forlag, Trondheim 2010. s 24.

¹⁵⁰ Delelinjeavtalen blir tatt opp i kapittel 4.

Stoltenberg II regjeringens nordområdepolitikk til regjeringsskiftet i 2013,¹⁵¹ da Erna Solbergs regjering med Høyre og Fremskrittspartiet tok over makten. Kritikken av Arbeiderpartiets nordområdepolitikk påvirket nok den norske opinionen og valget relativt beskjedent, men var nok ikke med på å styrke Arbeiderpartiets sjanser til å vinne valget.

3.4 NATO i endring

Med den kalde krigens bortgang forsvant også mye av nytten Norge hadde hatt som NATO-alliert, og norske politikere følte at det vestlige sikkerhetsnettet forsvant.¹⁵² Internasjonalt var det en debatt om hvorvidt det radikalt endrede grunnlaget for NATO, med den kalde krigens slutt, hadde ført til at alliansen hadde mistet sin relevans og dermed burde oppløses. Dette synet ble spesielt støttet av fremtredende eksperter på internasjonal politikk, som Kenneth Neal Waltz og John J. Mearsheimer.¹⁵³ NATO-alliansen ble av flere grunner ikke oppløst: Mange europeiske land, som Norge, ville ha en videreføring av USAs sikkerhetspolitiske engasjement i Europa, og så på NATO som et instrument for å påvirke amerikansk politikk.¹⁵⁴

På grunn av den kalde krigens slutt trengte NATO en ny profil for å holde seg relevant i det internasjonale systemet. Derfor ble det vedtatt et nytt strategisk konsept i november 1991, som erstattet gamle konseptet fra 1976.¹⁵⁵ Konseptet ble utformet i en overgangsfase og bar preg både av tradisjonelle og nye impulser. Det strategiske konseptet åpnet for en endring i alliansens fokus for å takle uforutsigbarheten og usikkerheten i det internasjonale systemet, uten den samlende og forutsigbare trusselen Sovjetunionen utgjorde under den kalde krigen.¹⁵⁶ Selv om strategien ikke identifiserte en bestemt fiende som tidligere, var fortsatt fokuset på Russland, og NATO forble en forsvarsallianse. Strategien understreket at ingen av

---

¹⁵¹ Hønneland, Geir & Lars Rowe: *Nordområdene – hva nå?*, Tapir Akademiske Forlag, Trondheim 2010. ss. 24-26.

¹⁵² Børresen, Jacob, Gullow Gjeseth & Rolf Tamnes: *Allianseforsvar i endring: 1970-2000, bd 5. Norsk forsvarshistorie*, Eide Forlag, Bergen 2004. s 125.

¹⁵³ Melby, Svein: "NATO, amerikansk maktpolitikk og Norge" i boka til Even Lange, Helge Pharo og Øyvind Østerud: *Vendepunkter i norsk utenrikspolitikk: Nye internasjonale vilkår etter den kalde krigen*, Unipub, Oslo 2009. s 119.

¹⁵⁴ Ibid. s 119.

¹⁵⁵ Børresen, Jacob, Gullow Gjeseth & Rolf Tamnes: *Allianseforsvar i endring: 1970-2000, bd 5. Norsk forsvarshistorie*, Eide Forlag, Bergen 2004. s 123.

¹⁵⁶ Melby, Svein: "NATO, amerikansk maktpolitikk og Norge" i boka til Even Lange, Helge Pharo og Øyvind Østerud: *Vendepunkter i norsk utenrikspolitikk: Nye internasjonale vilkår etter den kalde krigen*, Unipub, Oslo 2009. s 123.

NATOs våpen noensinne skulle bli brukt utenom i selvforsvar. Fokuset for alliansen var fortsatt på et invasjonforsvar og konsentrerte seg om Europa. Strategien tok opp nye problemer som terrorisme, og spredning av masseødeleggelsesvåpen ble satt mer i fokus. Konflikthåndtering ble omtalt i strategien, og det var bekymring for en rekke utfordringer i NATOs nærområder. Konflikter i Sentral- og Øst-Europa kunne spre seg og komme ut av kontroll.¹⁵⁷ Strategien åpnet derfor for engasjement utenfor medlemslandenes territorium, også omtalt som ”*out of area*” noe som var helt nytt i NATO sammenheng.¹⁵⁸

På starten av 1990-tallet engasjerte norske myndigheter seg hovedsakelig i nordområdene, men det ble raskt klart at det var nødvendig å engasjere seg på en bredere front.¹⁵⁹ Dette hadde sammenheng med at norske myndigheter forsto at grunnleggende reformer i NATO ville ha en stor og direkte betydning på den norske sikkerhetspolitikken. Derfor ønsket norske myndigheter å påvirke de store linjene i NATO. Dette skapte en *dobbelthet* i den norske utenrikspolitikken, som gikk ut på at Norge på den ene siden var positive til at NATO fornyet seg og utviklet seg til en organisasjon for kollektiv sikkerhet. På den andre siden arbeidet norske myndigheter for at alliansen skulle beholde sin tradisjonelle funksjon som forsvarsallianse, altså for kollektivt forsvar.¹⁶⁰ Denne doble norske politikken viste seg å bli vellykket, hvor Norge gjennom å være en aktiv bidragsyter til endringsprosessen i NATO har underbygget USAs internasjonale maktposisjon. For best mulig å påvirke viktige storpolitiske rammebetingelser for norsk sikkerhetspolitikk var dette et velegnet norsk valg av strategi. Gjennom denne strategien har man medvirket til å befeste den kollektiviserte europeiske sikkerhetsorden.¹⁶¹ Desto mer troverdig og engasjert Norge talte for det nye NATO, desto mer kunne man tillate seg å hegne om de tradisjonelle funksjonene som det var viktig å bevare. Den folkelige oppslutningen i Norge rundt NATO var spesielt god fra 1991-95, fordi alliansen symboliserte suksess. Det var en felles mening om at NATO-medlemskapet trygget den norske sikkerheten.¹⁶² Debatten rundt det å fortsette å være en del av NATO ble lagt død i

---

¹⁵⁷ Børresen, Jacob, Gullow Gjeseth & Rolf Tamnes: *Allianseforsvar i endring: 1970-2000, bd 5. Norsk forsvarshistorie*, Eide Forlag, Bergen 2004. s 123.

¹⁵⁸ Ibid. ss 123-125.

¹⁵⁹ Archer, Clive: ”Norway and the United Kingdom in the high north” tatt fra Helge Pharo og Patrick Salmon sin bok: *Britain and Norway: Special relationships*, Akademika Forlag, Oslo 2012. s 20.

¹⁶⁰ Børresen, Jacob, Gullow Gjeseth & Rolf Tamnes: *Allianseforsvar i endring: 1970-2000, bd 5. Norsk forsvarshistorie*, Eide Forlag, Bergen 2004. s 119. og s 123.

¹⁶¹ Melby, Svein: ”NATO, amerikansk maktpolitikk og Norge” i boka til Even Lange, Helge Pharo og Øyvind Østerud: *Vendepunkter i norsk utenrikspolitikk: Nye internasjonale vilkår etter den kalde krigen.*, Unipub, Oslo 2009. s 155.

¹⁶² Børresen, Jacob, Gullow Gjeseth & Rolf Tamnes: *Allianseforsvar i endring: 1970-2000, bd 5. Norsk forsvarshistorie*, Eide Forlag, Bergen 2004. s 124.

Norge. Som en følge av dette skjedde en omorganisering i det norske forsvaret der blant annet det norske invasjonforsvaret ble nedlagt og erstattet av nye avdelinger som kunne delta i internasjonale operasjoner. På 1990-tallet hadde NATO flere oppdrag ”out of area” i form av fredsbevarende oppdrag som Norge deltok i. Et eksempel er engasjementet i det tidligere Jugoslavia.

I april 1999 ble nok et nytt strategisk konsept for NATO vedtatt i Washington. NATO hadde engasjert seg på Balkan og dermed ”out of area”. Dessuten ble Russland i enda mindre grad sett på som et sikkerhetsproblem for NATO. Den viktigste endringen i konseptet var at den tidligere målsettingen om å opprettholde en strategisk balanse i Europa utgikk. Dette viste tydelig at det bipolare maktsystemet ikke lengre ble ansett å eksistere og tilhørte fortiden.¹⁶³ NATO satte seg derfor nye oppgaver der spesielt krisehåndtering som hovedsakelig fredsoperasjoner, ”out of area”, ble lagt vekt på. Nye trusler og risikoer, som terrorisme og masseødeleggelsesvåpen ble også viet oppmerksomhet.¹⁶⁴ Norske myndigheter hadde flere mål for det nye strategiske konseptet. Det var et ønske om at NATOs engasjement måtte knyttes til det euroatlantiske området, og ikke ha et globalt perspektiv. Norge ønsket også et klart skille mellom NATOs tradisjonelle hovedoppgaver, som Norge mente fortsatt burde ha førsteprioritet, og de nye oppgavene. Hovedgrunnen til dette ønsket fra Norge var usikkerhet om at NATO kunne miste sin kraft og samhold med fraværet av en felles trussel, og dermed også miste sin troverdighet som forsvarsallianse. Norges bekymringer ble hørt og fikk en innflytelse i det strategiske konseptet og hovedfunksjonene til NATO ble videreført. Likevel var norske myndigheter klar over at NATO-alliansen var i ferd med å endre karakter. Det var spesielt NATOs innsats i Kosovo-krigen som viste denne endringen og klargjorde at fredsoperasjoner hadde blitt en viktig del av alliansen.¹⁶⁵

Terrorangrepene mot USA i september 2001 og den påfølgende krigen i Afghanistan påvirket NATO i stor grad, og var med på å fortsette omformingen av NATO. På NATO toppmøtet i Praha i november 2002 ble de baltiske statene¹⁶⁶ og Bulgaria, Romania, Slovakia og Slovenia invitert som medlemmer fra 2004. Russland protesterte ikke åpenlyst mot dette, og Norge

---

¹⁶³ Børresen, Jacob, Gullow Gjeseth & Rolf Tamnes: *Allianseforsvar i endring: 1970-2000, bd 5. Norsk forsvarshistorie*, Eide Forlag, Bergen 2004. s 125.

¹⁶⁴ Ibid. s 125.

¹⁶⁵ Ibid. s 126.

¹⁶⁶ Litauen, Latvia og Estland

støttet sterkt denne beslutningen.¹⁶⁷ Likevel bemerket Forsvarsdepartementet at denne utvidelsen kunne bidra til å svekke NATOs troverdighet som forsvarsallianse. På toppmøtet ble det også gjort flere andre viktige vedtak som i praksis kan omtales som en ny revisjon av NATO-alliansens hovedgrunnlag. USA gjorde det tydelig at de ville ha NATO som partner i den globale kampen mot terrorisme og masseødeleggelsesvåpen, noe NATO aksepterte. Norge ønsket også denne endringen, en tydelig endring fra den doble politikken norske myndigheter førte tidligere. Dette kan forklares med at Russland ikke lengre var like dominerende i norsk forsvarstenking og -planlegging som tidligere, og det var viktig for Norge at NATO fikk en ny relevans for å sikre at USA fortsatte sitt engasjement i Europa. Dette førte til at Norge fikk en mer endringsorientert linje enn den tidligere dobbeltheten.¹⁶⁸

På NATO-toppmøtet i Riga i november 2006 ble det ikke vedtatt noe nytt strategisk konsept som skulle ta over fra det forrige konseptet fra 1999. Det som ble vedtatt var Comprehensive Political Guidance (CPG) som setter en pekepinn på flere endringer i NATO.¹⁶⁹ I CPG-dokumentet fastslås det at engasjement av Afghanistan-typen har blitt en hovedoppgave for NATO, og at NATO må ha en generell kapasitet til å kunne ta på seg flere langvarige militære operasjoner utenfor hjemmeområdet til medlemslandene.¹⁷⁰ Denne endringen i strategisk fokus viste at NATO har utviklet seg fra kun å være en forsvarsallianse til å få et mer globalt perspektiv og få en mer offensiv innretning. NATO-medlemstallet nådde 26 i 2004 og på toppmøtet ble Albania, Kroatia og Makedonia uoffisielt invitert, mens Ukraina og Georgia ble sett på som fremtidige kandidater.¹⁷¹ Med dette viste NATO at alliansen ønsket en betydelig geografisk ekspansjon og fokus østover, noe som ville føre NATO enda tettere opptil Russlands grenser.¹⁷²

Under NATO-toppmøtet i Bucuresti 2-4. april 2008 ble Albania og Kroatia offisielt invitert som medlemmer fra 2009. Ukraina og Georgia ble fortalt at de snart kunne bli medlemmer. Saken rundt medlemskapet til disse to landene og NATOs planer for et rakettforsvarssystem

---

¹⁶⁷ Børresen, Jacob, Gullow Gjeseth & Rolf Tamnes: *Allianseforsvar i endring: 1970-2000, bd 5. Norsk forsvarshistorie*, Eide Forlag, Bergen 2004. Eide Forlag, Bergen 2004. s 130.

¹⁶⁸ Ibid. s 127.

¹⁶⁹ Melby, Svein: "NATO, amerikansk maktpolitikk og Norge" i boka til Even Lange, Helge Pharo og Øyvind Østerud: *Vendepunkter i norsk utenrikspolitikk: Nye internasjonale vilkår etter den kalde krigen*, Unipub, Oslo 2009. ss.125-126.

¹⁷⁰ CPG-dokumentet (2006): <http://www.nato.int/docu/basicxt/b061129e.htm> (lastet 24.11.2013)

¹⁷¹ Albania og Kroatia ble NATO medlemmer 1. april 2009.

¹⁷² Melby, Svein: "NATO, amerikansk maktpolitikk og Norge" i boka til Even Lange, Helge Pharo og Øyvind Østerud: *Vendepunkter i norsk utenrikspolitikk: Nye internasjonale vilkår etter den kalde krigen*, Unipub, Oslo 2009. ss. 122-123.

ble meget skarpt kritisert av Russland. Russland anså begge deler som en provokasjon og trussel mot seg selv. En form for svar eller mottiltak fra Russlands side kan være Georgia-krigen i august 2008. Der brukte Russland militærmakt ovenfor den fremtidige NATO-kandidaten Georgia, til store protester fra det internasjonale samfunnet og spesielt NATO. Flere områder i Georgia ble okkupert og er fortsatt under russisk kontroll etter fredsoppgjøret.¹⁷³ Denne okkupasjonen forhindrer Georgia NATO-medlemskap siden NATO-reglene sier at nye medlemsland ikke kan ha pågående territorielle konflikter. Denne aggressive handlingen førte til ny diskusjon innad i NATO om alliansens strategiske prioriteringer.¹⁷⁴ Likevel har NATO opprettholdt den nye strategiske linjen om engasjement utenfor nærområdene med for eksempel antipirat-aksjonen som startet 17. august 2009 i Adenbukta, og den militære intervensjonen i Libya i 2011.¹⁷⁵

For Norge sin del har de omfattende endringene i NATO siden den kalde krigen ikke vært gjenstand for noen større offentlig debatt. Ansvarer har blitt overlatt til fagmyndighetene uten påtrykk av noe særlig grad fra de politiske partiene.¹⁷⁶ Opprinnelig ønsket fagmyndighetene ingen utvidelse av medlemsland i NATO, og at NATO-alliansen forble nettopp en allianse som fokuserte på forsvar av medlemslandenes territorier. Endringsprosessene vant derimot frem i NATO, og Norge måtte tilpasse seg dette for best å kunne påvirke rammebetingelsene for norsk sikkerhetspolitikk. Norge har i nyere tid vist stor vilje til å bidra til NATO-alliansens internasjonale engasjementer, og dette har satt premissene for norsk forsvars- og utenrikspolitikk i nyere tid.¹⁷⁷

3.5 Oppsummering

Norske myndigheter fikk mer selvsikkerhet og et høyere ambisjonsnivå etter den kalde krigen

---

¹⁷³ Sør-Ossetia og Abkhasia

¹⁷⁴ Melby, Svein: "NATO, amerikansk maktpolitikk og Norge" i boka til Even Lange, Helge Pharo og Øyvind Østerud: *Vendepunkter i norsk utenrikspolitikk: Nye internasjonale vilkår etter den kalde krigen*, Unipub, Oslo 2009. s 125.

¹⁷⁵ Startet som en flyforbudssone over Libya, men utviklet seg til angrep på Libyas radaranlegg og flyvåpen og senere mot andre bakkemål for å støtte opprørene mot Muammar al-Gaddafi.

¹⁷⁶ Melby, Svein: "NATO, amerikansk maktpolitikk og Norge" i boka til Even Lange, Helge Pharo og Øyvind Østerud: *Vendepunkter i norsk utenrikspolitikk: Nye internasjonale vilkår etter den kalde krigen*, Unipub, Oslo 2009. s 147.

¹⁷⁷ Forsvarsdepartementet: *Styrke og relevans. Strategisk konsept for Forsvaret* (2004). <http://www.regjeringen.no/upload/FD/Dokumenter/Styrke.pdf> (lastet 25.04.2014) s 33.

i sin nordområdepolitikk. Norge hadde ikke lengre den samme store trusselen på dørstokken etter Sovjetunionens sammenbrudd, og sto derfor friere i sin utenrikspolitikk. Økonomisk fikk Norge større muskler på grunn av petroleum, som igjen bidro til større internasjonal innflytelse, og at landet ble anerkjent som en humanitær stormakt.¹⁷⁸ Likevel holdt Norge flere av sine økonomiske og sikkerhetspolitiske interesser ved like fra den kalde krigen. Skepsisen er fortsatt stor ovenfor Russland, selv om forholdet gjennomgående er varmere enn det periodevis iskalde forholdet til Sovjetunionen under den kalde krigen. Den norske nordområdepolitikken møtte motgang og tilbakeslag på 1990-tallet da samarbeidet med Russland ikke levde opp til forventningene. Men ved valget i 2005 ble den norske nordområdepolitikken en av hovedsakene i valgkampen og fikk en slags renessanse, en gjenoppliving både politisk og i media. Arbeiderpartiet skapte imidlertid en uklarhet i skillet mellom utenrikspolitikken og innenrikspolitikken i den norske nordområdepolitikken. Dette var i stor kontrast fra tidligere, der nordområdepolitikken var synonym med sikkerhets- og utenrikspolitikk i nord. Likevel var sikkerhetspolitikken i nordområdene fortsatt viktig, og det var igjennom NATO Norge ønsket å sikre sine interesser. NATO gjennomgår en stor transformasjon etter den kalde krigen og Norge som småstat har måttet tilpasse seg for best å kunne påvirke rammebetingelsene for norsk sikkerhetspolitikk. Norge har vist stor vilje til å bidra til NATO-alliansens internasjonale engasjementer, og dette har satt premissene for norsk forsvars- og utenrikspolitikk i nyere tid.

---

¹⁷⁸ Tannes, Rolf: "Et større Norge" i boka til Even Lange, Helge Pharo og Øyvind Østerud: *Vendepunkter i norsk utenrikspolitikk: Nye internasjonale vilkår etter den kalde krigen*, Unipub, Oslo 2009. s 259.

4 Betydningen av nordområdene

Nordområdene hadde et spesielt sterk militærstrategisk fokus under den kalde krigen, og senere med tiden har nordområdene vokst frem til å bli en stor energiprovins. Derfor er det relevant å se på hvordan kystgrensene i nordområdene endret seg, spesielt for Norges del. Norge, som er en lang kyststat har fått suverenitet over ekstremt store arealer til havs, og dette blir betegnet som det norske *havnåmet*.¹⁷⁹ Det første steget i havnåmet skjedde tidlig på 1950-tallet, da Norge fikk aksept for utvidelse av fiskerigrensen fra tre til fire nautiske mil.¹⁸⁰ Storbritannia var en sterk motstander av denne norske utvidelsen, men led i 1951 nederlag i Haag-domstolen. Det andre steget i havnåmet fant sted i 1961, og da ble fiskerigrensen utvidet til hele 12 nautiske mil etter internasjonale forhandlinger. I 1963 ble også den norske sokkelen underlagt norsk jurisdiksjon. Det var samtidig et ønske om å avklare kystgrensen med Sovjetunionen, hvor begge landene da ønsket å ta i bruk FNs sokkelkonvensjon fra 1958. Sokkelkonvensjonen sa at partene stod fritt til å bli enige om hvilken som helst grenselinje. Dersom partene ikke ble enige skulle det brukes midtlinjen som delingsprinsipp for kystgrensene, med et unntak hvis det forelå spesielle omstendigheter.¹⁸¹ Fra 1963 brukte Norge midtlinjen som delingsprinsipp, mens Sovjetunionen brukte *sektorprinsippet*. Sektorprinsippet går ut på å trekke en grenselinje til havs fra grensepunktet på land til Nordpolen. Derfor ble ikke Norge og Sovjetunionen enige om kystgrensene, og midtlinjen ble ikke tatt i bruk siden Sovjetunionen gjorde det klart at det var spesielle omstendigheter som bygde på befolkningens størrelse, økonomiske og strategiske hensyn, geologiske forhold og formen på kysten.¹⁸² Den tredje fasen i havnåmet skjedde i 1977 med FNs havrettskommisjon under folkeretten og ble sett på som *havrettsrevolusjonen*. Havrettsrevolusjonen gjorde at kyststatene fikk suverene rettigheter på kontinentalsokkelen, og en sone ut til 24 nautiske mil der kyststatene kan iverksette tiltak for å kunne hindre og forfølge eventuelle overtredelser i kyststatens sjøterritorium. Norge opprettet i 1977, i tråd med folkeretten, en økonomisk fiskerisone på 200 nautiske mil ved fastlandet samt en fiskevernsonen ved Svalbard. Senere kom en fiskerisone rundt Jan Mayen i 1980. Dette til sammen ga Norge i alt 1 878 000 km²

---

¹⁷⁹ Tamnes, Rolf: "Et større Norge" i boka til Even Lange, Helge Pharo og Øyvind Østerud: *Vendepunkter i norsk utenrikspolitikk: Nye internasjonale vilkår etter den kalde krigen*, Unipub, Oslo 2009. s 266.

¹⁸⁰ En nautisk mil er 1852 meter.

¹⁸¹ Rottem, Svein Vigeland, Geir Hønneland & Leif Christian Jensen: *Småstat og energistormakt: Norges sikkerhetspolitiske rolle i nord*, Fagbokforlaget, Bergen 2008. s 50.

¹⁸² Ibid. s 51.

sjøterritorium, som tilsvarer mer en fem ganger Norges totale landareal.¹⁸³ Sovjetunionen opprettet også en økonomisk fiskerisone samtidig med Norge. Landene ble igjen ikke enige prinsippene for en grenselinje mellom deres respektive soner. Dette førte til en midlertidig opprettelse av ”Gråsonen” og ”Smuthullet” som ble opprettet for å beskytte fiskeriene i disse omstridte områdene mellom Norge og Sovjetunionen. I tillegg ble ”Smuthavet” også opprettet. (Se figur 3.)

Figur 3. De norske fiskerisonene.

Sovjetunionen og Norge underskrev i 1987 gråsonavtalen, som gikk ut på at både sovjetiske og norske myndigheter avstod fra å håndheve fiskerireguleringene ovenfor den andre partens fiskefartøy, samt *tredjelandts fiskefartøy* i det avgrensede området. Tredjelandts fiskefartøyer er fiskefartøyer som den andre parten har gitt fiskeritillatelse.¹⁸⁴ Gråsonavtalen var lenge

¹⁸³ Tannes, Rolf: ”Et større Norge” i boka til Even Lange, Helge Pharo og Øyvind Østerud: *Vendepunkter i norsk utenrikspolitikk: Nye internasjonale vilkår etter den kalde krigen*, Unipub, Oslo 2009. ss. 266-267.

¹⁸⁴ Rottem, Svein Vigeland, Geir Hønneland & Leif Christian Jensen: *Småstat og energistormakt: Norges sikkerhetspolitiske rolle i nord*, Fagbokforlaget, Bergen 2008. s 51.

upopulær i norske fiskerikretser fordi den største delen av Gråsonen ligger på norsk side.¹⁸⁵ I januar 2004 ved Ot.prp. 35 (2002-2003) ble det norske sjøterritoriet utvidet til 12 nautiske mil.¹⁸⁶ Norge har i 2011 tre soner på 200 nautiske mil. Sonene består av en økonomisk sone rundt fastlandet, samt to fiskevernsoner, en ved Svalbard og en ved Jan Mayen.¹⁸⁷ Dette kapittelets formål er å illustrere viktigheten av nordområdene under og etter den kalde krigen i en historisk kontekst, og kapitlet vil svare på underproblemstilling 1: ”Har viktigheten av nordområdene endret seg fra under til etter den kalde krigen?” Kapitlet går også dypere inn på juridiske tvister som konflikter rundt Svalbard, fiskeri og delelinjer ovenfor Sovjetunionen, senere Russland. Kapitlet vil dessuten gi en kort beskrivelse av de andre sentrale aktørene i nordområdene, og hvilken påvirkning disse aktørene har på Norges nordområdepolitikk. Hovedpoengene vil tilslutt trekkes frem i en kort oppsummering.

4.1 Fiskeriressurser

Norge er omgitt av hav i sør, vest og nord, og historisk har fiske vært en svært viktig ressurs i den norske økonomien. Spesielt Barentshavet er rikt på fiskeressurser på grunn av høy produksjon av planteplankton. Lodde og sild er de viktigste fiskebestandene som livnærer seg på planteplankton. Disse fiskebestandene er næringsgrunnlaget for torsk, hyse, sei, uer og blåkveite. Det er også store forekomster av reke i Barentshavet, samt kongekrabbe som ble en ny ressurs tidlig på 1990-tallet. Torsk er den kommersielt viktigste bestanden i Barentshavet.¹⁸⁸ Fiskebestandene i Barentshavet ble forvaltet av Kommissjonen for fiske i det nordøstlige Atlanterhavet (NEAFC) i en lengre periode under den kalde krigen. På grunn av omstendelige beslutningsprosedyrer og utstrakte reservasjonsordringer var det vanskelig å komme frem til effektive reguleringstiltak for Norge og Sovjetunionen.¹⁸⁹ Derfor ble Norge og Sovjetunionen i 1975 enige om å opprette en felles fiskerikommisjon for å forhindre

---

¹⁸⁵ Hønneland, Geir & Lars Rowe: *Nordområdene – hva nå?*, Tapir Akademiske Forlag, Trondheim 2010. s 102.

¹⁸⁶ Ot.prp. nr. 35 (2002-2003): *Om lov om Norges territorialfarvann og tilstøtende sone.* (2003).

<http://www.regjeringen.no/Rpub/OTP/20022003/035/PDFS/OTP200220030035000DDDPDFS.pdf> (lastet 07.01.2014)

¹⁸⁷ Nærings- og fiskeridepartementet: ”Fiskevernsonen ved Svalbard og fiskerisonene ved Jan Mayen” (2014).

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/nfd/tema/fiske-og-havbruk/rydde-internasjonalt/fiskevernsonen-ved-svalbard-og-fiskeriso.html?id=445285> (lastet 11.04.2014)

¹⁸⁸ Rotten, Svein Vigeland, Geir Hønneland & Leif Christian Jensen: *Småstat og energistormakt: Norges sikkerhetspolitiske rolle i nord*, Fagbokforlaget, Bergen 2008. ss. 48-49.

¹⁸⁹ Ibid. s 48.

overfiske. Dette skjedde i en periode da det fantes svært lite samarbeid mellom landene. I kommisjonen ble landene enige om hvordan de viktigste fiskebestandene som lodde, hyse og torsk skulle forvaltes, og hvordan kvotene skulle fordels.¹⁹⁰ Både Sovjetunionen og Norge opprettet økonomiske soner i 1977 i tråd med folkeretten. I forhold til samarbeidsavtalen i fiskerikommisjonen ble det supplert med en avtale om gjensidige fiskerettigheter i hverandres økonomiske soner.¹⁹¹ Avtalen ga også regler om meldeplikt og lisensiering av fiskefartøy. Selv med denne avtalen ble ikke alle problemene mellom Norge og Sovjetunionen løst for fiskerisektoren.

På 1980-tallet oppstod det en stor konflikt i fiskerikommisjonen som skyldtes at Norge ønsket å regulere torske- og hysebestanden gjennom strengere redskaps- og minstemålbestemmelser. Sovjetunionen på sin side ønsket lavere kvoter og flere begrensninger på fangst av gytemoden torsk, som foregikk på norsk side under det tradisjonelle lofottfisket.¹⁹² Sovjetunionen klagde svært ofte til Norge i håp om å stoppe overfiskingen som Norge bedrev på 1980-tallet.

Overfisket førte til at det på slutten av 1980-tallet gikk galt både for torske- og loddebestanden i Barentshavet. Derfor fastsatte fiskerikommisjonen et totalforbud mot loddefiske i hele 1989, og den laveste torskekvoten noensinne. Norge ga også avkall på sin rett til å overfiske kvoten med passive redskaper (som for eksempel garn og line).¹⁹³ Ved den kalde krigens slutt tok Russland over for Sovjetunionen samarbeidet om fiskeriforvaltningen med Norge. Både Russland og Norge hadde fortsatt store interesser innen fiskerinæringen, og begge tjente på et samarbeid for å forhindre overfiske. Heldigvis var ikke skadene altfor store etter overfisket på 1980-tallet, og bestandene tok seg opp raskt på 1990-tallet. I 1993 ble et norsk-russisk kontrollsamarbeid opprettet på bakgrunn av at norske myndigheter avdekket et betydelig russisk overfiske av torsk.¹⁹⁴ Problemet var at de russiske myndighetene hadde mistet oversikten over fangstene til den russiske flåten etter hvert som stadig flere av fartøyene leverte fisken i Norge fremfor Russland. Dette norsk-russiske kontrollsamarbeidet gikk ut på å utveksle fangstdata mellom landene. I 1995 fikk Havrettskonvensjonen et supplement i form av FN-avtalen om fiske på det åpne hav. I selve avtalen var det utfyllende regler om forvaltning av fiske utenfor 200-milssonen.¹⁹⁵

---

¹⁹⁰ Hønneland, Geir & Leif Christian Jensen: *Den nye nordområdepolitikken: Barentsbilder etter årtusenskiftet*, Fagbokforlaget, Bergen 2008. s 10.

¹⁹¹ Ibid. s 65.

¹⁹² Ibid. s 68.

¹⁹³ Ibid. ss. 68-69.

¹⁹⁴ Ibid. s 69.

¹⁹⁵ Ibid. s 70.

Dette samarbeidet i fiskerikommisjonen mellom Norge og Sovjetunionen, senere Russland, har vært gjennomgående bra, med unntak av grove tilfeller av overfiske i perioder for eksempel fra norsk side i 1980-årene og senere fra russisk side.¹⁹⁶ Dette endret seg i 1999, da forhandlingene ble brutt for første gang i fiskerikommisjonens historie. Dette hadde bakgrunn i at det hadde vært en overestimering i torskebestanden og det ble anbefalt drastiske kvotekutt. De norske myndighetene ønsket å følge denne anbefalingen i en viss grad, mens de russiske myndighetene avviste dette blankt. Heldigvis ble det i siste liten en enighet om en torskekvote som lå nærmere det russiske utgangspunktet enn det norske. Forhandlingene i kommisjonen i 2000 ble harde, noe som igjen førte til et overraskende resultat. For første gang i kommisjonens historie ble partene enige om en kvote som kunne ligge fast over en treårsperiode. Året etter kom kommisjonen med nok et overraskende grep, der en handlingsregel kom på plass for å fastsette torske- og hysekvoten i Barentshavet. Likevel foregikk det russisk overfiske spesielt av torsk mellom 2002-2004. I *Regjeringens nordområdestrategi* (2006) fremheves det at ulovlig, urapportert, uregulert fiske (UUU-fiske) var den største utfordringen for bærekraftige fiskerier i Norskehavet og Barentshavet.¹⁹⁷ Problemet med overfiske ble først løst i 2007 gjennom et internasjonalt havnestatsregime under Den nordøstatlantiske fiskerikommisjonen (NEAFC), og to år senere ble flere av fiskerikonfliktene løst mellom Norge og Russland.¹⁹⁸

Tyvfiske og overfiske er kjente problemer i nordområdene, spesielt i fiskerivernsonen ved Svalbard. I 1986 fastsatte Norge en torskekvote for tredjeland basert på historisk fiske. Etter at kvoten var oppfisket, ble spanske trålere værende i vernesonen. Norske myndigheter truet da med å oppbringe fartøyene, noe som skapte konflikt mellom Norge og Spania. I 1993-94 var det en igjen konflikt mellom norske myndigheter og utenlandske trålere, hovedsakelig islandske. Denne konflikten ble omtalt som en *torskekrig* og endte med at norske myndigheter oppbrakte og straffeforfulgte den islandske tråleren Hagangur II i juni 1993.¹⁹⁹ Dette var første gangen et fartøy ble oppbrakt i vernesonen. Russland utgjorde også et problem for de

---

¹⁹⁶ Tamnes, Rolf: "Et større Norge" i boka til Even Lange, Helge Pharo og Øyvind Østerud: *Vendepunkter i norsk utenrikspolitikk: Nye internasjonale vilkår etter den kalde krigen*, Unipub, Oslo 2009. s 288.

¹⁹⁷ Utenriksdepartementet: *Regjeringens nordområdestrategi* (2006). <http://www.regjeringen.no/upload/kilde/ud/pla/2006/0006/ddd/pdfv/302927-nstrategi06.pdf> (lastet 05.02.2014) s 42.

¹⁹⁸ Hønneland, Geir: "Norsk-russisk miljø- og ressursforvaltning i nordområdene" (2012) <http://septentrio.uit.no/index.php/nordlit/article/viewFile/2303/2134> (lastet 12.04.2014) ss. 79-80.

¹⁹⁹ Tamnes, Rolf: "Et større Norge" i boka til Even Lange, Helge Pharo og Øyvind Østerud: *Vendepunkter i norsk utenrikspolitikk: Nye internasjonale vilkår etter den kalde krigen*, Unipub, Oslo 2009. s 289.

norske myndighetene, og en russisk tråler ble oppbrakt i vernesonen første gang i 1998.²⁰⁰ Det ble funnet en diplomatisk løsning som forhindret at tråleren ble tatt i arrest.²⁰¹ I 2001 ble den russiske tråleren, Tsjernigov, tatt i arrest i vernesonen, noe som førte til sterke protester fra russiske myndigheter som anklaget Norge for å ha brutt en 20 år gammel *gentlemen's agreement*.²⁰² Denne gentlemen's agreementen gikk ut på at selv om Russland ikke hadde anerkjent den norske Fiskevernsonen rundt Svalbard, lot russiske fiskere seg inspisere av den norske Kystvakten. Norske myndigheter hadde da avstått fra å bringe opp russiske fiskefartøyer som hadde overtrådt fiskerilovgivningen i Fiskevernsonen.²⁰³ Fire år senere, i 2005, ble den russiske tråleren, Elektron, mistenkt for grov miljøkriminalitet og ulovlig uregulert fiske i fiskevernsonen. Den norske kystvakten prøvde da å bruke sterke tiltak for å stoppe tråleren, men på grunn av dårlig vær og høy sjø klarte den russiske tråleren å stikke av.²⁰⁴ Dette var en potensielt farlig episode som raskt kunne eskalert, men ble løst diplomatisk.²⁰⁵

Norge er nå (2012) verdens nest største eksportør av fisk og fiskeriprodukter, noe som gjør at fiskerinæringen også er landets nest største eksportnæring. Grunnet for denne store fiskenæringen er Barentshavets store fiskeriressurser, der for eksempel torskebestanden ble målt til å være verdens største i 2012.²⁰⁶ Selv om det flere ganger har kommet til konflikter om fiskeri mellom Norge og Sovjetunionen, senere Russland, har det likevel vært en kontinuerlig tradisjon for samarbeid om fiskeriforvaltning. En stor forskjell mellom, under, og etter den kalde krigen, var at sovjetiske fiskere hadde svært lite å tjene på overfiske og andre overtredelser. Mens etter den kalde krigen, kunne det på grunn av den privatiserte russiske

---

²⁰⁰ For mer informasjon om fiskeriforvaltning, jurisdiksjon og konflikter for Norge i Barentshavet se boken til Lars Rowe og Geir Hønneland: *Russlandsbilder: Nye debattinnlegg om nabolikskap i nordområdene*, Fagbokforlaget, Bergen 2007. ss. 47-58.

²⁰¹ Tamnes, Rolf: "Et større Norge" i boka til Even Lange, Helge Pharo og Øyvind Østerud: *Vendepunkter i norsk utenrikspolitikk: Nye internasjonale vilkår etter den kalde krigen*, Unipub, Oslo 2009. ss. 289-290.

²⁰² Hønneland, Geir & Leif Christian Jensen: *Den nye nordområdepolitikken: Barentsbilder etter årtusenskiftet*, Fagbokforlaget, Bergen 2008. s 68.

²⁰³ Rottem, Svein Vigeland, Geir Hønneland & Leif Christian Jensen: *Småstat og energistormakt: Norges sikkerhetspolitiske rolle i nord*, Fagbokforlaget, Bergen 2008. s 14.

²⁰⁴ Tamnes, Rolf: "Et større Norge" i boka til Even Lange, Helge Pharo og Øyvind Østerud: *Vendepunkter i norsk utenrikspolitikk: Nye internasjonale vilkår etter den kalde krigen*, Unipub, Oslo 2009. s 290.

²⁰⁵ Forsvarsdepartementet: "Elektron-saken" (2005) <http://www.regjeringen.no/nb/dokumentarkiv/stoltenberg-ii/fd/Nyheter-og-pressemeldinger/Nyheter/2005/elektron-saken.html?id=99684> (lastet 10.12.2013) og for mer lesning om Elektron og Tsjernigov se Kristin Ven Bruusgaard sin FFI Rapport: "Fiskerikonflikter i Barentshavet – potensial for eskalering? En komparativ studie av russiske reaksjonsmønstre under oppbringelsen av "Tsjernigov" (2001) og "Elektron" (2005)" (2006). <http://www.ffi.no/no/Rapporter/06-03167.pdf> (lastet 18.03.2014).

²⁰⁶ St. Meld. 7: *Nordområdene: Visjon og virkemidler* (2012) <http://www.regjeringen.no/pages/35878716/PDFS/STM201120120007000DDDPDFS.pdf> (lastet 14.11.2013) s 105.

økonomien, gi store økonomiske gevinster for de som omgikk og brøt reglene. Det er også tydelig at de russiske myndighetene på 1990-tallet tenkte kortsiktig og ønsket økonomisk utbytte raskest mulig.²⁰⁷

4.2 Petroleumsressurser

Fra midten av 1950-tallet har petroleum, som er betegnelsen for råolje og naturgass, vært den aller viktigste energikilde globalt, og vil fortsette å være det i overskuelig framtid.²⁰⁸ På 1960-tallet ble det funnet petroleumsressurser i Nordsjøen, og fra midten av 1970-tallet ble Norge selvforsynt. På slutten av 70- og på 80-tallet ble de største feltene oppdaget, utforsket og raskt utbygd²⁰⁹ og gjorde Norge til en ressursstormakt.²¹⁰ Med disse nye økonomiske musklene åpnet det muligheten for Norge til å bli en moralsk og humanitær stormakt, noe som vil bli tatt opp i kapittel 6. Under den kalde krigen var det ingen store konflikter mellom Norge og Sovjetunionen om petroleumsressurser i nordområdene, mye av den grunn var fordi det ikke var noen leteaktivitet i området. Landene var ikke klar over de potensielt store petroleumsressursene i nordområdene før på 1970-tallet, da ble oljen funnet og utvunnet. Selv med funn av petroleumsressurser, skapte det ingen konflikter, siden teknologien ikke tillot å lete etter eller utvinne olje og gass på store havdyp, eller så langt nord. Norge ønsket heller ikke å komme i konflikt med sin nabo, spesielt når grensene med Sovjetunionen ikke var ferdigdefinert. For Sovjetunionen sin del var det hovedsakelig mangel på teknologi og fokus på andre områder som var mye lettere tilgjengelig for utvinning som gjorde at det ikke ble noen utbygging i nordområdene. Sovjetunionen fant for øvrig gigantiske mengder med olje og naturgass i Vest-Sibir i 1960, og startet storstilt produksjon på feltene. Det skjedde også en kraftig prisøkning på olje og gass på 1970-tallet. Disse to faktorene skapte grunnlaget for den største økonomiske veksten i Sovjetunionens historie, men var også med på å gjøre Sovjetunionen enda mer avhengig av olje og gass. Sovjetunionen fikk en stor økonomisk krise på midten av 1980-tallet da prisen på olje falt dramatisk. At det økonomiske fundamentet i

---

²⁰⁷ Rottem, Svein Vigeland, Geir Hønneland & Leif Christian Jensen: *Småstat og energistormakt: Norges sikkerhetspolitiske rolle i nord*, Fagbokforlaget, Bergen 2008. ss. 62-63.

²⁰⁸ Ibid. s 64.

²⁰⁹ Statfjord funnet i 1974, utbygget i 1976. Gullfaks funnet i 1987, utbygget 1981. Oseberg funnet i 1979, utbygget i 1984. Troll gass funnet i 1979, utbygget 1986.

²¹⁰ Tamnes, Rolf. "Et større Norge" i boka til Even Lange, Helge Pharo og Øyvind Østerud: *Vendepunkter i norsk utenrikspolitikk: Nye internasjonale vilkår etter den kalde krigen*. Unipub, Oslo 2009. s 259.

Sovjetunionen brøt sammen var en viktig faktor i Sovjetunionens kollaps.

Selv om store petroleumsressurser ble funnet under og etter den kalde krigen, antas det fortsatt at det finnes store uoppdagede gass- og petroleumsforekomster i nordområdene. Dette fører til at det er stor forskningsaktivitet i områdene, og nye teknologier kan bidra til å gjøre at disse forekomstene blir mer tilgjengelige. Flere områder i Barentshavet og rundt Jan Mayen, har oljedirektoratet publisert rapporter om mulige petroleumsforekomster,²¹¹ som vil gjøre at nordområdene vil få en enda større betydning som ressursprovins i fremtiden.

Etter hvert som betydningen av nordområdene som ressursprovins økte, økte også behovet for Norge til å komme til enighet med de andre arktiske statene om uavklarte jurisdiksjonsspørsmål, for å forhindre eventuelle konflikter om blant annet petroleumsressursene. Petroleumsressursene kan også gjøre arbeidet med å avklare suverenitetsspørsmål i nordområdene vanskeligere, fordi det er mer som står på spill for de arktiske statene.²¹² Forsvaret viser til foreløpige undersøkelser som tilsier at de fleste av de uoppdagede ressursene befinner seg innenfor de arktiske kyststatenes juridisk definerte økonomiske soner.²¹³ Det er spesielt mellom Norge og Russland at det har vært mye konflikter om havgrensene mellom landene. Likevel har landene kommet til enighet i de seneste årene, om for eksempel delelinjen som vil bli tatt opp senere i kapittelet. Disse løsningene er med på å dempe eventuelle konflikter om petroleumsressursene. Siden det fortsatt finnes store uoppdagede gass- og petroleumsforekomster i nordområdene, er det viktig for Norge å beskytte sine interesser, spesielt siden både Norge og Russland nå baserer store deler av sin nasjonale økonomi på olje og gass. Norge er rangert som den syvende største oljeeksportøren og den fjortende største oljeproduzenten i verden,²¹⁴ mens Russland er rangert som den nest største oljeeksportøren og den største oljeproduzenten i verden. Begge landene har på denne bakgrunn stort ønske om å utnytte petroleumsressursene i nordområdene.

---

²¹¹ Oljedirektoratet: "Nye ressurstill for Barentshavet sørøst og norsk havområde ved Jan Mayen" (2013). <http://www.npd.no/no/Nyheter/Nyheter/2013/Nye-ressurstill-for-Barentshavet-sorost-og-Jan-Mayen/> (lastet 15.01.2014)

²¹² Tamnes, Rolf: "Et større Norge" i boka til Even Lange, Helge Pharo og Øyvind Østerud: *Vendepunkter i norsk utenrikspolitikk: Nye internasjonale vilkår etter den kalde krigen*, Unipub, Oslo 2009. s 261.

²¹³ Etterretningstjenesten: *Fokus 2013. Etterretningstjenesten vurdering* (2013). <http://forsvaret.no/om-forsvaret/organisasjon/felles/etjenesten/Documents/FOKUS-2013.pdf> (lastet 11.08.2013) s 10.

²¹⁴ Olje- og energidepartementet og Oljedirektoratet: *Fakta 2012 Norsk petroleumsvirksomhet* (2012). http://npd.no/Global/Norsk/3-Publikasjoner/Faktahefter/Fakta2012/Fakta_2012_web.pdf (lastet 15.01.2014) s 20.

Geir Hønneland skriver i boka ”*Arktiske utfordringer*” at mengden uoppdaget olje i Arktis mest sannsynlig ikke vil være store nok til å endre forsyningsmønsteret i verden i særlig grad.²¹⁵ Derimot mener Hønneland at de store gassforekomstene kan kunne komme til å påvirke dette. Det antas at Russland har de største uoppdagede petroleumsforekomstene i nordområdene og sitter på verdens største gassreserve, noe som fører til at Russland er og blir en sentral aktør i nordområdene.²¹⁶ Russlands økonomiske avhengighet av eksport av naturressurser er nå større en noen gang tidligere, spesielt på grunn av restaurasjonen som ble påbegynt og pågår med president Vladimir Putin ved årtusenskiftet, og fortsatt pågår.²¹⁷ Restaurasjonen vil bli tatt opp i kapittel 5. Det er viktig å se at produksjonen på de gamle russiske feltene faller, og dermed er det sannsynlig at Nordområdene blir det nye satsningsområdet for Russland, noe som igjen forklarer Russlands økte satsning på området.

4.3 Svalbard

Svalbard har i alle år vært, og er et vanskelig utenrikspolitisk problem for Norge.²¹⁸ Øygruppen ble en del av kongeriket Norge ved Paristraktaten av 9. februar 1920. Selve suvereniteten ble først overtatt 14. august 1925. Avtalen, også kalt Svalbardtraktaten, tilsa at alle land som sluttet seg til denne avtalen fikk like rettigheter som Norge til å opprettholde bosetninger og utnytte naturressursene der.²¹⁹ I 1944 ønsket Sovjetunionen en revisjon av Svalbardtraktaten der de gjorde krav på Bjørnøya. Sovjetunionen ønsket også at hele øygruppen skulle forvaltes sammen med Norge. Kravet om Bjørnøya ble raskt frafalt, men ønsket om et fellesstyre over øygruppen varte helt til det ble gitt et endelig nei fra Stortinget i 1947, noe Sovjetunionen aksepterte.²²⁰ Da NATO ble opprettet i 1949 kom Svalbard på nytt i

---

²¹⁵ Hønneland, Geir: *Arktiske utfordringer*, Høyskoleforlaget, Kristiansand 2012. s 46.

²¹⁶ Etterretningstjenesten: *Fokus 2013. Etterretningstjenesten vurdering* (2013). <http://forsvaret.no/om-forsvaret/organisasjon/felles/etjenesten/Documents/FOKUS-2013.pdf> (lastet 11.08.2013) s 10.

²¹⁷ Tamnes, Rolf: ”Et større Norge” i boka til Even Lange, Helge Pharo og Øyvind Østerud: *Vendepunkter i norsk utenrikspolitikk: Nye internasjonale vilkår etter den kalde krigen*, Unipub, Oslo 2009. s 261.

²¹⁸ For mer om Svalbard-traktaten og de ulike lands oppfatninger av den se Brit Fløistad sin utredning i Stortingets utredningsseksjon: *Perspektiv 05/08: Svalbard-traktaten – ulike oppfatninger om traktatens anvendelsesområde*. (2008). https://www.stortinget.no/Global/pdf/Utdredning/Perspektiv08_05.pdf (lastet 15.01.2014).

²¹⁹ Tamnes, Rolf: *Oljealder 1965-1995, bind 6 i Norsk utenrikspolitikk historie*, Universitetsforlaget, Oslo 1997. ss. 257-271.

²²⁰ Holtmark, Sven G: ”Norge i sovjetisk utenrikspolitikk siden den annen verdenskrig: Bilateralisering og fellesstyre” i boken til Sune Jungar og Bent Jensen: *Sovjetunionen och Norden – konflikt, kontakt, influenser*. Finska Historiska Samfundet, Helsingfors 1997. ss. 95-99.

søkelyset, fordi Norges medlemskap gjorde at Sovjetunionen hevdet at øygruppen kunne bli brukt for militære formål i strid med Svalbardtraktaten. Norge beroliget Sovjetunionen ved å slå fast at Svalbard var et nøytralt område, og at NATO kun ville gripe inn på Svalbard hvis demilitariseringsbestemmelsene ble krenket.²²¹

Med tiden oppstod det en ny uenighet i forhold til tolkningen av Svalbardtraktaten. Norske myndigheter mente at traktaten kun gjaldt for øyene og sjøterritoriet, mens sokkelen rundt øygruppen var en naturlig forlengelse av fastlandssokkelen. Derfor anså den norske regjeringen at Norge hadde en rett på en eksklusiv økonomisk sone, som ikke ville bli påvirket av Svalbardtraktaten. Det ble ikke opprettet en ordinær økonomisk sone i 1977. I stedet ble det opprettet en midlertidig ikke-diskriminerende sone, mens regjeringen fastholdt prinsippet om at Norge hadde rett til en økonomisk sone ved Svalbard.²²² USA ønsket minst mulig konflikt innad i alliansen og anså det som viktig at Norge ikke slapp Sovjetunionen til på Svalbard. I 1978 ble Norge informert om at USA, Storbritannia, Frankrike og Vest-Tyskland hadde blitt enige om å samarbeide om ressursene på sokkelen og ikke utfordre den norske rettsfortolkningen.²²³ Svært få land har tatt noe offisielt standpunkt i saken, med unntak av for eksempel Finland som i noen perioder har støttet det norske synet. Derfor kan det argumenteres, fra norsk side, at andre land implisitt har akseptert sokkelen rundt Svalbard som norsk, ved å ikke ta stilling til saken.²²⁴ I 1986 endret Storbritannia holdning og utfordret tydelig den norske rettsfortolkningen. De mente at Svalbard hadde sin egen sokkel, og at Svalbardtraktaten gjaldt for den. Dette synet ble gjentatt mange ganger på 1990-tallet, og nådde sitt høydepunkt i 2006 i form av en note til norske myndigheter. Hovedgrunnen til dette kan tillegges at de britiske oljeressursene minsker og at det kan finnes nye petroleumforekomster ved Svalbard, som kan ha en betydning for dem.²²⁵ Regjeringen Bondevik besluttet å ikke åpne for petroleumsvirksomhet rundt Svalbard, og denne linjen fulgte Stoltenberg-regjeringen da den tok over i 2005. Det ble også sagt tydelig ifra at Norge ikke ville åpne noen diskusjon med Storbritannia om Svalbard. Storbritannia satte hardt mot hardt, og i juni 2006 ble en rekke land innkalt til et møte i London for å drøfte Svalbardspørsmålet uten at Norge ble invitert. Norge så med stor misnøye på dette initiativet,

---

²²¹ Store norske leksikon: "Svalbard". www.snl.no/svalbard (lastet 19.03.2014)

²²² Tamnes, Rolf: "Et større Norge" i boka til Even Lange, Helge Pharo og Øyvind Østerud: *Vendepunkter i norsk utenrikspolitikk: Nye internasjonale vilkår etter den kalde krigen*, Unipub, Oslo 2009. s 283.

²²³ Ibid. s 287.

²²⁴ Hønneland, Geir & Lars Rowe: *Nordområdene – hva nå?*, Tapir Akademiske Forlag, Trondheim 2010. ss. 126-127.

²²⁵ Tamnes, Rolf: "Et større Norge" i boka til Even Lange, Helge Pharo og Øyvind Østerud: *Vendepunkter i norsk utenrikspolitikk: Nye internasjonale vilkår etter den kalde krigen*, Unipub, Oslo 2009. s 287.

og flere viktige stater understreket i etterkant at de ikke ønsket å delta i drøftinger der Norge ikke var med. På møtet ble det ingen enighet, og det britiske framstøtet mislyktes. Likevel forblir kontinentalsokkelen rundt Svalbard et geopolitisk usikkerhetsmoment, så lenge andre stater ikke aksepterer sokkelen rundt Svalbard som norsk. Det kan også være flere land enn Storbritannia som etter hvert mister tålmodigheten, om Norge ikke åpner for petroleumsvirksomhet rundt Svalbard. Mest sannsynlig kan de norske myndighetene velge å fortsette den gamle linjen, om ikke å åpne for petroleumsvirksomhet i Barentshavet, for ikke å åpne opp for konflikt. Noe som gjør at Norge må avstå den økonomiske gevinsten virksomheten kan gi.²²⁶ Det ideelle for Norge er hvis de andre nasjonene anerkjenner sokkelen som norsk, og at Norge får enerett på petroleumssressursene der. For miljøet er det trolig best om uenigheten forblir og oljen blir hvor den er.

Norge arbeidet målbevisst, spesielt fra 1970-tallet, både for å normalisere svalbardsamfunnet, og konsolidere den norske suvereniteten over øygruppen.²²⁷ Miljøregelverket er svært strengt, og hele 65 prosent av Svalbards landareal er naturvernområder. Under den kalde krigen bodde det mer en dobbelt så mange sovjetborgere som nordmenn på Svalbard, men dette har endret seg veldig. Den russiske aktiviteten har blitt sterkt redusert med tiden. I 2006 var det registrert 2624 innbyggere på øygruppen, og av disse var kun 750 russiske.²²⁸ Russerne har nå kun ett gjenværende holdepunkt, i Barentsburg, der det drives kullproduksjon som, med normal produksjon, vil gå tom om noen år.²²⁹ Russland har som mål igjen å styrke sitt nærvær på Svalbard, og mener at den norske natur- og fiskeriforvaltningen har som formål å presse Russland ut av Svalbard og Barentshavet. For eksempel rettet tidligere Russlands ambassadør i Norge, J.A. Kvitsinskij, hardt skyts mot Norge, i et intervju i 2004 ved å hevde at den norske praksisen i fiskevernssonen minner om en åpen ekspansjon, og som i realiteten kun er en styrkeprøve før det ”store spillet” om energiressursene.²³⁰ Noe av grunnen til disse kraftige uttalelsene, er at Russland ser på Svalbard som strategisk viktig, for å gi Russland en mulighet til tilstedeværelse og øve innflytelse i det vestlige Arktis.²³¹ Fra russisk side har det blitt luftet tanker om å fornye kulldriften, satse på turisme, samt bygge fiskemottak og flyplass. Dette

---

²²⁶ Hønneland, Geir & Lars Rowe: *Nordområdene – hva nå?*, Tapir Akademiske Forlag, Trondheim 2010. ss. 126-127.

²²⁷ Tamnes, Rolf: ”Et større Norge” i boka til Even Lange, Helge Pharo og Øyvind Østerud: *Vendepunkter i norsk utenrikspolitikk: Nye internasjonale vilkår etter den kalde krigen*, Unipub, Oslo 2009. ss. 306-307.

²²⁸ Store norske leksikon: ”Svalbard”. www.snl.no/svalbard (lastet 19.03.2014)

²²⁹ Tamnes, Rolf: ”Et større Norge” i boka til Even Lange, Helge Pharo og Øyvind Østerud: *Vendepunkter i norsk utenrikspolitikk: Nye internasjonale vilkår etter den kalde krigen*, Unipub, Oslo 2009. s 307.

²³⁰ Ibid. ss. 306-308

²³¹ Ibid. s 308.

kan skape ny konflikt på Svalbard hvis russerne faktisk gjennomfører planene.²³²

4.4 Delelinjen

Å fastsette sjøterritoriet har vært viktig for Norge, spesielt i de senere år. Dette kapittelet har allerede tatt for seg de fleste av tvistene fra den kalde krigen og frem til i dag. Det aller siste gjennombruddet for det norske sjøterritoriet kom med delelinjeavtalen i 2010 mellom Norge og Russland. I avtalen, *Overenskomst mellom Kongeriket Norge og Den Russiske Føderasjon om maritim avgrensning og samarbeid i Barentshavet og Polhavet*, blir en delelinje presentert som et kompromiss mellom det norske ønske om midtlinje og Russlands ønske om sektorlinje.²³³ (Se figur 4.)

Figur 4. Sort er Delelinjen, blått er det tidligere norske ønsket og rødt er det tidligere russiske ønsket.

Under en presentasjon av stortingsmeldingen om nordområdesatsingen til Stoltenberg II

²³² Tamnes, Rolf. "Et større Norge" i boka til Even Lange, Helge Pharo og Øyvind Østerud: *Vendepunkter i norsk utenrikspolitikk: Nye internasjonale vilkår etter den kalde krigen*, Unipub, Oslo 2009. ss. 307-308

²³³ Kongeriket Norge og Den Russiske Føderasjon: *Overenskomst mellom Kongeriket Norge og Den Russiske Føderasjon om maritim avgrensning og samarbeid i Barentshavet og Polhavet* (2010). http://www.regjeringen.no/upload/UD/Vedlegg/Folkerett/avtale_norsk.pdf (lastet 05.01.2014)

regjeringen, på Nordområdesenteret i Nordland den 18. november 2011, fortalte Jonas Gahr Støre med stor iver og glede at den siste puslespillbiten var på plass for Norge. Avtalen var som sagt tidligere et kompromiss mellom Norge og Russland, og derfor er det naturlig at den nye delelinjen høstet kritikk innad i begge land. Spesielt daværende president Dmitrij Medvedev fikk mye negativ kritikk i russisk media med overskrifter som ”Aleksander II solgte Alaska, Dmitrij Medvedev ga Norge den delen av Barentshavet med store forekomster av hydrokarboner”.²³⁴ Også i Norge var det flere som var kritiske, og for eksempel Fiskebåtredernes Forbund meldte offisielt sin misnøye med avtalen. Administrerende direktør i forbundet, Audun Maråk, sa etter delelinje ble kjent: ”I forhold til det norske standpunktet om at delelinjen måtte følge midtlinjeprinsippet, så har vi fallert fullstendig.”²³⁵ Uansett er det enda tidlig å bedømme hvem som kom ”seirende” ut av kompromisset, dette fordi det var en gjensidig enighet mellom Norge og Sovjetunionen, senere Russland, om ikke å begynne leting og boring før en delelinjeavtale var på plass. Derfor er det enda tidlig å se hvilket land som fikk tilgang til mest ressurser. Faktum er Norge har lenge (siden avtalen om gråsonen og smutthullet under den kalde krigen med Sovjetunionen,) jobbet for et kompromiss. Denne avtalen mest sannsynlig så gunstig som det var mulig å få det, her måtte også Russland gi for få til en avtale. Det er muligens betegnende at det ble avtale under Medvedev, som ansees som mer kompromissorientert enn Putin, for da behøvde ikke Putin bære ansvaret.

4.5 Militærstrategisk betydning og Forsvaret

Den militærstrategiske betydningen av nordområdene var betydelig under den kalde krigen, med ansamling av svært mange strategiske våpensystemer i området. Spenningsnivået varierende betydelig i sammenheng med Sovjetunionens opprusting i området, noe som er tatt opp i kapittel 2. I tidsrommet 1940-1960 var det et høyt spenningsnivå, mens på 70-tallet ble Norge og nordområdene viet lite oppmerksomhet av NATO. På 1980-tallet ble nordområdene et strategisk nøkkelområde på grunn av Sovjetunionens opprustning av Kolahalvøya, og området

---

²³⁴ Aftenposten: ”Delelinjeavtalen brukes mot Medvedev” (2013).

http://www.aftenposten.no/nyheter/uriks/Delelinjeavtalen-brukes-mot-Medvedev-7139204.html#.UzrBlqh_spU
(lastet 14.09.2013)

²³⁵ VG: ”Norge har mislyktes fullstendig med delelinjeavtalen” (2010).

<http://www.vg.no/nyheter/innenriks/russland/norge-har-mislyktes-fullstendig-med-delelinjeavtalen/a/10004511/>
(lastet 14.09.2013)

er blitt omtalt som ”et brennpunkt i stormaktskonfrontasjonen”.²³⁶ Den sovjetiske Nordflåten ble utrustet med et økende antall strategiske atomubåter, og i løpet av 1960-tallet ble Nordflåten større en den sovjetiske Østersjøflåten. Oppbyggingen av flåtestyrker i nordområdene fortsatte i økende grad på 70- og 80-tallet, og utfordret etter hvert NATOs tidligere sjømilitære overlegenhet.²³⁷

Med fremveksten av militærbasene på Kolahalvøya ble ubalansen mellom Norge og Sovjetunionen mye tydeligere og endret dramatisk den overordnede styrkebalansen. Dette skapte et dimisjonsproblem for Norge. Knut Frydenlund, som var norsk utenriksminister, illustrerte dimensjonsproblemet i en samtale med viseutenriksminister Igor Zemskov i 1977: ”Dersom du går til sengs med en bjørn, så kan bjørnen være så snill som bare det, men snur den seg i søvne, kan den knuse deg.”²³⁸ I 1985 var to tredjedeler av Sovjetunionens atomubåter plassert i Nordflåten.²³⁹ Ikke bare antallet ubåter økte, men også luftstyrken økte og de havgående styrkene ble opprustet. Sovjetunionens militærøvelser til havs ble også skjøvet lengre ut i Nord-Atlanteren og Norskehavet. Summerex ble avholdt i 1985, og var den største maritime øvelsen gjennomført av Sovjetunionen under den kalde krigen.²⁴⁰ Denne sovjetiske opprustningen og aktiviteten i nordområdene vedvarte helt til Sovjetunionens fall. På grunn av den sovjetiske opprustningen fikk Norge uvanlig stor oppmerksomhet i NATO og i alliansens forsvarsplanlegging. Nordområdene gikk fra å være en taktisk flanke til å bli en strategisk flanke, og beskyttelsen av nordområdene og Norge ble sett på som svært viktig for å sikre forsyningslinjene til Europa. USA, under Ronald Reagan (1981-1989), innførte en maritim strategi basert på bruk av hangarskip. Disse skulle være bærebjelker i et eventuelt forsvar av nordområdene.²⁴¹

Etter den kalde krigen fortsatte nordområdenes militærstrategiske betydning for Russland, men i langt mindre skala. Sammenbruddet til Sovjetunionen og de økonomiske problemene gjorde at Nordflåten ble dårlig vedlikeholdt, og opprustningen stoppet etter hvert helt. Under

---

²³⁶ Børresen, Jacob, Gullow Gjeseth & Rolf Tamnes: *Allianseforsvar i endring: 1970-2000, bd 5. Norsk forsvarshistorie*, Eide Forlag, Bergen 2004. s 372.

²³⁷ Mer om dette se Håvard Klevberg sin doktoravhandling: *Maritim luftovervåkning i nord: 333 skvadron i norsk sikkerhetspolitikk*, UIO, Oslo 2011.

²³⁸ Frydenlund, Knut: *Lille land – hva nå? Refleksjoner om Norges utenrikspolitiske situasjon*, Universitetsforlaget, Oslo 1982. s 85. og s 92.

²³⁹ Tamens, Rolf & Knut Einar Eriksen. ”Norge og NATO under den kalde krigen” (1999).

<http://www.atlanterhavskomiteen.no/files/atlanterhavskomiteen.no/Tema/50aar/1a.htm> (lastet 01.05.2014)

²⁴⁰ Børresen, Jacob, Gullow Gjeseth & Rolf Tamnes: *Allianseforsvar i endring: 1970-2000. Norsk forsvarshistorie*. Eide Forlag, Bergen 2004. ss. 44-45.

²⁴¹ Se kapittel 2.

Boris Jeltsin (1991-1999) var det svært lite militær aktivitet i nordområdene, og Russland utgjorde ingen umiddelbar militær trussel. Nordområdene mistet mye av sin betydning for stormaktene. Først etter en periode med Vladimir Putin (1999-2008) som russisk president, rundt 2007, våknet Russland for alvor opp igjen, og viste militære muskler. De foretok flyvninger langs norskekysten og flaggplanting under Nordpolen, for å vise at Russland igjen var en stor aktør i nordområdene.²⁴²

Det ble etter hvert tydelig at Vladimir Putins ambisjon er å gjenreise Russland til en internasjonal stormakt, noe som vil bli tatt opp i kapittel 5. Norske myndigheter så med stor skepsis på denne endringen i nordområdene. Den russiske maktdemonstrasjonen førte til en dreining tilbake til de gamle "tradisjonene" i nordområdepolitikken. Norge så da til sine allierte NATO og USA for et sikkerhetsnett. Dette førte til *Nærområdeinitiativet*, der NATO gikk tilbake til kjernen i alliansen.²⁴³ Med ny russisk opprustning og økt aktivitet i nordområdene, ble situasjonen likevel langt fra slik den var under den kalde krigen. Men det finnes nå en ny usikkerhet knyttet området. I Stortingsmelding 15 (2008-2009) fremgår det at det russiske militære nærværet i nordområdene ikke antas å utgjøre en direkte trussel mot Norge. Likevel understrekes områdets militærstrategiske betydning, og at Russland fortsatt vil medregnes i norsk sikkerhetspolitikk.²⁴⁴ Kolahalvøya forble også det viktigste område for Russlands sjøbaserte kjernefysiske arsenal, og Nordflåten benyttet Barentshavet som øvelses- og operasjonsområde.²⁴⁵ Den norske Etterretningstjenestens trusselvurdering, fra 2013, sier at nordområdenes militærstrategiske betydning heller vil øke enn å avta i fremtiden.²⁴⁶ I påsken 2013 simulerte russiske bombefly et bombetokt utenfor Sverige, uten først å informere svenskene.²⁴⁷

---

²⁴² Etterretningstjenesten: *Fokus 2013. Etterretningstjenesten vurdering*. (2013). <http://forsvaret.no/om-forsvaret/organisasjon/felles/etjenesten/Documents/FOKUS-2013.pdf> (lastet 11.08.2013) s 13.

²⁴³ Prop. 1 S (2009-2010): *For budsjettåret 2010* (2010). http://www.regjeringen.no/pages/2251058/PDFS/PRP200920100001_FDDDDPDFS.pdfs (lastet 02.05.2014) s 98.

²⁴⁴ St. Meld. Nr. 15 (2008-2009): *Interesser, ansvar og muligheter: Hovedlinjer i norsk utenrikspolitikk*. (2009). <http://www.regjeringen.no/pages/2162302/PDFS/STM200820090015000DDDPDFS.pdf> (lastet 02.05.2014) ss. 44-46. For mer om forsvarsutviklingen i Russland se Rolf-Inge Vogt Andresen og Cecilie Sendstad sin FFI-Rapport: "Russisk forsvarsmakt og forsvarsøkonomi – mål og midler" (2007). <http://rapporter.ffi.no/rapporter/2007/02564.pdf> (lastet 12.02.2014).

²⁴⁵ For mer om det russiske forsvaret under Putin se Tor Bukkvold og Una Hakvåg sin artikkel i FFI-FOKUS: "Det russiske forsvaret i en ny periode med Putin" (2012). <http://www.ffi.no/no/Publikasjoner/Documents/FFI-Fokus-2012-1.pdf> (lastet 18.03.2014).

²⁴⁶ Etterretningstjenesten: *Fokus 2013. Etterretningstjenesten vurdering* (2013). <http://forsvaret.no/om-forsvaret/organisasjon/felles/etjenesten/Documents/FOKUS-2013.pdf> (lastet 11.08.2013) s 12.

²⁴⁷ NRK: "Trente på bombetokt mot Sverige" (2013). <http://www.nrk.no/verden/trente-pa-bombetokt-mot-sverige-1.10995116> (lastet 23.04.2013).

Forsvarets planlegging, organisering og ressursbruk i nyere tid har vært preget av utviklingen i nordområdene, akkurat slik som under den kalde krigen.²⁴⁸ Norge har på grunn av økt russisk aktivitet igjen sett spesielt til USA og NATO for å sikre støtte. Norge har derfor vært aktive og vist vilje til å bidra til NATO-alliansens internasjonale engasjementer, out of area, for å påvirke rammebetingelsene for den norske sikkerhetspolitikken.²⁴⁹ Forsvarets mest relevante oppgaver, fra den kalde krigen til nyere tid, har vært tilstedeværelse, avskrekking og forebygging.²⁵⁰

I dag eksisterer det ikke en direkte militær trussel mot Norge, slik som det gjorde under den kalde krigen. Vi bør imidlertid være varsomme med å konkludere at det ikke kan oppstå en sikkerhetspolitisk krise med Russland. Det er tydelig at Russlands vilje til å benytte militære maktmidler er tilstede, som vist overfor Georgia, og denne viljen om å bruke militære maktmidler ovenfor andre land endrer rammebetingelsene for utformingen av norsk sikkerhetspolitikk og forsvarspolitisk planlegging.²⁵¹ Det kan oppstå enkeltepisoder og kriser i nordområdene som Forsvaret må kunne håndtere. Ved større krisesituasjoner, muligens ovenfor Russland, er det helt tydelig at de norske myndighetene må se til NATO for støtte og hjelp, akkurat som under den kalde krigen. Som NATO-medlem skal Norge normalt sett få denne støtten og hjelpen hvis krisen berører norsk territorium og suverenitet. Om det oppstår konflikter, som kan argumenteres for at ikke direkte berører norsk territorium og suverenitet, er det mer åpent hva NATO vil gjøre.

Det er fortsatt uenighet om den norske suvereniteten og råderetten over Svalbard, og derfor er det ikke utenkelig at Norge må løse krisesituasjonen uten støtte. Dette må Forsvaret forholde seg til, og i 2001 ble det avtalt etablering av en årlig bilateral militær tiltaksplan for tilrettelegging for et militært samarbeid mellom det norske og det russiske forsvaret. Denne tiltaksplanen innebærer møter på høyt nivå mellom sjefer for den russiske Nordflåten og sjefer for Forsvarets operative hovedkvarter i Bodø. Det blir også gjort fartøysbesøk i Norge og

---

²⁴⁸ Prop. 73 S (2011-2012): *Et forsvar for vår tid* (2012).

<http://www.regjeringen.no/pages/37583840/PDFS/PRP201120120073000DDDPDFS.pdf> (lastet 13.10.2013) ss. 30-31.

²⁴⁹ Forsvarsdepartementet: *Styrke og relevans. Strategisk konsept for Forsvaret* (2004).

<http://www.regjeringen.no/upload/FD/Dokumenter/Styrke.pdf> (lastet 25.04.2014) s 20.

²⁵⁰ Forsvarsdepartementet: *Evne til innsats: Strategisk konsept for forsvaret* (2009).

http://www.regjeringen.no/upload/FD/Dokumenter/Evne-til-innsats_strategisk-konsept-for-Forsvaret.pdf (lastet 06.01.2014) ss. 71-72. (Situasjonsforståelse og episode-/krisehåndtering er også viktige oppgaver for Forsvaret.)

²⁵¹ For mer lesning se Silje Feet Wolner sin masteroppgave i statsvitenskap: *Russisk økt vektlegging av militære maktmidler i nordområdene* (2013) <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/36933/Wolner-Master.pdf?sequence=1> (lastet 02.05.2014)

Russland og bilaterale maritime øvelser.²⁵² Hvor viktig denne tiltaksplanen faktisk er for Forsvaret kan nok diskuteres.

Det er tankevekkende at Norge bruker historisk lite av sin BNI på Forsvaret. I 2007 var tallet 1,4 prosent – det samme som Norge brukte på bistand, og møtte ikke NATOs minstekrav på to prosent. Oberstløytnant Tore Svendsen skriver i sin masteroppgave. *Forsvarets rolle ved sikkerhetspolitiske kriser i nordområdene* (2009) at forsvaret er for lite og for svakt i dag til å ”holde ut” i en krigssituasjon.²⁵³ Det kan derfor stilles spørsmålsteget ved hvilken grad Forsvaret er i stand til å løse sine to hovedoppgaver: 1. Sikkerhetspolitisk krise i forholdet til Russland. 2. Andre er fredsoperative virksomheten.²⁵⁴

4.6 Oppsummering

Tilgangen og fordelingen av ressursene i nordområdene har forandret seg mye fra den kalde krigen til i dag. Spesielt Norge har med tiden ekspandert enormt sjøterritorielt i nordområdene med ”det store havnåmet”. Konfliktområder har blitt løst på fredelig vis, hvor folkeretten har blitt brukt som grunnlag for samhandling mellom aktørene i nordområdene.²⁵⁵ Andre tvister har også blitt løst på fredelig vis mellom landene i nordområdene, som for eksempel delelinjeavtalen mellom Norge og Russland, samt en enighet om fiskeriforvaltningen. Likevel finnes det konfliktområder, spesielt rundt svalbardspørsmålet som ikke har fått noen endelig løsning. Dette kapittelet har som formål å svare på problemstillingen: ”*Har viktigheten av nordområdene endret seg fra under til etter den kalde krigen?*” I forhold til nordområdene som ressursprovins, har betydningen av nordområdene definitivt økt kraftig med de store petroleumfunnene og petroleumsutvinningen i nordområdene. Dette har også gjort Norge til en ressursstormakt og en viktig eksportør av petroleumprodukter. Andre land har meldt interesse for nordområdene, spesielt i forhold til Svalbard, og mulig petroleumsutvinning i Barentshavet. Det er flere grunner til denne interessen, men en hovedgrunn er at verden

---

²⁵² St. Meld. 7 (2011-2012): *Nordområdene: Visjon og virkemidler* (2012).

<http://www.regjeringen.no/pages/35878716/pdfs/stm201120120007000dddpdfs.pdf> (lastet 14.11.2013) s 66.

²⁵³ Svendsen, Tore: *Forsvarets rolle ved sikkerhetspolitiske kriser i nordområdene* (2009)

<http://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/99976/Svendsen%20Tore.pdf?sequence=1> (lastet 08.05.2014) ss. 73 -74.

²⁵⁴ Tamnes, Rolf: ”Et større Norge” i boka til Even Lange, Helge Pharo og Øyvind Østerud: *Vendepunkter i norsk utenrikspolitikk: Nye internasjonale vilkår etter den kalde krigen*, Unipub, Oslo 2009. s 312.

²⁵⁵ Spesielt FNs Havrettskonvensjon og Svalbardtraktaten er viktige for nordområdene.

trenger mer energi, derfor stiger interessen og viktigheten av nordområdene, med tiden. Militærstrategisk har viktigheten av Nordområdene sunket drastisk globalt etter den kalde krigen, men for Russland er området militærstrategisk viktig og med økt russisk aktivitet og opprustning får området igjen en større militærstrategisk betydning.

5 Den norske nordområdepolitikken

For å få en enklere oversikt over historien kan både den norske nordområdepolitikken og den globale politikken deles opp i flere perioder fra under den kalde krigen til i dag. Globalt er det tre hovedperioder som er relevante for denne oppgaven: Den kalde krigen (1945-1991)²⁵⁶, Etter (post) den kalde krigen (1991-2001)²⁵⁷ og Krig mot terrorisme (2001-). Perioden den kalde krigen, sett fra vestlig (inkludert norsk) side, omhandlet det store spørsmålet: ”Hvordan unngå den tredje verdenskrig?”, samt hvordan unngå ekspansjon av Sovjetunionen. NATO anført av USA var selve bærebjelken i denne globale kontinuiteten, og hadde en overordnet strategi som gikk ut på å unngå den tredje verdenskrig. Hvis ikke denne strategien fungerte, hadde NATO en reserveplan om at ved krig, skulle NATO ha en troverdig mulighet til å vinne krigen. Det brøt ikke ut en ny verdenskrig under den kalde krigen, noe som ga Europa og det nordatlantiske området over 40 år med forutsigbarhet i et bipolar system.²⁵⁸

Den amerikanske statsviter og politisk økonomen, Francis Fukuyama, beskrev de globale ringvirkningene av den kalde krigens bortgang med at dette ”var slutten på historien.”²⁵⁹ Fukuyama mente ikke at menneskehetens historie hadde kommet til en slutt, men heller at den universale konkurransen mellom to svært ulike systemer hadde blitt vunnet. Seierherren var den liberale markedsøkonomien og det vestlige demokratiet, over planøkonomi og det kommunistiske sovjetveldet. Fukuyama mente at med den kalde krigen sin slutt var det nå vesten, ledet av USA, som alene ville dominere verden (økonomisk, kulturelt og militært), og at fremtiden så lys ut.²⁶⁰ Med Sovjetunionen borte, og kun med et svakt Russland igjen, fantes det ikke lengre noen trussel mot Vesten og USA. I hvilken grad Fukuyama hadde rett i at slutten på den kalde krigen var slutten på historien kan diskuteres. På midten av 1990-tallet startet Balkan-krigen som viste at verden ikke hadde blitt så fredelig som man hadde håpet,

---

²⁵⁶ Det er mulig å argumentere for flere datoer for den kalde krigen sin slutt, for eksempel i 1989.

²⁵⁷ Av enkelthets skyld er avgresningen satt på 2001, mulig å argumentere for at perioden ikke sluttet når krigen mot terror startet.

²⁵⁸ Den kalde krigen kan deles inn i flere hovedfaser: Utbrudd og globalisering (1945-53), Kriser og konfliktfylt sameksistens (1953-1969), Avspenningspolitikkenes vekst og fall (1969-1979, ”Détente”), Ny konfrontasjon (1979-1985, ”den andre kalde krigen”) og Transformasjon og avslutning (1985-1991).

²⁵⁹ Fukuyama, Francis: *The End of History and the Last Man*, The free press. A division of Macmillan, Ink, New York 1992. <http://www.social-sciences-and-humanities.com/PDF/The-End-of-History-and-the-Last-Man-.pdf> (lastet 14.03.2014) ss. 131-139.

²⁶⁰ Eide, Espen Barth: ”The return of geopolitics and energy security” i boka til Rose Gottemoller og Rolf Tamnes: *High North High Stakes: Security, energy, transport, environment*, Fagbokforlaget, Bergen 2008. ss. 33-34.

men den globale politikken var unipolar, og relativt stabil i etter den kalde krigen perioden.

Med terrorangrepet på USA, 11. september 2001, ble verden møtt av en ”ny” trussel, global terrorisme.²⁶¹ Vesten, anført av USA, erklærte krig mot global terrorisme og startet krigen mot terror perioden. Det globale systemet begynte også en dreining fra unipolart til multipolart, spesielt økonomisk,²⁶² med Asia i fremvekst.²⁶³ På bakgrunn av disse endringene og hendelsene har Fukuyama fått mye kritikk for sitt syn, om at vesten og liberalismen manglet en utfordrer etter kommunismens fall. Kritikere, som blant annet den amerikanske historikeren, Robert Kagan, peker på Kina (Asia), radikal islamisme og Russland som mulige utfordrere.²⁶⁴ Selv om USA er militært verdens eneste supermakt, er det muligheten for at Kina snart går forbi økonomisk, som tydelig viser at det i dag er et multipolart system. Disse endringene i det globale samfunnet påvirket rammebetingelsene for Norge og den norske nordområdepolitikken. Selv om forståelsen av Norges plass i det internasjonale systemet har endret seg med Norges økte engasjementspolitikk etter den kalde krigen, er fortsatt Norge en småstat²⁶⁵ og har ingen mulighet til å påvirke det internasjonale systemet i noen stor grad. Kapitlet vil svare på underproblemstilling 2: ”Hvordan har overgangen fra Sovjetunionen til Russland påvirket den norske nordområdepolitikken?”, og kapitlets sentrale formål er å analysere og diskutere den norske nordområdepolitikken og svare på oppgavens hovedproblemstilling i sin helhet: ”Hva er forskjellene og likhetene mellom den norske nordområdepolitikk under og etter den kalde krigen?” Kapitlet vil også ta opp Vladimir Putins nye Russland, og hvilke perioder den norske nordområdepolitikken gjennomgår. Hovedpoengene vil til slutt trekkes frem i en kort oppsummering.

5.1 Perioder i den norske nordområdepolitikken

De globale periodene har vært definerende for Norge og periodene i nordområdepolitikken. Etter andre verdenskrig hadde Norge Brobyggingsperioden (1945-49), som var et vendepunkt

---

²⁶¹ Terrorismen er ingen ny trussel, men trusselen om global terror, startet av radikal islam, ble sett på som nytt.

²⁶² Militært har USA overtaket i overskuelig framtid.

²⁶³ Med stater og organisasjoner som: Kina, India, Japan, Sør Korea, Russland, Brasil og EU.

²⁶⁴ Robert Kagan ga ut i 2008 boken: *The Return of History and the End of Dreams* som spiller på tittelen til Francis Fukuyama sin bok: *The End of History and the Last Man*.

²⁶⁵ Det er mulig å argumentere at Norge har tatt på seg kappen til en mellommakt, men sannheten er nok at ambisjonsnivået er større enn hva landets ressurser tillater. Mer om dette, se Asle Toje sin artikkel: ”Norsk utenrikspolitikk - en kritikk” (2010). http://asletoje.com/pdf_gallery/103.pdf (lastet 14.03.2014)

i norsk utenrikspolitikk, og hvor Norge ønsket å spille en rolle som nøytral mekler mellom vest og øst.²⁶⁶ Perioden ble formelt avsluttet da Norge var med å grunnlegge NATO i 1949 og med det markerte et stort skille i den norske utenriks- og sikkerhetspolitikken: Norge endret sin tidligere politikk med sterk avstand fra alle former for storallianse (eller blokkdannelse), til nettopp medlemskap i en storallianse.

Etter den andre verdenskrigen regjerte Arbeiderpartiet kontinuerlig i Norge frem til 1965,²⁶⁷ og da spesielt med Einar Gerhardsen som en sentral aktør.²⁶⁸ Sovjetunionens brutale leder, Josef Stalin, døde i 1953 og åpnet opp for avspenning og et mindre anstrengt forhold til Sovjetunionen. Denne avspenningen og mindre anstrengte forholdet til Sovjetunionen ble tydelig gjort under Gerhardsens tredje regjering, som startet 22. januar 1955, med en ny tilnærming til Sovjetunionen i norsk utenrikspolitikk. Norge startet da et nærmere samarbeid med en del kommunistiske stater, og denne mindre ansente holdningen til Sovjetunionen ble uttrykt ved at Gerhardsen i 1955 avla et offisielt besøk i Sovjetunionen.²⁶⁹ Under kritiske situasjoner mellom Norge og Sovjetunionen, som U2-affæren i 1960 da det amerikanske rekognoseringsflyet ble skutt ned over Sovjetunionen på vei til Bodø, ble en avspenningstendens holdt. Gerhardsen nektet for å være informert om flyvningen og sa at Norge var en ufrivillig part av amerikansk etterretningsvirksomhet.²⁷⁰ Grunnen til at Gerhardsen hadde et ønske om tilnærming og normalisering av forholdet til Sovjetunionen hadde en sammenheng med hans overbevisning om at Sovjetunionen ikke hadde offensive hensikter ovenfor Norge. Her var Gerhardsen et ytterpunkt i Arbeiderpartiet, noe som skapte konflikt innad i partiet.²⁷¹ Selv om Gerhardsen ønsket nærmere samarbeid med Sovjetunionen, skjedde det ikke noen store endringer. Norge forble NATO medlem og forholdet til Sovjetunionen tilspisset seg ved flere anledninger, for eksempel med den sovjetiske invasjonen av Ungarn i 1956, Berlin krisen i 1961²⁷² og Cubakrisen i 1962. Gerhardsen sin linje med lavspenningstid varte fra 1955 frem til 1965 da den borgerlige

---

²⁶⁶ Se kapittel 2.

²⁶⁷ Med unntak for noen uker i 1963.

²⁶⁸ Kun med et kort innhopp i 1963 (28. august – 25. september) med John Lyngs regjering. (Høyre, Senterpartiet, Venstre og Kristelig Folkeparti.)

²⁶⁹ Tamens, Rolf & Knut Einar Eriksen: "Norge og NATO under den kalde krigen".

<http://www.atlanterhavskomiteen.no/files/atlanterhavskomiteen.no/Tema/50aar/1a.htm>

²⁷⁰ Skogrand, Kjetil: *Alliert i krig og fred: 1940-1970, bd 4. Norsk forsvarshistorie*, Eide Forlag, Bergen 2004. ss. 218-222.

²⁷¹ Tamens, Rolf & Knut Einar Eriksen: "Norge og NATO under den kalde krigen".

<http://www.atlanterhavskomiteen.no/files/atlanterhavskomiteen.no/Tema/50aar/1a.htm> og Kjetil Skogrand: *Alliert i krig og fred: 1940-1970, bd 4. Norsk forsvarshistorie*. Eide Forlag, Bergen 2004. ss. 170-172.

²⁷² Da Sovjetunionen bygget Berlin-muren.

regjeringen ledet av Per Borten overtok.²⁷³

Borten regjeringen (1965-71) hadde et mer anstrengt forhold til Sovjetunionen, og gjenopptok en aktiv invitasjonspolitikkk overfor NATO i likhet med perioden 1949-55.²⁷⁴ I forhold til de selvpålagte restriksjonene ble Norge noe mer liberal med tiden, men det skjedde ingen store endringer.²⁷⁵ På grunn av denne invitasjonspolitikken ble det norske forholdet til NATO styrket, og oppmerksomheten i alliansen ble rettet, i mye større grad enn tidligere, mot nordområdene. Rundt 1980-tallet ble det igjen uenighet innad i det da regjerende Arbeiderpartiet, og konflikten omhandlet hvordan norsk nordområdepolitikk skulle balansere mellom avskrekking og beroligelse ovenfor Sovjetunionen, og mellom integrasjon og avskjerming i forhold til allierte. Hovedsaken omhandlet Dobbeltvedtaket²⁷⁶ og utplassering i Vest-Europa, som førte til en folkelig engstelse i Norge for ”det endelige våpen.”²⁷⁷ Selv om debatten raste i Norge, gikk ikke de norske myndighetene imot NATOs atomstrategi. Selv med skiftende regjeringer og konflikter innad i spesielt Arbeiderpartiet,²⁷⁸ varte perioden med invitasjonspolitikkk fra 1965 til rundt 1981.

Etter en svært lang periode i norsk politikk med Arbeiderpartidominanse, kom Høyre med Kåre Willoch's regjering til makten i 1981.²⁷⁹ Willoch engasjerte seg betydelig i sikkerhetspolitiske spørsmål, men Willoch-regjeringen (1981-1986) fortsatte på de fleste punkter den sikkerhetspolitiske linjen til Arbeiderpartiet. Et stort unntak var spørsmålet om atomvåpen. Arbeiderpartiet hadde ønsket en reduksjon av spenningen i nordområdene, mens Willoch-regjeringen godkjente logistiske baser med forhåndsmateriell, og ga full støtte til NATO sitt Dobbeltvedtak og utplassering i Vest-Europa.²⁸⁰ Willoch-regjeringen skiller seg derfor noe ut fra de foregående Arbeiderpartiregjeringene, og var med på å skape mer spenning i nordområdene.

---

²⁷³ Senterpartiet, Høyre, Venstre og Kristelig Folkeparti.

²⁷⁴ Skogrand, Kjetil: *Alliert i krig og fred: 1940-1970, bd 4. Norsk forsvarshistorie*, Eide Forlag, Bergen 2004 ss. 183-186.

²⁷⁵ Se kapittel 2, for mer om invitasjonspolitikkk og selvpålagte restriksjoner.

²⁷⁶ Et vedtak som ble tatt på NATO sitt medlemsmøte i Brussel 12. desember 1979 for å gi et svar på de sovjetiske utplasseringene av RT-21M-raketter (SS-20) i Øst-Europa fra 1976.

²⁷⁷ Atombomben.

²⁷⁸ Arbeiderpartiet dominerte norsk politikk under den kalde krigen.

²⁷⁹ I 1983 gikk det fra ren Høyre regjering til en koalisjonsregjering mellom Høyre, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet.

²⁸⁰ Børresen, Jacob, Gullow Gjeseth & Rolf Tamnes: *Allianseforsvar i endring: 1970-2000, bd 5. Norsk forsvarshistorie*, Eide Forlag, Bergen 2004. ss. 134-136.

Fra rundt 1987 startet en samarbeidsperiode med Sovjetunionen, senere Russland. Spesielt var Mikhail Gorbatsjov (1985-1991) med på å myke opp forholdet mellom Norge og Sovjetunionen og åpnet opp for samarbeid.²⁸¹ Grensen mellom Norge og Sovjetunionen ble forandret fra en massiv fysisk sperre, til et sted for utstrakt kontakt i nord. Dette i stor kontrast fra tidligere, da det hadde vært minimalt med samarbeid mellom Norge og Sovjetunionen.²⁸² I 1988 ble landene med i en blandet norsk-sovjetisk miljøvernkommissjon, og sovjetisk dumping av radioaktivt avfall i Barentshavet ble et viktig tema. Sovjetunionen brøt sammen i 1991, men samarbeidsperioden fortsatte, og i løpet av 1990-tallet økte samarbeidet mellom Norge og Russland. Den norske nordområdepolitikken ble preget av en *barentsbegeistring* fra 1993 da Den euro-arktiske Barentsregionen, omtalt som Barentssamarbeidet, ble etablert på norsk initiativ.²⁸³ Hovedoppgavene for samarbeidet var å motvirke den militære spenningen, redusere trusselen mot miljøet og minske forskjellene i levestandarden mellom befolkningene i nordområdene.²⁸⁴

Barentsbegeistringen var optimismen og fokuset rundt Barentssamarbeidet, og det var viktig at når norske politikere snakket om Barentssamarbeidet skulle det utvises entusiasme, visjoner og tiltro til at drømmene for nordområdene kunne bli virkelighet.²⁸⁵ Barentsbegeistringen varte ikke veldig lenge, fra midten av 1990-tallet ble det et stemningsskifte i den norske nordområdepolitikken. Hovedgrunnen var at Barentssamarbeidet ble sett på som en fiasko fra både norsk og russisk perspektiv.²⁸⁶ Dermed forsvant mye av den tidligere optimismen og entusiasmen, og ble erstattet med en mindre synlig norsk nordområdepolitikk. Men politikken forsvant ikke, og andre former for samarbeid med Russland fortsatte. Sykdommer som tuberkulose og HIV/AIDS fra Russland fikk et stort fokus på midten av 1990-tallet, og i 1999 ble Barents helseprogram introdusert. En handlingsplan for atomsikkerhet i nordområdene ble i 1995 lansert av norske myndigheter,²⁸⁷ og en blandet norsk-russisk

---

²⁸¹ Se kapittel 3.

²⁸² Et unntak var i 1975 da landene ble enige om å opprette en felles fiskerikommissjon for å forhindre overfiske, se kapittel 4.

²⁸³ Barentssamarbeidet er tatt for seg i kapittel 3

²⁸⁴ Hønneland, Geir & Leif Christian Jensen: *Den nye nordområdepolitikken: Barentsbilder etter årtusenskiftet*, Fagbokforlaget, Bergen 2008. s 11.

²⁸⁵ Se kapittel 3.

²⁸⁶ Hønneland, Geir & Leif Christian Jensen: *Den nye nordområdepolitikken: Barentsbilder etter årtusenskiftet*, Fagbokforlaget, Bergen 2008. s 18.

²⁸⁷ Dette blir tatt opp i St. meld. nr. 34. (1993-1994), og Atomhandlingsplanen har blitt revidert i 1998, 2005, 2008 og 2013. For mer informasjon se Statens stråleverns artikkel: "Om atomhandlingsplanen" (2014). <http://www.nrpa.no/fakta/90976/om-atomhandlingsplanen> (lastet 08.05.2014)

atomsikkerhetskommissjon møttes første gang i 1998 som svar på trusselen om atomavfall.²⁸⁸ Selv om sikkerhetspolitikk var viktig, ble hovedfokus for den norske nordområdepolitikken Barentssamarbeidet, miljø og atomsikkerhet og smittsomme sykdommer. Dette var en stor endring fra tidligere, da den norske nordområdepolitikken var synonym med sikkerhetspolitikk. Det er tydelig at samarbeidet fortsetter kontinuerlig med Russland, men med minskende styrke fra midten av 1990-tallet og til inngangen av 2000-tallet.²⁸⁹

Nytt fokus på nordområdene og den ”nye” nordområdepolitikken startet tidlig på 2000-tallet under Bondevik II-regjeringen (2001-2005). Selve betegnelsen ”nordområdepolitikk” ble for alvor innført i den norske politikken i 2003 av Orheim-utvalget, gjennom den offentlige utredningen (NOU), ”*Mot nord!*”.²⁹⁰ Hovedbegrunnelsen for en ny norsk nordområdepolitikk var at Norge kun hadde hatt nordområdepolitikk på avgrensede områder, og ingen helhetlig nordområdepolitikk etter den kalde krigen. Bondevik II-regjeringen fikk ikke spesielt lang tid til å implementere en ny nordområdepolitikk, før Stoltenberg regjeringen II tok over regjeringmakten. I selve valgkampen hadde nordområdene blitt det store utenrikspolitiske temaet, og Stoltenberg II regjeringen gjorde nordområdene til Norges viktigste strategiske satsningsområde i utenrikspolitikken.²⁹¹ Regjeringens overordnede målsetting var å skape bærekraftig vekst og utvikling i nordområdene, og den nye norske nordområdepolitikken handlet derfor om å utnytte mulighetene til økt internasjonalt samarbeid med Russland og Norges europeiske og nordamerikanske partnere gjennom ressursutnyttelse, miljøforvaltning og forskning. Det var tydelig at regjeringen anså at innenrikspolitiske og utenrikspolitiske mål gikk over i hverandre, og det ble etter hvert vanskelig å skille mellom utenrikspolitikken og innenrikspolitikken i den norske nordområdepolitikken. Dette i stor kontrast fra tidligere, da nordområdepolitikken var synonym med sikkerhets- og utenrikspolitik i nord. Nordområdebegrepet ble nå mer eller mindre synonymt med å investere i Nord-Norge,²⁹² noe Stoltenberg II regjeringen fikk skarp kritikk for fra flere politiske hold.²⁹³ Regjeringen klarte å gjennomføre en pomorsone (2006), og delelinje (2010) med Russland.²⁹⁴ En virkelig stor endring skjedde i det militære samarbeidet med Russland. Norge og Russland gjennomførte

---

²⁸⁸ Hønneland, Geir: *Barentsbrytninger: Norsk nordområdepolitikk etter den kalde krigen*, Høyskoleforlaget, Oslo 2005. ss. 59-65.

²⁸⁹ Hønneland, Geir & Leif Christian Jensen: *Den nye nordområdepolitikken: Barentsbilder etter årtusenskiftet*, Fagbokforlaget, Bergen 2008. ss. 11-15.

²⁹⁰ Kapittel 1 tar for seg nordområde begrepet.

²⁹¹ Hønneland, Geir & Lars Rowe: *Nordområdene – hva nå?*, Tapir Akademiske Forlag, Trondheim 2010. s 19.

²⁹² Hønneland, Geir & Lars Rowe: *Nordområdene – hva nå?*, Tapir Akademiske Forlag, Trondheim 2010. s 24.

²⁹³ Se kapittel 3 for mer om denne kritikken.

²⁹⁴ Se kapittel 3 for mer om pomorsonen og kapittel 4 for mer om delelinjen.

flere militære øvelser sammen, og spesielt Pomorøvelsen i 2011 skiller seg ut. Denne øvelsen hadde et motto om ”Vennskap – samarbeid – sikkerhet”, og ønsket å representere en god utvikling i samarbeidet mellom Norge og Russland.²⁹⁵

5.2 Nordområdepolitikken etter den kalde krigen

Et interessant spørsmål er om det er relevant å snakke om en ”gammel” og en ”ny” norsk nordområdepolitikk etter den kalde krigen. Bondevik II regjeringen satte nordområdene på dagsorden, og Stoltenberg regjeringen II, med utenriksminister Jonas Gahr Støre, snakket om at de førte en ”ny” norsk nordområdepolitikk. Nordområdene ble førsteprioritet i utenrikspolitikken, og satsningen ble sett på som et generasjonsprosjekt.²⁹⁶ Ordheim-utvalget la sterk vekt på næringsutvikling i Nord-Norge, og det er tydelig at Støre tok inspirasjon fra utvalget. Stoltenberg II regjeringens nordområdepolitikk omhandlet å bedre relasjonene og igangsette tiltak i første omgang ovenfor den nordnorske befolkningen, men også ovenfor Russland, Norges allierte og det internasjonale arktiske fellesskapet. Nordområdepolitikken ble etter hvert tvetydig, og beveget seg fra utenrikspolitik over i innenrikspolitik, noe som tyder på en forskjell i politikken. Den innenrikspolitiske dimensjonen dreide seg om budsjettmessig tautrekking innad i regjeringen, samt å skape en godvilje i nord som regjeringen ønsket å aktivere i valgkampen. Selv med denne innenrikspolitiske dimensjonen, forble nordområdepolitikken underlagt utenriksdepartementet, og ble ansett som utenrikspolitik. Politikken ovenfor Russland forble som tidligere et ønske om å opprettholde en balanse mellom de moderne variantene av den kalde krigens beroligelse og avskrekking.²⁹⁷ Beroligelsesdelen bygde tydelig videre på 1990-tallets samarbeidspolitik ved å fortsette det norsk-russiske samarbeidet i forskjellige prosjekter i nord, samt opprettholde en kommunikasjonslinje om politikk og forvaltning i nord. Avskrekkingsdelen bygde på å ha et godt forhold til NATO, samt eget militært nærvær i nordområdene. Av disse grunnene er det vanskelig å anse Stoltenberg II regjeringens nordområdepolitikk som en ”ny” politikk. Det er

---

²⁹⁵ St. Meld. nr. 7 (2011-2012): *Nordområdene: Visjon og virkemidler* (2012) <http://www.regjeringen.no/pages/35878716/PDFS/STM201120120007000DDDPDFS.pdf> (lastet 14.11.2013) s 67.

²⁹⁶ Hønneland, Geir & Lars Rowe: *Nordområdene – hva nå?*, Tapir Akademiske Forlag, Trondheim 2010. s 9.

²⁹⁷ *Ibid.* s 148.

tydelig at prosjekter igangsatt av Stoltenberg II regjeringen, som Pomorsonen,²⁹⁸ ligner veldig på tidligere politikk og prosjekter, som Barentssamarbeidet. Likheter mellom Pomorsonen og Barentssamarbeidet og den generelle nordområdepolitikken er slående. Hovedmålet for begge prosjektene har vært et ønske om å bidra til normalisering og utvikling i nordområdene. I begge anledningene ble det utformet en engasjementspolitikk, og det kom store mengder med offentlige penger til prosjektene. Det er også et gjennomgående ønske om at andre land, da spesielt Russland, skal se til og lære av Norge, både når det gjelder kunnskap, og forvaltning i nordområdene.²⁹⁹ Politikken og prosjektene har skapt stor optimisme og begeistring ved begge anledninger, og ved begge anledninger har optimismen og begeistringen fått en nedadgående kurve med tiden.

Det er heller ikke mye nytt i den norske nordområdestrategien.³⁰⁰ Det aller meste speiler tilbake på Barentssamarbeidet fra 1993. Thorvald Stoltenbergs ord om Barentssamarbeidet: ”De som bor i regionen skal være idémakere og drivkraft i samarbeidet.” Akkurat det samme sa Jonas Gahr Støre.³⁰¹ Det er tydelig at engasjementet, entusiasmen, visjonene og optimismen alltid har vært i den norske nordområdepolitikken etter den kalde krigen, men at fokusområdene i den norske politikken naturlig har skiftet til andre viktige saker i løpet av tiden. Det har igjen ført til at nordområdepolitikken blitt nedtonet og blitt mindre synlig politisk og i medier. Selv med denne nedtoningen forsvinner ikke nordområdepolitikken. Politikken ovenfor Russland og våre vestlige allierte ser ut til å fortsette i lik linje som tidligere. I den grad det er relevant å snakke om en gammel og en ny norsk nordområdepolitikk etter den kalde krigen er det i forhold til å kunne dele opp politikken i perioder, for noen tydelig forskjell eller skille er det ikke. Geir Hønneland og Leif Christian Jensen oppsummerer godt at den ”nye” norske nordområdepolitikken først og fremst er en serie offentlige dokumenter³⁰² og enkelte nye aktiviteter som følger av disse.³⁰³ Med dette konkluderer Hønneland og Jensen at det ikke er noe nytt i den ”nye” norske nordområdepolitikken til Stoltenberg II regjeringen.

---

²⁹⁸ Se kapittel 3 for mer om prosjektene.

²⁹⁹ Tamnes, Rolf: ”Et større Norge” i boka til Even Lange, Helge Pharo og Øyvind Østerud: *Vendepunkter i norsk utenrikspolitikk: Nye internasjonale vilkår etter den kalde krigen*, Unipub, Oslo 2009. s 304.

³⁰⁰ Utenriksdepartementet: *Regjeringens nordområdestrategi* (2006).

<http://www.regjeringen.no/upload/kilde/ud/pla/2006/0006/ddd/pdfv/302927-nstrategi06.pdf> (lastet 05.02.2014)

³⁰¹ Sagt i Kirkenes-erklæringen (1992/93). Utenriksdepartementet: ”Det meste er nord – Nordområdene og veien videre – et internasjonalt perspektiv” (2010). http://www.regjeringen.no/nb/dokumentarkiv/stoltenberg-ii/ud/taler-og-artikler/2010/nord_mest.html?id=602113 (lastet 09.05.2014)

³⁰² Startet med NOU-en *Mot nord!* i 2003.

³⁰³ Hønneland, Geir & Leif Christian Jensen: *Den nye nordområdepolitikken: Barentsbilder etter årtusenskiftet*, Fagbokforlaget, Bergen 2008. ss. 158-160.

5.3 Fra Sovjetunionen til Russland

Under den kalde krigen bedrev Sovjetunionen trusseldiplomati, grensekrenkelser og spionasje ovenfor Norge.³⁰⁴ Dette kunne Sovjetunionen gjøre på grunn av sin militære overlegenhet i nordområdene. Trusseldiplomati var tydelig under den store styrkedemonstrasjonen 7-11 juni 1968. Leningrad Militærdistrikt mobiliserte med om lag 5000 menn og stridsvogner på svært kort tid. Styrkene ble noen steder plassert kun noen få meter fra grenselinjen.³⁰⁵ Denne styrkedemonstrasjonen var mest sannsynlig et svar på NATO øvelsen Polar Express, og norske myndigheter regnet derfor ikke mobiliseringen som forberedelser til et angrep.³⁰⁶ Situasjonen fremstod likevel som truende og alvorlig.³⁰⁷ Sovjetisk spionasje har forekommet i stor grad, selv med norske statsborgere som har blitt brukt til å spionere på eget land. Arbeiderpartimannen, Arne Treholt, ble arrestert 20. januar 1984, og året etter ble han dømt til 20 års fengsel for spionasje til fordel for Sovjetunionen.³⁰⁸ Dette er kun to eksempler på sovjetiske krenkelser ovenfor Norge, noe som selvfølgelig gjorde norske myndigheter reserverte til å samarbeide med Sovjetunionen i nord. Sovjetunionen bedrev trusseldiplomati ovenfor Norge, og flere ganger viste Sovjetunionen militære muskler i et forsøk på å tvinge Norge til innrømmelser. Om Sovjetunionen hadde noen realistiske tanker om å angripe Norge i en aggressiv og ekspanderende krig er tvilsomt. Det som underbygger dette er det faktum at det aldri kom til noen militærkonfrontasjon i nordområdene under den kalde krigen.

Putin overtok makten i Russland etter den stadig sykere Boris Jeltsin (1991-1999).³⁰⁹ Staten

---

³⁰⁴ Tamens, Rolf & Knut Einar Eriksen: "Norge og NATO under den kalde krigen" (1999).

<http://www.atlanterhavskomiteen.no/files/atlanterhavskomiteen.no/Tema/50aar/1a.htm> (lastet 01.05.2014)

³⁰⁵ Skogrand, Kjetil: *Alliert i krig og fred: 1940-1970, bd 4. Norsk forsvarshistorie*, Eide Forlag, Bergen 2004. ss. 42-44.

³⁰⁶ Styrkedemonstrasjonen kan også ha en sammenheng med Prahavåren 1968. Prahavåren var en politisk periode i Tsjekkoslovakia om liberalisering via reformer. Dette ønsket ikke Sovjetunionen, som sendte tusenvis av tropper og tanks inn i landet og okkuperte det frem til 1989.

³⁰⁷ Skogrand, Kjetil: *Alliert i krig og fred: 1940-1970, bd 4. Norsk forsvarshistorie*, Eide Forlag, Bergen 2004. s 43.

³⁰⁸ Store Norske Leksikon: "Arne Treholt" http://snl.no/Arne_Treholt (lastet 27.04.2014)

³⁰⁹ Det er en felles enighet at det er Putin som sitter på makten i Russland. Da selv i perioden 2008-2012 da Dmitrij Medvedev var president og Putin "kun" var statsminister. Grunnen til at Putin ikke var president i denne perioden var at i henhold til den russiske grunnloven kunne ikke Putin stille til gjenvalg etter å ha sittet som president i to perioder. Etter perioden til Medvedev ble stillingene igjen omrokkert med Putin tilbake som president, mens Medvedev ble statsminister igjen. Noe som viser store demokratiske problemer i Russland. Det

Russland var preget av oppløsning og indre forfall,³¹⁰ og Putin gjorde flere store endringer. Han fjernet den politiske innflytelsen som den økonomiske eliten, oligarkene, hadde hatt under Boris Jeltsins styre. Media og det sivile samfunn ble underlagt en mye større statlig kontroll. Det ble også gjennomført flere store reformer som dramatisk endret maktbalansen i Russland til Putins favør.³¹¹ Regjeringen og Dumaen³¹² har også blitt marginalisert,³¹³ noe som har skapt mye kritikk og bekymring for at Russland har blitt mer sentralisert og autoritært på grunn av Putins maktmonopol.³¹⁴ Dette er grunner nok til å argumentere for at Russland ikke kan bli sett på som et liberalt demokrati, og fortsatt ikke en del av det europeiske sikkerhetsfellesskapet som Norge tilhører. Ikke bare politisk gjorde Putin endringer, han startet også en kraftig gjenoppbygging av hæren. Det er verdt å nevne at Russland i overskuelig fremtid ikke vil ha kapasitet til å bli en stormakt som måle seg med USA.³¹⁵ Rolf Tamnes skriver i artikkelen, "Et større Norge", at dagens Russland kan forstås igjennom et tradisjonelt russisk maktprisme, som er ulik den vestlige tenkningen. Landets utenriks- og sikkerhetspolitikk er frykt- og trusselbasert, og legger til grunn at andre stormakter har ekspansive ambisjoner. Det er også en bred oppfatning i Russland om at USA og vesten har utnyttet Russlands avmaktperiode og presset landet tilbake. Derfor er tiden nå inne for å gjøre opp for historisk urett, noe Tamnes mener kan minne om tysk tekning etter første verdenskrig.³¹⁶

For dette moderne Russlands vei tilbake til en stormakt, beskriver Putin i en tale i 1999,³¹⁷ at ikke bare militær slagkraft, men også økonomisk styrke vil være essensielt.³¹⁸ Denne

---

at Putin vinner valgene så overlegent som han gjør underbygger påstandene om at Russland er et velfungerende demokrati. For eksempel den 14. mars 2004 ble Putin gjenvalgt med over 71% av stemmene.

³¹⁰ Bakkisrud, Helge: "Et Russland i endring" i boka til Even Lange, Helge Pharo og Øyvind Østerud: *Vendepunkter i norsk utenrikspolitikk: Nye internasjonale vilkår etter den kalde krigen*, Unipub, Oslo 2009. s 223.

³¹¹ For mer om dette se Geir Hønneland og Jørgen Holten Jørgensen sin bok: *Moderne russisk politikk: En innføring i Russlands politiske system*, Fagbokforlaget, Bergen 2006. ss. 115-119, men også boken generelt.

³¹² Den lovgivende forsamlingen i Russland.

³¹³ Grandhagen, Kjell: "Russland – sentral aktør i Nordområdene" (2013).

<http://forsvaret.no/Documents/Sjef%20Etterretningstjenesten%20OMS%204.mars%202013.pdf> (lastet 08.10.2013) s 3.

³¹⁴ Hønneland, Geir & Leif Christian Jensen: *Den nye nordområdepolitikken: Barentsbilder etter årtusenskiftet*, Fagbokforlaget, Bergen 2008. ss. 17-20.

³¹⁵ Tamnes, Rolf: "Et større Norge" i boka til Even Lange, Helge Pharo og Øyvind Østerud: *Vendepunkter i norsk utenrikspolitikk: Nye internasjonale vilkår etter den kalde krigen*, Unipub, Oslo 2009. s 261.

³¹⁶ Ibid. s 306.

³¹⁷ Kjent som Putins millenniumsmanifest

³¹⁸ Bakkisrud, Helge: "Et Russland i endring" i boka til Even Lange, Helge Pharo og Øyvind Østerud: *Vendepunkter i norsk utenrikspolitikk: Nye internasjonale vilkår etter den kalde krigen*, Unipub, Oslo 2009. s 223.

økonomiske styrken kommer uten tvil fra olje og gass,³¹⁹ og Putin har beskrevet nord som en strategisk reserve i utviklingen av den russiske stat.³²⁰ Putins politiske gjennombrudd internasjonalt kom først etter terrorangrepet mot USA 11. september 2001. Han gav amerikanerne full støtte i kampen mot internasjonal terrorisme, og Russland åpnet for utvidet etterretningssamarbeid og amerikansk militært nærvær i Russlands bakgård i Sentral-Asia. Tilbake fikk Putin internasjonal aksept for at krigen i Tsjetsjenia (som ble startet høsten 1999) var en del av kampen mot terror. Det viktigste var at Russland ble sett på som en viktig alliert i USAs krig mot terror, der Russland hadde et spesielt ansvar for de tidligere sovjetiske områdene.³²¹ Denne samarbeidslinjen Putin førte var noe helt nytt, i kontrast til den tradisjonelle geopolitiske rivaliseringen, og blir av flere forskere sett på som ”et strategisk valg” som Putin foretok.³²² Putin fikk derimot ikke det han ønsket mest, en særbehandling som partner/alliert, og Russland ble maksimalt sett på og behandlet som en av mange allierte i den amerikanskledete kampen mot internasjonal terror. Russland opplevde også at USA førte en politikk på tvers av russiske interesser, spesielt med invasjonen av Irak i mars 2003 der Russland hadde store økonomiske interesser.³²³ Det ble klart at Putin ikke fikk de gevinstene av sitt strategiske valg om å samarbeide med Vesten som han hadde forestilt seg. Derfor skjedde det en utenrikspolitisk kursendring ved overgangen til neste presidentperiode, der fokuset ble rettet mot russiske interesser og en ny vilje til alenegang i internasjonal politikk.³²⁴

Energiressursene ble fokusområde for den russiske utenrikspolitikken og et viktig virkemiddel for å bli sett på som en stormakt. Russland hadde etter den kalde krigen subsidiert flere av landene i det tidligere Sovjetunionen med billig olje og gass. Denne viljen til å fortsette å subsidiere forsvant etter hvert som prisene på det internasjonale energimarkedet steg kraftig rundt årtusenskiftet. Dette rammet i første omgang de postsovjetiske republikkene rundt Russland. Først i 2006 ble energi brukt som utenrikspolitisk virkemiddel i europeisk kontekst, da det russiske statlige gassmonopolet Gazprom 1. januar 2006 midlertidig stanset

---

³¹⁹ Se kapittel 4.

³²⁰ Tamnes, Rolf: ”Et større Norge” i boka til Even Lange, Helge Pharo og Øyvind Østerud: *Vendepunkter i norsk utenrikspolitikk: Nye internasjonale vilkår etter den kalde krigen*, Unipub, Oslo 2009. s 306.

³²¹ Bakkisrud, Helge: ”Et Russland i endring” i boka til Even Lange, Helge Pharo og Øyvind Østerud: *Vendepunkter i norsk utenrikspolitikk: Nye internasjonale vilkår etter den kalde krigen*, Unipub, Oslo 2009. ss. 225-226.

³²² F.eks den australske russlandsforskeren Bobo Lo og russiske Dmitrij Trenin, beskrevet i Helge Bakkisrud sin artikkel: ”Et Russland i endring” i boka til Even Lange, Helge Pharo og Øyvind Østerud: *Vendepunkter i norsk utenrikspolitikk: Nye internasjonale vilkår etter den kalde krigen*, Unipub, Oslo 2009. s 226.

³²³ Bakkisrud, Helge: ”Et Russland i endring” i boka til Even Lange, Helge Pharo og Øyvind Østerud: *Vendepunkter i norsk utenrikspolitikk: Nye internasjonale vilkår etter den kalde krigen*, Unipub, Oslo 2009. s 228.

³²⁴ Ibid. ss. 228-229.

gasseksporten til Ukraina som er transittland for gass til Europa.³²⁵ Dermed har energipolitikk blitt et sikkerhetspolitisk virkemiddel som Russland kan bruke ovenfor andre land, og har bidratt til at forholdet mellom Russland og EU er mer problemfylt.³²⁶ Krigen i Georgia i august 2008³²⁷ bedret ikke akkurat forholdet, og viser tydelig at Russland ikke er en del av det europeiske sikkerhetsfellesskapet. Putin viser tydelig at Russland er en stat der militære styrker inngår i et system hvor bruk av militære maktmidler fortsatt er et relevant virkemiddel i konfliktløsninger. Endringen i den russiske utenrikspolitikken på 2000-tallet er svært relevant for Norge og nordområdene, spesielt med tanke på den russiske energiavhengigheten. Militære aktiviteter økte også i nordområdene fra rundt 2007 med øvelsestokter med russiske bombefly langs norskekysten og økt marineaktivitet i nordområdene.³²⁸

Så lenge Russland ikke er en del av det europeiske sikkerhetsfellesskapet fremstår Russland som en sikkerhetsutfordring for Norge. Denne sikkerhetsutfordring går ut på at Russland har kapasitet og vilje til å bruke militærmakt mot andre land. Derfor er det fortsatt en mulighet for at Russland kan bruke militære maktmidler ovenfor Norge på ett eller annet nivå. Selv om Russlands militære styrker ikke er i topp forfatning er Russlands militærkapasitet vesentlig større enn Norges, og det norske forsvaret er for svakt til å "holde ut" i en krigssituasjon.³²⁹ Viljen til bruk av militære maktmidler ovenfor Norge kan også være til stede. Vladimir Putin har uttalt at Russland er villig til å forsvare sine interesser i nordområdene ved hjelp av militærmakt. Derfor er det ikke mulig å utelukke at dette kan gjelde Norge hvis det skulle oppstå konflikter mellom landene i nordområdene.

Tilstanden i nordområdene har forandret seg kraftig fra den kalde krigen. Under den kalde krigen ble en sovjetisk invasjon av Norge sett på som et reelt scenario, og Norge benyttet seg i stor grad av forsvarspolitisk planlegging. Etter den kalde krigen er det ikke lengre en stor fare for en russisk invasjon av Norge, selv om et begrenset militært angrep mot Norge ikke kan utelukkes og gjør Norge avhengig av en sikkerhetspolitisk garanti i forhold til Russland. Det er viktig å få frem at det er svært lite som tyder på at Russland ønsker å benytte seg av

---

³²⁵ Bakkisrud, Helge: "Et Russland i endring" i boka til Even Lange, Helge Pharo og Øyvind Østerud: *Vendepunkter i norsk utenrikspolitikk: Nye internasjonale vilkår etter den kalde krigen*, Unipub, Oslo 2009. s 232.

³²⁶ Ibid. s 234.

³²⁷ Se kapittel 3

³²⁸ Se kapittel 3

³²⁹ Svendsen, Tore: *Forsvarets rolle ved sikkerhetspolitiske kriser i nordområdene* (2009)

<http://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/99976/Svendsen%20Tore.pdf?sequence=1> (lastet 08.05.2014) ss. 73 -74.

militære maktmidler mot Norge, og forholdet mellom landene har vært historisk gode.³³⁰ Overgangen fra Sovjetunionen til Russland har påvirket den norske nordområdepolitikken i stor grad. Norge kan ikke unnsnippe sin egen geografi, og den norske nordområdepolitikken ble bygget rundt trusselen Sovjetunionen representerte under den kalde krigen. En trussel småstaten Norge måtte ta på alvor, for å sikre sin egen suverenitet og eksistens. Det at Norge lå på en geopolitisk bruddlinje³³¹ under den kalde krigen, ga norske myndighetene større innflytelse, i NATO og USA, enn hva en småstat normalt sett ville ha hatt. Om overgangen fra Sovjetunionen til Russland kan bli sett på som et brudd i den norske nordområdepolitikken vil bli tatt opp senere i kapittelet, men det er ingen tvil om at endringen er stor for Norge.

Sovjetunionen har alltid hatt et ønske om å opprette samstyre, fellessoner eller kondominium³³² med Norge i nordområdene (spesielt på Svalbard). Norge derimot har vært svært skeptisk til å bli vevd inn i et samarbeidsmønster der den mektigste dominerer, og kan få medbestemmelsesrett over norsk politikk.³³³ Dette politiske ønsket er noe Russland har forstått med tiden ikke lar seg gjøre med Norge, og derfor har et alternativ med parallelle drøftinger³³⁴ om utestående spørsmål i nordområdene blitt brukt. Eksempel på dette er enigheten om parallelle forhandlinger om delelinjen og petroleumsaktiviteten i 1996 mellom Gro Harlem Brundtland³³⁵ og Boris Jeltsin. Ideen ble gjentatt i 2002 mellom Kjell Magne Bondevik og Vladimir Putin.³³⁶ Rolf Tamnes skriver i "Et større Norge" at disse parallelle drøftingene på embetsmannsnivå har avklart de fleste næringsspørsmålene.³³⁷ Et endelig gjennombrudd i avgrensingsspørsmålet kom med delelinja i 2010.

Gorbatsjov startet oppmykning av det anstrengte forholdet mellom Sovjetunionen og Norge. Dette var starten på flere bilaterale samarbeid som Barentssamarbeidet (1992), Atomhandlingsplan (1995) og Barents helseprogram (1999). Miljøspørsmålet var viktig på

---

³³⁰ Under den kalde krigen skjedde det ingen direkte militære konfrontasjoner mellom Norge og Sovjetunionen.

³³¹ Mellom Vesten og Sovjetunionen.

³³² Flere staters felles styre over et område.

³³³ Tamnes, Rolf: "Et større Norge" i boka til Even Lange, Helge Pharo og Øyvind Østerud: *Vendepunkter i norsk utenrikspolitikk: Nye internasjonale vilkår etter den kalde krigen*, Unipub, Oslo 2009. s 281. og Sven G. Holtmark: "Norge i sovjetisk utenrikspolitikk siden den annen verdenskrig: Bilateralisering og fellesstyre" i boken til Sune Jungar og Bent Jensen: *Sovjetunionen och Norden – konflikt, kontakt, influenser*. Finska Historiska Samfundet, Helsingfors 1997. ss. 95-108.

³³⁴ Drøftinger som ikke er sammenbundet/knyttet.

³³⁵ Statsminister i flere perioder i Norge: Gro Harlem Brundtlands først regjering (Arbeiderpartiet, 1981-1981), Gro Harlem Brundtlands andre regjering (Arbeiderpartiet, 1986-1989) og Gro Harlem Brundtlands tredje regjering (Arbeiderpartiet, 1990-1996).

³³⁶ Tamnes, Rolf: "Et større Norge" i boka til Even Lange, Helge Pharo og Øyvind Østerud: *Vendepunkter i norsk utenrikspolitikk: Nye internasjonale vilkår etter den kalde krigen*, Unipub, Oslo 2009. s 281.

³³⁷ Ibid. s 281.

1990-tallet med Tsjernobyl-katastrofen (1986) friskt i minne.³³⁸ På 1990-talle var det også en uro for en alvorlig krise i russisk politikk og økonomi, og at dette kunne utløse opprør og masseflukt, som igjen kunne fører til atomforurensing og atomavfall på avveie.³³⁹ Disse problemene ble etter hvert løst og er ikke like relevante i dag. Samarbeidsprosjektene mellom Norge og Russland fikk etter hvert mye kritikk og ble nedtonet.³⁴⁰ Mulig at det var unødvendig mye kritikk, og at de norske pengene til miljøprosjektene i Russland var bedre anvendte penger enn mange bistandsprosjekt i den tredje verden, som har hatt veldig varierende hell. På tross av kritikken fortsatte det norske samarbeidet med Russland, men med minskende styrke fra midten av 1990-tallet og til inngangen av 2000-tallet.³⁴¹

Russland og Norge har blitt knyttet sterkere sammen gjennom samarbeid og tillit med bilaterale tilknytninger i nordområdene etter den kalde krigen. I *Evne til innsats: Strategisk konsept for forsvaret* (2009), skrev Forsvarsdepartementet at de antok at det ikke finnes noen territorielle trusler mot Norge, og at Russland ikke er en trussel mot Norge.³⁴² Om Forsvaret faktisk mener dette, eller om det er ønsketenkning, er vanskelig å vite med sikkerhet. Det er nok sannsynlig at Forsvaret internt har et mer kritisk syn på Russland, enn hva de ønsker å presentere offentlig. Uansett skulle det ikke gå mer enn et år før Norge igjen begynte å betegne NATOs ”kjerneoppgaver” som et kodeord for invasjonforsvar mot Russland.³⁴³ Etter den kalde krigen håpet Norge at Russland representerte noe nytt, og kunne bli integrert i det demokratiske vestlige fellesskapet. Dette ville muliggjøre en endring i kjernen i den norske nordområdepolitikken, fra sikkerhetspolitikk, til andre former for interessepolitikk. Dessverre er det mye som tyder på at Russland ikke har blitt demokratisk, og landet har heller ikke blitt integrert i det vestlige fellesskapet. Silje Feet Wølner skriver i sin masteroppgave *Russisk økt vektlegging av militære maktmidler i nordområdene* at utformingen av norsk sikkerhetspolitikk og forsvarspolitik kan endres som følges av økt russisk vektlegging av militære maktmidler. Dette skaper nye sikkerhetspolitiske utfordringer og påvirker

---

³³⁸ Se kapittel 3.

³³⁹ Tamnes, Rolf: ”Et større Norge” i boka til Even Lange, Helge Pharo og Øyvind Østerud: *Vendepunkter i norsk utenrikspolitikk: Nye internasjonale vilkår etter den kalde krigen*, Unipub, Oslo 2009. s 306.

³⁴⁰ Se kapittel 3.

³⁴¹ Hønneland, Geir & Leif Christian Jensen: *Den nye nordområdepolitikken: Barentsbilder etter årtusenskiftet*, Fagbokforlaget, Bergen 2008. ss. 11-15.

³⁴² Forsvarsdepartementet: *Evne til innsats: Strategisk konsept for forsvaret*, (2009).

http://www.regjeringen.no/upload/FD/Dokumenter/Evne-til-innsats_strategisk-konsept-for-Forsvaret.pdf (lastet 06.01.2014) s 40.

³⁴³ Toje, Asle: ”Norsk utenrikspolitikk - en kritikk” (2010). http://asletoje.com/pdf_gallery/103.pdf (lastet 14.03.2014) og Aftenposten: ”Hvis du ikke er i ditt eget område, er du i trøbbel” (2011). <http://www.aftenposten.no/nyheter/uriks/article3496776.ece> (lastet 09.05.2014)

utformingen av norsk sikkerhetspolitikk.³⁴⁴ Kjernen i den norske nordområdepolitikken er fortsatt sikkerhetspolitikk, og selv om Russland og Sovjetunionen er veldig forskjellige er fortsatt den norske nordområdepolitikken bygget rundt trusselen fra Øst, enten vi er villig til å innrømme det eller ei.

5.4 Grunnlinjene i nordområdepolitikken

Det finnes en sterk kontinuitet i den norske nordområdepolitikken fra under den kalde krigen til i dag, som har sin bakgrunn i økonomiske og sikkerhetspolitiske interesser så vel som i ideologiske preferanser og grunnleggende forestillinger om dynamikken i det internasjonale systemet.³⁴⁵ Under den kalde krigen, var global sikkerhet det viktigste hovedtemaet for den norske nordområdepolitikken.³⁴⁶ Norske myndigheter visste hvem de allierte var, og hvem den potensielle fienden var. Det gjorde at Forsvaret kunne både planlegge, kjøpe og trene deretter.³⁴⁷ Norge hadde et gjennomgående nært samarbeid med NATO under den kalde krigen, der den norske utenriks- og sikkerhetspolitikken var tett vevd sammen med NATO sitt (etter hvert skiftende) strategiske konsept. Ved den kalde krigens slutt, kan det argumenteres for et vendepunkt for norsk nordområdepolitikk rundt 1990. Direkte etter den kalde krigen ble rammebetingelsene for den globale politikken kraftig forandret fra bipolaritet til unipolaritet. På grunn av skiftningen i den globale politikken forsvant den tidligere militærstrategiske betydningen av nordområdene. Den langvarige stabile høye spenningen over 40 år under den kalde krigen, som hadde gjort Norge til en nyttig alliert i det vestlige sikkerhetsnettet, forsvant. Uten denne tidligere stabiliteten ble det for en større usikkerhet for Norge i nordområdene, noe som i blant har satt Norge i en vanskelig posisjon. Norges evne til å handle på egenhånd er beskjedne, og ønsket om å utfordre allierte eller andre er meget

---

³⁴⁴ Wolner, Silje Feet: *Russisk økt vektlegging av militære maktmidler i nordområdene*, (2013) <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/36933/Wolner-Master.pdf?sequence=1> (lastet 02.05.2014) ss. 78-81.

³⁴⁵ Lange, Even, Helge Pharo & Øyvind Østerud: *Vendepunkter i norsk utenrikspolitikk: Nye internasjonale vilkår etter den kalde krigen*, Unipub, Oslo 2009. ss. 2-6.

³⁴⁶ Det fantes selvsagt andre problemområder for den norske nordområdepolitikken på et regionalt og lokalt nivå, men disse problemene var ingenting sammenlignet med den kalde krigs sitt store spørsmål: "Hvordan unngå den tredje verdenskrig?"

³⁴⁷ Eide, Espen Barth: "The return of geopolitics and energy security" i boka til Rose Gottemoller og Rolf Tamnes: *High North High Stakes: Security, energy, transport, environment*, Fagbokforlaget, Bergen 2008. s 32.

begrenset.³⁴⁸ På tross av dette er det tydelig at den norske nordområdepolitikken etter den kalde krigen har vært preget av et sterkere selvbilde og et høyere ambisjonsnivå. Nordområdene som en global arena er en storpolitisk arv fra den kalde krigen, og det er fortsatt ønske om stabilitet og lavspenning i området.

Det som er nytt i den norske utenrikspolitikken etter den kalde krigen er engasjementspolitikken.³⁴⁹ Forskningsdirektør ved Det Norske Nobelinstituttet, Asle Toje, skriver i artikkelen, ”Norsk utenrikspolitikk – En kritikk”, at den norske engasjementspolitikken er styrt av prestisjemålsetninger. Norske politikere ønsker å få Norge til å fremstå som et foregangsland som andre land kan se opp til og lære av. Dette gjøres ved en åpenbar omlegging i disponeringen av utenrikspolitiske ressurser, og ved å putte store mengder penger på bordet til bistand, miljøarbeid og lignende globale engasjementer.³⁵⁰ Engasjementspolitikken blir basert på inngripen i andre lands interne anliggender, i stedet for fokus på egne nasjonale interesser. Toje peker på at den norske engasjementspolitikken har kommet i tre bølger under slagordene ”humanitær stormakt”,³⁵¹ ”fredsnasjonen”³⁵² og ”miljøforegangsland”,³⁵³ og at engasjementspolitikken relevans for norske interesser i vanlig forstand er høyest uklar. Norske myndigheter har prøvd å få småstaten Norge til å fremstå som en mellommakt. Denne målsetningen har gjort at det norske ambisjonsnivået er større enn hva Norge sine ressurser tillater, og Toje skriver at i fremtiden vil det bli vanskeligere å

---

³⁴⁸ Bakkisrud, Helge: ”Et Russland i endring” i boka til Even Lange, Helge Pharo og Øyvind Østerud: *Vendepunkter i norsk utenrikspolitikk: Nye internasjonale vilkår etter den kalde krigen*, Unipub, Oslo 2009. ss. 256-258.

³⁴⁹ Regjeringen definerer engasjementspolitikken (2009) sin som et ønske om å utnytte globaliseringens positive sider og motvirke de negative. Engasjementspolitikken omfatter bistand og bekjempelse av fattigdom, arbeidet for menneskerettigheter, fred- og forsoningspolitikk og humanitær politikk. Regjeringen legger til grunne at dette er verdimeslig motivert med utgangspunkt i uegennytt og menneskehetens felles interesser. Regjeringen mener også at globaliseringen gjør at vi må forlate en snever forståelse av norske interesser og realpolitikk. Regjeringen sier også at endringene i økende grad gjør fredsbygging, internasjonal organisering og menneskerettigheter til realpolitikk. Se St. Meld. Nr. 15: *Interesser, ansvar og muligheter: Hovedlinjer i norsk utenrikspolitikk*, (2008-2009). <http://www.regjeringen.no/pages/2162302/PDFS/STM200820090015000DDDPDFS.pdf> (lastet 02.05.2014) s 11.

³⁵⁰ Toje, Asle: ”Norsk utenrikspolitikk - en kritikk” (2010). http://asletoje.com/pdf_gallery/103.pdf (lastet 14.03.2014)

³⁵¹ For mer om begrepet ”humanitær stormakt” se Jan Egelands bok: *Impotent superpower – potent small state. Potentials and Limitations of Human Rights Objectives in the Foreign Policies of the United States and Norway*. Norwegian University Press, Oslo 1989. og Rolf Tamnes sin bok: *Oljealder 1965-1995, bind 6 i Norsk utenrikspolitikkens historie*, Universitetsforlaget, Oslo 1997.

³⁵² Mer se Jonas Gahr Støre sin artikkel/tale: ”Norge som fredsnasjon – myte eller virkelighet?” (2006).

<http://www.regjeringen.no/nb/dokumentarkiv/stoltenberg-ii/ud/taler-og-artikler/2006/norge-som-fredsnasjon--myte-eller-virkel.html?id=273461> (lastet 09.05.2014)

³⁵³ Mer se Asle Toje: ”Norsk utenrikspolitikk - en kritikk” (2010). http://asletoje.com/pdf_gallery/103.pdf (lastet 14.03.2014) og St. Meld. Nr. 15: *Interesser, ansvar og muligheter: Hovedlinjer i norsk utenrikspolitikk*, (2008-2009). <http://www.regjeringen.no/pages/2162302/PDFS/STM200820090015000DDDPDFS.pdf> (lastet 02.05.2014)

fortsette engasjementspolitikken. Toje konkluderer med at slutten på den kalde krigen representerer et brudd i den norske nordområdepolitikken, ved at den norske sikkerhetspolitikken ble underordnet den nye engasjementspolitikken.³⁵⁴

Det at norske politikere har ønsket å endre nordområdepolitikken og endre Norges plass i det internasjonale samfunnet gjør ikke endringene skjer automatisk. Det er nok mulig å argumentere for at Norge har fått en bedre plass i det internasjonale samfunnet på bakgrunn av engasjementspolitikken, men Norge får nok beholde denne plassen veldig kort hvis Norge skulle oppgi engasjementspolitikken.³⁵⁵ Hilde Henriksen Waage i artikkelen ”Fredspolitik i Midtøsten”, og Rolf Tamnes i artikkelen ”Et større Norge” viser til at den norske engasjementspolitikken fortsatt både tjener ideelle og realpolitiske mål.³⁵⁶ Dette forstås ved at engasjementspolitikken fortsatt er en del av den norske nordområdepolitikken og underlagt sikkerhetspolitikken. Det er mange forskere og historikere som mener at det enda ikke er tilstrekkelig avstand i tid til å kunne besvare spørsmålet om det er et brudd i den norske nordområdepolitikken med den kalde krigens slutt.³⁵⁷

Olav Riste skriver i artikkelen ”Frå integritetstraktat til atompolitikk: Det stormaktsgaranterte Norge 1905-1983”³⁵⁸ at den norske nordområdepolitikken³⁵⁹ helt siden 1905³⁶⁰ til 1983 har vært nesten forbløffende stabil, og at det er hovedsakelig de utvendige rammene for den norske nordområdepolitikken som endrer seg.³⁶¹ Riste begrunner dette med at Norge satset på at en av stormaktene, først Storbritannia og siden USA, ville sikre Norges suverenitet ovenfor andre stormakter.³⁶² Noe som fortsatt stemmer i nyere tid for Norge. Det er mulig å

---

³⁵⁴ Toje, Asle: ”Norsk utenrikspolitikk - en kritikk” (2010). http://asletoje.com/pdf_gallery/103.pdf (lastet 14.03.2014)

³⁵⁵ Det er interessant å se at i S.meld. nr.15 har engasjementspolitikken simpelthen blitt omdefinert som interessepolitikk, dette kan tyde på at norske politikere innser at engasjementspolitikken er mislykket og at det er et ønske å tone ned idealismen og engasjementet i politikken.

³⁵⁶ Lange, Even, Helge Pharo & Øyvind Østerud: *Vendepunkter i norsk utenrikspolitikk: Nye internasjonale vilkår etter den kalde krigen*, Unipub, Oslo 2009. s 7.

³⁵⁷ Ibid. s 8.

³⁵⁸ Riste, Olav: ”Frå integritetstraktat til atompolitikk: Det stormaktsgaranterte Norge 1905-1983” i boka til Rolf Tamnes: *Forsvarsstudier III: Årbok for Forsvarshistorisk forskningssenter Forsvarets høyskole 1983-84*, Tanum-Norli Oslo 1984.

³⁵⁹ Riste bruker selvsagt utenrikspolitikken, i stedet for nordområdepolitikken, som denne oppgaven bruker.

³⁶⁰ Som er enda lengre tilbake i tid, enn hva denne oppgaven tar for seg.

³⁶¹ Riste, Olav: ”Frå integritetstraktat til atompolitikk: Det stormaktsgaranterte Norge 1905-1983” i boka til Rolf Tamnes: *Forsvarsstudier III: Årbok for Forsvarshistorisk forskningssenter Forsvarets høyskole 1983-84*, Tanum-Norli Oslo 1984.

³⁶² Riste, Olav: ”Frå integritetstraktat til atompolitikk: Det stormaktsgaranterte Norge 1905-1983” i boka til Rolf Tamnes: *Forsvarsstudier III: Årbok for Forsvarshistorisk forskningssenter Forsvarets høyskole 1983-84*, Tanum-Norli Oslo 1984.

argumentere for at det er NATO som er hovedbeskytteren for norsk suverenitet, men faktum er at det fortsatt er USA som står for hoveddelen av NATO sin militære styrke. NATO er selvfølgelig viktig for Norge fra under den kalde krigen til etter den kalde krigen. Spesielt da NATO i 1999 endret seg fra en defensiv forsvarsallianse til en offensiv ekspedisjonsallianse, noe Norge godtok og ble med på.³⁶³ Denne nye engasjementspolitikken og ”out of area” engasjement for Norge kan likevel bli sett på som en kontinuitet, fordi Norge ønsker å skaffe seg godvilje, og en stemme i NATO som kan brukes for å tjene norske realpolitiske mål i nordområdene.³⁶⁴

Ved et nærmer kikk på stortingsmeldingene er de tydelig preget av en lang kontinuitet i innhold og utforming. I St.meld. nr. 11 *Om utviklingstrekk i det internasjonale samfunn og virkninger for norsk utenrikspolitikk* (1989-1990) står det at NATO er det sikkerhetspolitiske ankerfestet og at Russland er det største usikkerhetsmomentet for Norge.³⁶⁵ Ser vi i underkant 10 år fremover i tid på St.meld. nr. 59 *Om samarbeidet i Atlanterhavspakt-organisasjonen*³⁶⁶ i 1996 (1996-1997) står det at Russland fremdeles er en stormakt i Europa og forholdet til Russland må ha høy prioritet. Sikkerheten i Europa kan bevares gjennom praktisk og politisk samarbeid mellom NATO og Russland, noe man fra norsk side har lagt særs stor vekt på. St. meld. nr. 59 forteller også at NATO-samarbeidet er fundamentet i den norske sikkerhetspolitikken.³⁶⁷ Ser vi enda 20 år fremover i tid (fra St.meld. nr. 11) på St. meld nr.15 *Interesser, ansvar og muligheter: Hovedlinjer i norsk utenrikspolitikk* (2008-2009) står det at NATO forblir Norges sentrale sikkerhetsforankring, samt at Russland er det største usikkerhetsmomentet for Norge.³⁶⁸ Stortingsmeldingene forteller tydelig at det er en klar kontinuitet i norsk sikkerhetspolitikk og viser at grunntrekkene i den norske nordområdepolitikken ikke har endret seg.

---

³⁶³ Se kapittel 3

³⁶⁴ Waage, Hilde Henriksen: ”Fredspolitikk i Midtøsten” og Rolf Tamnes: ”Et større Norge” i boka til Even Lange, Helge Pharo & Øyvind Østerud: *Vendepunkter i norsk utenrikspolitikk: Nye internasjonale vilkår etter den kalde krigen*, Unipub, Oslo 2009. for mer lesning.

³⁶⁵ St. Meld. Nr. 11: *Om utviklingstrekk i det internasjonale samfunn og virkninger for norsk utenrikspolitikk*, (1989-1990) <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1989-90&paid=3&wid=a&psid=DIVL1833&s=True> (laster 06.05.2014) ss 9-11.

³⁶⁶ Atlanterhavspakt-organisasjonen er det samme som NATO, North Atlantic Treaty Organisation.

³⁶⁷ St. Meld. Nr. 59: *Om samarbeidet i Atlanterhavspakt-organisasjonen*, (1996-1997) http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/dok/regpubl/stmeld/19961997/stmeld-nr-59-1996-97-.html?regj_oss=2&id=191336 (laster 06.05.2014) se sammendraget og under ”2.2 Alliansen og tilhøvet til partnerlanda.”

³⁶⁸ St. Meld. Nr. 15: *Interesser, ansvar og muligheter: Hovedlinjer i norsk utenrikspolitikk*, (2008-2009) <http://www.regjeringen.no/pages/2162302/PDFS/STM200820090015000DDDPDFS.pdf> (laster 02. 05.2014) ss. 10-12.

Det er mulig å argumentere for at Norge på 2000-tallet har begynt å vise en større vilje til ikke å følge USA sine politiske anmodninger. Asle Toje sier i artikkelen ”Norsk utenrikspolitikk – en kritikk” at Norge i nyere tid har mistet sin plass blant USAs nærmeste allierte.³⁶⁹ Toje er forsiktig med å gi en konklusjon på hvorfor, men gir to mulige årsaker. 1. Norske myndigheter har gjentatte ganger sagt nei til troppebidrag til Afghanistan, samt kjempet åpenlyst mot USAs ønske om NATO sin øst-utvidelse og rakettskjold. 2. Norge har fått en redusert geopolitisk sentralitet.³⁷⁰ Dette kan ha noe for seg at Norge fra USA sitt synspunkt blir sett på som en mindre viktig alliert, men fra norsk side vil nok ikke dette endre synet på USA som garantist for norsk suverenitet. Det er tydelig at NATO (og USA) har satt rammeverket for den norske nordområdepolitikken. Med endringer i NATO under den kalde krigen, og etter den kalde krigen, har Norge tilpasset seg, for å ha en mulighet til å påvirke rammebetingelsene for den norske nordområdepolitikken.³⁷¹ NATO blir da en kontinuitetsbærer for Norge, selv om NATO undergår endringer i sin politikk og strategi.

Det er interessant å stille et åpent spørsmål: ”*Ville situasjonen og den norske nordområdepolitikken vært veldig forskjellig hvis den kalde krigen ikke hadde sluttet og fortsatte til i dag?*” Dette er et spørsmål det ikke er mulig å gi et klart svar på siden dette ikke skjedde, men det kan brukes i et tankeeksperiment for å se på forskjeller og likheter i den norske nordområdepolitikken fra den kalde krigen til etter den kalde krigen. Her kan det være greit å dele opp i 4 deler: Økonomiskdimensjon, samarbeidsdimensjon, militærstrategiskdimensjon og globaldimensjon. Om omgivelsen hadde forblitt den samme, med kontinuitet av den kalde krigen til nyere tid, ville nok de økonomiske forskjellene ikke endret seg betydelig for Norge. Under den kalde krigen fant Norge petroleumsressurser og startet utvinning som har gjort Norge til ressursstormakt. Selv om den kalde krigen hadde vært mer varig er det ingen grunn til at dette skulle utgjøre en endring i den norske transformasjonen til en ressursstormakt. Kan hende at progresjonen av leteaktivitet og utvinning hadde blitt noe tregere, på grunn av et mer anspent forhold til Sovjetunionen, enn hva forholdet på 1990-tallet var til Russland. Likevel er det ikke mulig å gi noen gode argumenter for at Norge ikke skulle bli en ressursstormakt om den kalde krigen fortsatt var

---

³⁶⁹ Toje, Asle: ”Norsk utenrikspolitikk - en kritikk” (2010). http://asletoje.com/pdf_gallery/103.pdf (lastet 14.03.2014)

³⁷⁰ Ibid.

³⁷¹ Se kapittel 3.

pågående.³⁷²

I forhold til samarbeidsdimensjonen med Sovjetunionen og senere Russland, vil nok mye være svært likt om den kalde krigen ikke tok slutt. Under den kalde krigen (1975) ble det opprettet en felles norsk-sovjetisk fiskerikommisjon, som Russland videreførte med Norge etter den kalde krigen. Det er ingen grunn til at dette norsk-sovjetiske fiskerisamarbeidet ville bli stoppet om den kalde krigen ble mer varig. Igjen kan det selvsagt ha oppstått andre konflikter mellom Norge og Sovjetunionen enn de konfliktene som oppstod med Russland. Likevel ville nok problemene blitt prøvd løst mellom Norge og Sovjetunionen på lik linje som problemene (ble og) blir løst mellom Norge og Russland i nyere tid. Under den kalde krigen (1988) ble det opprettet en norsk-sovjetisk miljøvernkommissjon, noe som viser at også på dette punktet startet samarbeidet om miljø før slutten på den kalde krigen. Barentssamarbeidet mellom Norge og Russland har også sin bakgrunn fra under den kalde krigen, da Gorbatsjov manet til økt samarbeid. Om vi kanskje ikke hadde fått akkurat Barentssamarbeidet hvis den kalde krigen hadde blitt mer langvarig, kan det godt tenkes at lignende samarbeid hadde blitt startet. Et slikt samarbeid med Sovjetunionen ville nok ha støtt på lignende problemer som med Russland, og det kan godt tenkes at Norge hadde trukket seg ut av et slikt samarbeid etter hvert på grunn av manglende barentsbegeistring. Poenget er at samarbeidsdimensjonen mellom Norge og Russland, startet allerede under den kalde krigen mellom Norge og Sovjetunionen. Styrken og viljen i samarbeid fra norsk side kunne nok blitt preget av mindre optimisme og engasjement. Det kan godt tenkes at flere samarbeid ville blitt brutt sammen med en varig kald krig, eller kun bli neddyssset og lite omtalt, men samtidig fortsette slik som det gjorde på 1990-tallet med Russland.

Den militærstrategiske betydningen av nordområdene ville nok ha blitt mer konstant, men det kan godt tenkes at også Sovjetunionen etter hvert med en langvarig kald krig ville latt Nordflåten forfalle. Gorbatsjov ønsket en militær nedtrapping i nordområdene, og det kan godt tenkes at vi ville opplevd noe lignende, om ikke like drastisk, forfallsperiode av Nordflåten som på 1990-tallet. Norge ville nok ved en ved varig kald krig fått en enda mer kontinuerlig oppmerksomhet i NATO (og av USA). Flere konflikter ville nok ha blitt unngått mellom Norge og deres allierte, som diskusjonen rundt sokkelen rundt Svalbard. Det kan godt tenkes at NATO aldri ville ha endret strategisk konsept og engasjementspolitikken til Norge

---

³⁷² Selvsagt kunne hendelser som en ny verdenskrig utgjort en forskjell, men spørsmålet tar utgangspunkt i at en mer varig kald krig følger kontinuiteten fra under den kalde krigen, uten en varm krig.

etter den kalde krigen ikke ville vært aktuell, men hvis det likevel hadde blitt en lignende endring i NATO sitt strategiske konsept ville nok Norge like fullt ha bidratt til å påvirke rammebetingelsene i sikkerhetspolitikken. Svalbard ville muligens vært et enda mer betent spørsmål, enn hva det er i dag mellom Norge og Russland, men med en ved varende kald krig ville det neppe skjedd store forandringer, akkurat som det ikke har skjedd store forandringer med Russland på Svalbard i nyere tid.

Hvis den kalde krigen bestod, ville ikke verden fått "en slutt på historien" slik Fukuyama, beskrev. Den globale dimensjonen ville nok vært preget av kontinuitet, og ikke et brudd, om den kalde krigen fortsatte. Det globale bipolare systemet ville nok fortsatt i en lengre periode, men det kan godt tenkes at et unipolart system ville oppstått like fullt hvis Sovjetunionen etter hvert ikke klarte sine økonomiske (og militære) forpliktelser. Det er ganske tydelig at USA, selv med en mer langvarig kald krig, ville dominere militært og økonomisk. Det vestlige spørsmålet om "Hvordan å unngå den tredje verdenskrig?", samt hvordan unngå ekspansjon av Sovjetunionen, ville fortsatt vært relevant ved varig kald krig. Norge og den norske nordområdepartimentet ville selvsagt vært styrt av de globale rammene, og politisk ville Norge opprettholdt enda tydeligere sitt fokus på sikkerhetspolitikk. Det internasjonale systemet ville nok heller ikke åpnet spillerommet for norsk utenrikspolitikk, noe som trolig hadde lagt en hindring, eller sterk demper, for den norske engasjementspolitikken som Norge har ført etter den kalde krigen.

Det åpne spørsmålet: "*Ville situasjonen og den norske nordområdepartimentet vært veldig forskjellig hvis den kalde krigen ikke hadde sluttet og fortsatte til i dag?*" kan besvares med at verden ville vært ganske forskjellig fra den som er i nyere tid, men at den norske nordområdepartimentet nok ikke ville endret seg betydelig. Poenget med spørsmålet er å vise at den norske nordområdepartimentet er preget av lange linjer med kontinuitet fra den kalde krigen til i dag. Det er også viktig å se at nordområdepartimentet er påvirket mer av omgivelsene enn egengenererte endringer. Derfor er det de ytre (globale) forutsetningene for Norge, og ikke indre forutsetningene som styrer den norske nordområdepartimentet. Dette er helt naturlig fordi Norge er en småstat, uavhengig om den kalde krigen hadde vart eller ble avsluttet, og Norges evne til å få til endringer på egenhånd er relativt begrenset. Norske myndigheter er i nyere tid, uten den kalde krigen og den sovjetiske trussel, svært betenkte med å utfordre de store allierte.

5.5 Oppsummering

Dagens hovedutfordringer for Norge i nordområdene, er ikke lik utfordringene under den kalde krigen. I dag er det ikke lengre kun sikkerhetspolitikk det dreier seg om, fordi det politiske bildet i nordområdene har blitt mer sammensatt med tiden. Andre utfordringer ved forvaltning og fordeling av ressurser og miljøspørsmål har i økende grad kommet med tiden. Russland er særdeles viktig for den norske nordområdepolitikken i dag, selv om landet er en skygge av Sovjetunionen. Det er tydelig at Putin ønsker å gjøre Russland til en respektert stormakt i det globale samfunnet. Det er også tydelig at Russland benytter seg av militære maktmidler for å få igjennom sin politiske vilje ovenfor sine naboland. Dette gjør at Norge må opprettholde kontinuiteten med sikkerhetspolitikk i nordområdene. Norge opprettholder og pleier sin tilknytning til NATO gjennom å bidra i NATO sin engasjementspolitikk ”out of area”, for å samle godvilje i NATO som kan tjener ideelle og realpolitiske mål for Norge i nordområdene. Den norske nordområdepolitikken har åpenbart lange linjer og en sterk kontinuitet.³⁷³ Det er heller ikke relevant å se på Stoltenberg II regjeringens ”nye” nordområdepolitikk som en helt ny politikk. Til det er det altfor store sammenhenger og likheter med tidligere norsk nordområdepolitikk. Det er for tidlig i forhold til tid å snakke om slutten på den kalde krigen som et viktig vendepunkt (brudd) i den norske nordområdepolitikken.³⁷⁴

---

³⁷³ Lange, Even, Helge Pharo & Øyvind Østerud: *Vendepunkter i norsk utenrikspolitikk: Nye internasjonale vilkår etter den kalde krigen*, Unipub, Oslo 2009. s 9.

³⁷⁴ Ibid. s 8.

6 Oppsummering og konklusjon

”Dersom du går til sengs med en bjørn, så kan bjørnen være så snill som bare det, men snur den seg i søvne, kan den knuse deg.”³⁷⁵

- Knut Frydenlund (1977).

Det har vært stort fokus i Norge på nordområdene og Stoltenberg II regjeringens storsatsning på hva de kaller en ”ny” nordområdepolitikk, og nordmenn har generelt en sterk og varig interesse for utenrikspolitikk. Det er derfor interessant at det har vært svært liten debatt om grunnlinjene i nordområdepolitikken. Dette er et spørsmål som burde være av stor interesse siden denne politikken i stor grad vil få betydning for den videre velstandsutviklingen i Norge. Av den grunn har oppgaven besvart problemstillingen: *”Hva er forskjellene og likhetene mellom den norske nordområdepolitikk under og etter den kalde krigen?”*. Oppgaven både redegjør for og drøfter forskjellene og likhetene mellom den norske nordområdepolitikk under og etter den kalde krigen. Dette for å skape et oversiktsbilde av hvordan situasjonen i nordområdene og den norske nordområdepolitikk har artet seg gjennom hele perioden.³⁷⁶ Et slikt oversiktsbilde er relevant for å sette nordområdepolitikk i kontekst og svare på oppgavens problemstilling.

Norge er en ung stat og har ingen lange historiske utenrikspolitiske tradisjoner, og det er mulig å se på den norske politiske kulturen som isolasjonistisk.³⁷⁷ Norge har prøvd historisk å holde seg nøytralt og uavhengig i stormaktenes spill. Hvis denne isolasjonistiske politikken skulle svikte har Norge historisk sett til Storbritannia som garantist for norsk suverenitet.³⁷⁸ Andre verdenskrig og tysk okkupasjon fortalte de norske myndighetene at den isolasjonistiske

---

³⁷⁵ Dette sa Knut Frydenlund, som var norsk utenriksminister, da han illustrerte dimensjonsproblemet i en samtale med viseutenriksminister Igor Zemskov i 1977, se Knut Frydenlunds bok: *Lille land – hva nå? Refleksjoner om Norges utenrikspolitiske situasjon*, Universitetsforlaget, Oslo 1982. s 85. og s 92.

³⁷⁶ Det er mulig å dele opp periodene i den norske nordområdepolitikk, grovt sett, i 6 deler: 1. Brobyggingsperiode (1945-1949), 2. Invitasjonspolitikk (1949-1955), 3. Tilnæringspolitikk (1955-1965), 4. Invitasjonspolitikk II (1965-1986), 5. Samarbeid (1986-1990) og 6. Engasjementspolitikk (1990-2013).

³⁷⁷ Det er flere argumenter for dette: norsk motvilje mot EU medlemskap, reservasjon mot politisksamarbeid med andre land og norske myndigheters særbetingelser for å delta i forpliktende internasjonalt samarbeid.

³⁷⁸ Archer, Clive: “Norway and the United Kingdom in the high north” tatt fra Helge Pharo og Patrick Salmon sin bok *Britain and Norway: Special relationships*, Akademika Forlag, Oslo 2012, og Olav Riste: ”Frå integritetstraktat til atompolitikk: Det stormaktsgaranterte Norge 1905-1983” i boka til Rolf Tamnes: *Forsvarsstudier III: Årbok for Forsvarshistorisk forskningssenter Forsvarets høyskole 1983-84*, Tanum-Norli Oslo 1984.

politikken hadde slått feil, og Norge kunne ikke lengre stå utenfor allianser og blokkdannelser og samtidig ha en sikkerhetsgaranti for egen suverenitet. NATO-medlemskapet i 1949 representerer et tydelig brudd i den norske utenrikspolitikken, årsaksforklaringen til dette bruddet i nøytralitetsønsket var den andre verdenskrigen.³⁷⁹

Oppgaven viser at sikkerhetspolitikk var det sentrale politikkområdet under den kalde krigen, og at det er en tydelig kontinuitet i den norske sikkerhetspolitikken. Norges avhengighet av NATO og USA satte rammebetingelsene for den norske sikkerhetspolitikken. Likevel definerte Norge egne tiltak i sin sikkerhetspolitikk, som er forklart med begrepene avskrekking og beroligelse (ovenfor Sovjetunionen), og integrasjon og avskjerming (ovenfor allierte). Det kom nye innslag i utenrikspolitikken da Norge ble en ressursstormakt, med funn av petroleumsressurser, og fokuset var ikke lenger kun på sikkerhetspolitikk. Norge forble imidlertid en småstat med begrensede muligheter til å påvirke stormaktene, og derfor var det stormaktenes strategiske vurderinger og handlinger som i stor grad påvirket Norge og la premissene for den norske nordområdepolitikken under den kalde krigen.

Etter den kalde krigen fikk norske myndigheter mer selvsikkerhet og et høyere ambisjonsnivå. Norge hadde ikke lengre den samme store trusselen på dørstokken etter Sovjetunionens sammenbrudd, og sto derfor friere i sin utenrikspolitik. Økonomisk fikk Norge større muskler på grunn av petroleum, som igjen bidro til større internasjonal innflytelse. Norske politikere valgte å føre en engasjementspolitikk slik at landet ble anerkjent som en humanitær stormakt.³⁸⁰ Likevel har Norge holdt flere av sine økonomiske og sikkerhetspolitiske interesser ved like fra den kalde krigen. NATO-samarbeidet forble grunnpilaren for norsk sikkerhetspolitikk. Når NATO gjennomgikk en stor transformasjon etter den kalde krigen, fulgte Norge med på disse endringene i håp om best å kunne påvirke rammebetingelsene for norsk sikkerhetspolitikk. Norge har derfor vist stor vilje til å bidra til NATO-alliansens internasjonale engasjementer, og dette har satt premissene for norsk forsvars- og utenrikspolitik i nyere tid. Den norske engasjementspolitikken har blitt nedtonet i den senere tid, men det er enda tidlig å kommentere om denne politikken bare var et blaff i vinden. Stoltenberg II regjeringens ”nye” nordområdepolitikk var en fortsettelse av utviklingen som

---

³⁷⁹ Det er mulig å tenke seg at uten den andre verdenskrigen (eller hvis Norge ikke ble sett på som strategisk viktig og dermed ikke ble invadert) ville nøytralitetspolitikken vedvart.

³⁸⁰ Tannes, Rolf: ”Et større Norge” i boka til Even Lange, Helge Pharo og Øyvind Østerud: *Vendepunkter i norsk utenrikspolitik: Nye internasjonale vilkår etter den kalde krigen*, Unipub, Oslo 2009. s 259.

hadde startet under Bondevik regjeringen.³⁸¹ Kort oppsummert er den ”nye” nordområdepolitikken først og fremst en serie offentlige dokumenter³⁸² og enkelte nye aktiviteter som følger av disse.³⁸³ I den grad det er relevant å snakke om en gammel og en ny norsk nordområdepolitikk etter den kalde krigen er det i forhold til å kunne dele opp politikken i perioder, for noen tydelig forskjell eller skille er det ikke. Politikken ovenfor Russland og våre vestlige allierte fortsetter på i lik linje som tidligere.

Tilgangen og fordelingen av ressursene i nordområdene har forandret seg mye fra den kalde krigen til i dag. Spesielt Norge har med tiden ekspandert enormt sjøterritorielt i nordområdene med ”det store havnåmet”. Konfliktområder har blitt løst på fredelig vis, hvor folkeretten har blitt brukt som grunnlag for samhandling mellom aktørene i nordområdene.³⁸⁴ Andre tvister har også blitt løst på fredelig vis, som for eksempel delelinjeavtalen mellom Norge og Russland, samt enigheten om fiskeriforvaltningen. Likevel finnes det konfliktområder, spesielt rundt svalbardspørsmålet, som ikke har fått noen endelig løsning. Betydningen av nordområdene som ressursprovins har økt kraftig med de store petroleumsfunnene og petroleumsutvinningen. Dette har gjort Norge til en ressursstormakt og en viktig eksportør av petroleumsprodukter. Verden trenger mer energi, og derfor stiger interessen og viktigheten av nordområdene og gjør Norge viktigere i den globale sammenheng. Militærstrategisk har imidlertid den globale viktigheten av Nordområdene sunket drastisk etter den kalde krigen. For Russland er området igjen blitt militærstrategisk viktig og med økt russisk aktivitet og opprustning får området igjen en større militærstrategisk betydning.

Det er viktig å få frem at det er svært lite som tyder på at Russland ønsker å benytte seg av militære maktmidler mot Norge, og forholdet mellom landene er historisk gode.³⁸⁵ Økt russisk vektlegging av militære maktmidler bør allikevel bli sett på med skepsis og bekymring, og kan skape nye sikkerhetspolitiske utfordringer og påvirke utformingen av den norske sikkerhetspolitikken. For kjernen i den norske nordområdepolitikken er fortsatt sikkerhetspolitikk, og selv om Russland og Sovjetunionen er veldig forskjellige er fortsatt den

---

³⁸¹ Hønneland, Geir & Leif Christian Jensen: *Den nye nordområdepolitikken: Barentsbilder etter årtusenskiftet*, Fagbokforlaget, Bergen 2008. s 9.

³⁸² Startet med NOU-en *Mot nord!* i 2003.

³⁸³ Hønneland, Geir & Leif Christian Jensen: *Den nye nordområdepolitikken: Barentsbilder etter årtusenskiftet*, Fagbokforlaget, Bergen 2008. ss. 158-160.

³⁸⁴ Spesielt FNs Havrettskonvensjon og Svalbardtraktaten er viktige for nordområdene.

³⁸⁵ Under den kalde krigen skjedde det ingen direkte militære konfrontasjoner mellom Norge og Sovjetunionen.

norske nordområdepolitikken bygget rundt trusselen fra øst.

6.1 Konklusjon

*"Selve ulikheten i vekt og virksomhet kan av småstatene oppleves som press. Synsvinklene er ikke alltid sammenfallende. Småstaten har av og til lett for å bli selvopptatt. Stormaktene kan til tider bli for tunge på labben."*³⁸⁶

- Johan Jørgen Holst (1979).

Oppgaven spør om *"Hva er forskjellene og likhetene mellom den norske nordområdepolitikk under og etter den kalde krigen?"*. Oppgaven bruker begrepet norsk nordområdepolitikk som landets utenrikspolitikk i nordområdene, og dette er selvsagt en mye smalere definisjon enn for eksempel hva Stoltenberg II regjeringen opererte med.³⁸⁷ Oppgaven viser og definerer at kjernen i den norske nordområdepolitikken er sikkerhetspolitikken.³⁸⁸ Med en vedvarende kjerne preges den norske nordområdepolitikken av lange linjer med kontinuitet fra den kalde krigen til i dag. Jeg er enig med flere historikere i at vi enda ikke har tilstrekkelig avstand i tid for å kunne besvare spørsmålet om i hvilken grad slutten på den kalde krigen representerer et vendepunkt i norsk nordområdepolitikk på en tilfredsstillende måte.³⁸⁹ Min oppfatning er at slutten på den kalde krigen representerer et klart brudd globalt, mens for den norske nordområdepolitikken utgjør den ikke noe klart brudd. På tross av flere endringer fra den kalde krigen til etter den kalde krigen. Selv mener jeg at det nye fokuset på engasjementspolitikken, ikke representerer et brudd i den norske sikkerhetspolitikken, slik som bruddet fra isolasjonisme til storallianse etter andre verdenskrig. Argumentene mine for dette, er at Norge bruker engasjementspolitikken for å oppnå realpolitiske mål, og dermed i realiteten aldri ble viktigere enn sikkerhetspolitikken.³⁹⁰ Virkemidlene som bistand og

---

³⁸⁶ Statssekretær Johan Jørgen Holst utalte dette ved en middag i Moskva i januar 1979. Holst mente at samlivet mellom en småstat og en supermakt kunne innebære en rekke psykologiske problemer. Rolf Tamnes: *Oljealder 1965-1995, bind 6 i Norsk utenrikspolitikk historie*, Universitetsforlaget, Oslo 1997. s 36.

³⁸⁷ Se kapittel 1.

³⁸⁸ Sikkerhetspolitikken er den politikken en stat fører i et forsøk på å beskytte landet mot ekstern fysisk maktbruk og vold.

³⁸⁹ Lange, Even, Helge Pharo & Øyvind Østerud: *Vendepunkter i norsk utenrikspolitikk: Nye internasjonale vilkår etter den kalde krigen*, Unipub, Oslo 2009. s 8.

³⁹⁰ Det at regjeringen og norske politikeres ønske at engasjementspolitikken skulle offentlig fremstå som viktigere enn sikkerhetspolitikken gjør det ikke slik at engasjementspolitikken faktisk overtar for sikkerhetspolitikken. Dette synet kan også begrunnes med at når engasjementspolitikken truer

megling har blitt brukt fordi Norge som en småstat ikke har andre tilgjengelige ressurser for å kunne påvirke de store globale aktørene. Hvor vidt denne politikken har vært vellykket for Norge, eller ikke, er ikke denne oppgavens oppgave å svare på,³⁹¹ men har gitt Norge tilgang til viktige beslutningstagere og skapt økt interesse for Norge og norsk nordområdepolitikk.³⁹²

Dersom den norske nordområdepolitikken videreføres vil dette innebære et kontinuerlig høyt fokus på nordområdene. Forholdene ligger godt til rette for bedre samarbeidsbasert utvikling, og kan bygge videre på samarbeidende som startet under den kalde krigen. Det er fortsatt et dimensjonsproblem i forhold til naboen i øst, og en bekymring at området igjen blitt militærstrategisk viktig med økt russisk aktivitet og opprustning. Likevel har den militærstrategiske viktigheten av nordområdene minsket betydelig for USA og NATO etter den kalde krigen.³⁹³ Naturligvis har viktigheten av Norge som alliert også sunket, men dette har ikke endret det norske synet på USA og NATO, som garantist for norsk suverenitet. Norge er i dag, som under den kalde krigen, sterkt knyttet til NATO.³⁹⁴ Derfor forblir USA og NATO hovedpilaren i den norske sikkerhetspolitikken, på tross av at NATO har gjennomgått store endringer etter den kalde krigen. Derfor er det de ytre (globale) forutsetningene for Norge, og ikke indre forutsetningene som har styrt og styrer den norske nordområdepolitikken. Faktum er at det ikke er så store endringer i den norske nordområdepolitikken som tidligere regjeringer ønsker å overbevise oss om, noe som kan forklare den relativt stabile situasjonen som har hersket i nordområdene både under den kalde krigen og etter den kalde krigen.

---

nordområdepolitikken, viker engasjementspolitikken. Eksempler på dette er under den russiske krigføringen i Tsjetsjenia i 1995 og 1999-2000 var norske myndigheter varsomme med å legge seg ut med Russland. Det samme kan sies om Georgia krigen i 2008. Norge har en høy profil med hensyn til menneskerettigheter og folkerett så lenge norske overordnede interesser ikke står på spill.

³⁹¹ Helge Pharo påpeker at akademikere som har nærmest seg bistandspolitikken i kritisk modus har blitt møtt med ”ihjeltelser, utenomstakk eller rasende avsvigelser” se Helge Pharo og Monika Pohle Frasers bok *The aid rush. Vol. 1, Aid regimes in Northern Europe during the Cold War*, Unipub, Oslo 2008. s 88. Også Olav Riste argumenterer for at det er risikabelt å argumentere mot Norges engasjementspolitikk. Se Olav Riste sin artikkel i Aftenposten: ”Narcissus Norvegicus” (2007). http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/Narcissus-Norvegicus-6471485.html#.U29b0oF_viw (lastet 09.05.2014)

³⁹² USA ga for eksempel Norge økt oppmerksomhet som følger av Osloavtalen og fredsavtalen på Sri Lanka. Se Tore Nyhamar: ”Norsk utenrikspolitikk: Nasjonal internasjonalisme?” i boka til Jon Hovi og Raino Malnes: *Anarki, Makt og Normer: Innføring i internasjonal politikk*, Abstrakt Forlag, Oslo 2007. s 153

³⁹³ Og naturlig nok viktigheten av Norge som alliert.

³⁹⁴ Det var mange som mente at NATO ville bli irrelevant og forsvinne etter den kalde krigen, dette har så definitivt ikke skjedd.

Kilder

Primærkilder

Departementene (2009): *Nye byggesteiner i nord: Neste trinn i*

Regjeringens nordområdestrategi. Hentet 01. mai 2014.

fra: http://www.regjeringen.no/upload/UD/Vedlegg/Nordomr%C3%A5dene/byggesteiner_nord090323_2.pdf

Etterretningstjenesten (2013): *Fokus 2013. Etterretningstjenestens vurdering*. Hentet 11. august 2013.

fra: <http://forsvaret.no/om-forsvaret/organisasjon/felles/etjenesten/Documents/FOKUS-2013.pdf>

Forsvarsdepartementet (2009): *Evne til innsats: Strategisk konsept for forsvaret*. Hentet 06. januar 2014.

fra: http://www.regjeringen.no/upload/FD/Dokumenter/Evne-til-innsats_strategisk-konsept-for-Forsvaret.pdf

Forsvarsdepartementet (2004): *Styrke og relevans. Strategisk konsept for Forsvaret*. Hentet 25. april 2014.

fra: <http://www.regjeringen.no/upload/FD/Dokumenter/Styrke.pdf>

Kongeriket Norge og Den Russiske Føderasjon (2010): *Overenskomst mellom Kongeriket Norge og Den Russiske Føderasjon om maritim avgrensning og samarbeid i Barentshavet og Polhavet*. Hentet 05. januar 2014.

fra: http://www.regjeringen.no/upload/UD/Vedlegg/Folkerett/avtale_norsk.pdf

NATO (2006): "Comprehensive Political Guidance". Hentet 24. november 2013.

fra: <http://www.nato.int/docu/basic/b061129e.htm>

NOU 2003: 32. (2003): *Mot Nord! Utfordringer og muligheter i nordområdene*. Hentet 10. november 2013.

fra: <http://www.regjeringen.no/Rpub/NOU/20032003/032/PDFS/NOU200320030032000DDDPDFS.pdf>

Ot.prp. nr. 35 (2002-2003): *Om lov om Norges territorialfarvann og tilstøtende sone*. Hentet 01. desember 2014 fra Utenriksdepartementet.

- fra: <http://www.regjeringen.no/Rpub/OTP/20022003/035/PDFS/OTP200220030035000DDDPDFS.pdf>
- Prop. 1 S (2009-2010). (2010): *For budsjettåret 2010*. Hentet 02. mai 2014.
- fra: http://www.regjeringen.no/pages/2251297/PDFS/PRP200920100001_MDDDDPDFS.pdf
- Prop. 73 S (2011-2012) (2012): *Et forsvar for vår tid*. Hentet 13. oktober 2013.
- fra: <http://www.regjeringen.no/pages/37583840/PDFS/PRP201120120073000DDDPDFS.pdf>
- Regjeringen (2006): *Barents 2020: Et virkemiddel for en fremtidsrettet nordområdepolitikk*. Hentet 21. september 2013.
- fra: <http://www.regjeringen.no/upload/UD/Vedlegg/barents2020.pdf>
- St. Meld. 7 (2012): *Nordområdene: Visjon og virkemidler*. Hentet 14. november 2013.
- fra: <http://www.regjeringen.no/pages/35878716/PDFS/STM201120120007000DDDPDFS.pdf>
- St. Meld. Nr. 11 (1989-1990). (1990): *Om utviklingstrekk i det internasjonale samfunn og virkninger for norsk utenrikspolitikk*. Hentet 06. mai 2014.
- fra: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1989-90&paid=3&wid=a&psid=DIVL1833&s=True>
- St. Meld. Nr. 15 (2008-2009). (2009): *Interesser, ansvar og muligheter: Hovedlinjer i norsk utenrikspolitikk*. Hentet 02. mai 2014.
- fra: <http://www.regjeringen.no/pages/2162302/PDFS/STM200820090015000DDDPDFS.pdf>
- St.meld. nr 30. (2004-2005). (2005): *Muligheter og utfordringer i nord*. Hentet 21. september 2013.
- fra: <http://www.regjeringen.no/Rpub/STM/20042005/030/PDFS/STM20042005003000DDDPDFS.pdf>
- St. Meld. Nr. 59 (1996-1997). (1997): *Om samarbeidet i Atlanterhavspakt-organisasjonen*. Hentet 06. mai 2014.
- fra: http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/dok/regpubl/stmeld/19961997/stmeld-nr-59-1996-97-.html?regj_oss=2&id=191336
- Støre, Jonas Gahr (2010): "Det meste er nord! – Nordområdene og veien videre – i internasjonalt perspektiv". Hentet 15. september 2013 fra Utenriksdepartementet.

fra: http://media01.smartcom.no/Microsite/dss_01.aspx?eventid=5220

Utenriksdepartementet (2006): *Regjeringens nordområdestrategi*. Hentet 05. februar 2014.

fra: <http://www.regjeringen.no/upload/kilde/ud/pla/2006/0006/ddd/pdfv/302927-nstrategi06.pdf>

Litteraturliste

Sekundærkilder

Andresen, Rolf-Inge Vogt & Cecilie Senstad (2007): FFI-Rapport. "Russisk forsvarsmakt og forsvarsøkonomi – mål og midler". Hentet 12. februar 2014.

fra: <http://rapporter.ffi.no/rapporter/2007/02564.pdf>

Bukkvoid, Tor & Una Hakvåg (2012): FFI-FOKUS. "Det russiske forsvaret i en ny periode med Putin". Hentet 18. mars 2014.

fra: <http://www.ffi.no/no/Publikasjoner/Documents/FFI-Fokus-2012-1.pdf>

Bruusgaard, Kristin Ven (2006): FFI Rapport. "Fiskerikonflikter i Barentshavet – potensial for eskalering? En komparativ studie av russiske reaksjonsmønstre under oppbringelsen av "Tsjernigov" (2001) og "Elektron" (2005)". Hentet 18. mars 2014.

fra: <http://www.ffi.no/no/Rapporter/06-03167.pdf>

Børresen, Jacob, Gullow Gjeseth & Rolf Tamnes (2004): *Allianseforsvar i endring: 1970-2000, bd 5. Norsk forsvarshistorie*. Bergen: Eide Forlag.

Egeland, Jan (1989): *Impotent superpower – potent small state. Potentials and Limitations of Human Rights Objectives in the Foreign Policies of the United States and Norway*. Oslo: Universitetsforlaget.

Eriksen, Knut Einar & Helge Ø. Pharo (1997): *Kald krig og internasjonalisering 1949-65*, bd 5. Oslo: Universitetsforlaget.

Fløistad, Brit – Stortinget (2008): *Perspektiv 05/08: Svalbard-traktaten – ulike oppfatninger om traktatens anvendelsesområde*. Hentet 15. januar 2014.

fra: https://www.stortinget.no/Global/pdf/Utreddning/Perspektiv08_05.pdf

Fukuyama, Francis (1992): *The End of History and the Last Man*. New York: The free press. A division of Macmillan, Ink. Hentet 14. mars 2014. 2013.

fra: <http://www.social-sciences-and-humanities.com/PDF/The-End-of-History-and-the-Last-Man-.pdf>

- Frydenlund, Knut (1982): *Lille land – hva nå? Refleksjoner om Norges utenrikspolitiske situasjon*, Oslo: Universitetsforlaget.
- Gaddis, John Lewis (1987): *The Long Peace. Inquiries into the History of the Cold War*. New York: Oxford University Press.
- Gjeseth, Gullow (2011): *Landforsvarets krigsplaner: under den kalde krigen*. Oslo: Fagbokforlaget.
- Gottemoller, Rose & Rolf Tamnes (red.) (2008): *High North High Stakes: Security, energy, transport, environment*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Grandhagen, Kjell (2013): "Russland – sentral aktør i Nordområdene". Hentet 08. oktober 2013.
fra: <http://forsvaret.no/Documents/Sjef%20Etterretningstjenesten%20OMS%204.mars%202013.pdf>
- Grønmo, Sigmund (2004): *Samfunnsvitenskapelig metoder*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Holst, Johan Jørgen (1967): *Norsk sikkerhetspolitikk i et strategisk perspektiv*. Oslo: Norsk Utenrikspolitisk Institutt.
- Holtmark, Sven G (2008): "Norge og Sovjetunionen 1917-1991". Hentet 04. februar 2014.
fra: <http://polarhistorie.no/artikler/2008/norge%20og%20Sovjetunionen>
- Hovi, Jon & Raino Malnes (red.). (2007): *Anarki, Makt og Normer: Innføring i internasjonal politikk*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Hønneland, Geir (2012): *Arktiske utfordringer*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Hønneland, Geir. (2005): *Barentsbrytninger: Norsk nordområdepolitikk etter den kalde krigen* Oslo: Høyskoleforlaget.
- Hønneland, Geir (2012): "Norsk-russisk miljø- og ressursforvaltning i nordområdene". Hentet 12. april 2014.
fra: <http://septentrio.uit.no/index.php/nordlit/article/viewFile/2303/2134>
- Hønneland, Geir & Jørgen Holten Jørgensen (2006): *Moderne russisk politikk: En innføring i Russlands politiske system*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Hønneland, Geir & Lars Rowe (2010): *Nordområdene – hva nå?*, Trondheim: Tapir Akademiske Forlag.
- Hønneland, Geir & Leif Christian Jensen (2008): *Den nye nordområdepolitikken: Barentsbilder etter årtusenskiftet*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Jungar, Sune & Bent Jensen (red.) (1997): *Sovjetunionen och Norden – konflikt, kontakt*,

- influenser*. Helsingfors: FHS.
- Klevberg, Håvard (2011): *Maritim luftovervåkning i nord: 333 skvadron i norsk sikkerhetspolitikk*. Doktoravhandling. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Knut Kjeldstadli (1999): *Fortida er ikke hva den en gang var: En innføring i historiefaget*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kolstø, Pål (2008): *Russland: Folket, Historien, Politikken, Kulturen*. Oslo: Aschehoug.
- Lange, Even, Helge Pharo & Øyvind Østerud (red.) (2009): *Vendepunkter i norsk utenrikspolitikk: Nye internasjonale vilkår etter den kalde krigen*. Oslo: Unipub.
- Moen, Knut Egeland (1998): "Selvpålagte begrensninger i nord, 1945-65: Etableringen av Finnmarks-restriksjonene". Hentet 11. januar 2014.
fra: <http://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/99357/1/FS0598.pdf>
- Pharo, Helge (1976): "Bridgebuilding and Reconstruction: Norway faces the Marshall Plan" NUPI rapport Nr.27. Oslo: Norsk utenrikspolitisk institutt.
- Pharo, Helge & Monika Pohle Fraser (red.) (2008): *The aid rush: Aid regimes in Northern Europe during the Cold War*. Oslo: Unipub.
- Pharo, Helge & Patrick Salmon (2012): *Britain and Norway: Special relationships*. Oslo: Akademika Forlag.
- Repstad, Pål (2007): *Mellom nærhet og distanse: Kvalitative metoder i samfunnsfag*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Riste, Olav (2007): "Narcissus Norvegicus". Hentet 09. mai 2014.
fra: http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/Narcissus-Norvegicus-6471485.html#.U29b0oF_viw
- Rottem, Svein Vigeland, Geir Hønneland & Leif Christian Jensen (2008): *Småstat og energistormakt: Norges sikkerhetspolitiske rolle i nord*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Rowe, Lars (2013): *Pechenganikel: Soviet Industry, Russian Pollution, and the Outside World*. Doktoravhandling. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Rowe, Lars & Geir Hønneland (red.) (2007): *Russlandsbilder: Nye debattinnlegg om naboskap i nordområdene*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Skagestad, Odd Gunnar (2009): "Nordområdene – et elastisk begrep". Hentet 17. september 2013.
fra: http://www.nor-miltids.com/NMT2009/NMT-nr_2-3-2009/Skagestads%20_artikkel.pdf
- Skogrand, Kjetil (2004): *Alliert i krig og fred: 1940-1970*, bd 4. Norsk forsvarshistorie. Bergen: Eide Forlag.

- Skogrand, Kjetil & Rolf Tamnes (2001): *Fryktens likevekt: atombomben, Norge og verden 1945-1970*. Oslo: Tiden Norsk Forlag.
- Støre, Jonas Gahr (2006): "Norge som fredsnasjon – myte eller virkelighet?". Hentet 09. mai 2014.
fra: <http://www.regjeringen.no/nb/dokumentarkiv/stoltenberg-ii/ud/taler-og-artikler/2006/norge-som-fredsnasjon--myte-eller-virkel.html?id=273461>
- Svendsen, Tore (2009): *Forsvarets rolle ved sikkerhetspolitiske kriser i nordområdene*. Masteroppgave. Hentet 08. mai 2014.
fra: <http://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/99976/Svendsen%20Tore.pdf?sequence=1>
- Tamnes, Rolf (1984): *Forsvarsstudier III: Årbok for Forsvarshistorisk forskningscenter Forsvarets høyskole 1983-84*. Oslo: Tanum-Norli.
- Tamnes, Rolf (1997): *Oljealder 1965-1995*, bind 6 i Norsk utenrikspolitikk historie. Oslo: Universitetsforlaget.
- Tamens, Rolf & Knut Einar Eriksen (1999): "Norge og NATO under den kalde krigen". Hentet 01. mai 2014.
fra: <http://www.atlanterhavskomiteen.no/files/atlanterhavskomiteen.no/Tema/50aar/1a.htm>
- Toje, Asle (2010): "Norsk utenrikspolitikk - en kritikk". Hentet 14. mars 2014.
fra: http://asletoje.com/pdf_gallery/103.pdf
- Wolner, Silje Feet (2013): *Russisk økt vektlegging av militære maktmidler i nordområdene*. Masteroppgave. Hentet 02. mai. 2014.
fra: <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/36933/Wolner-Master.pdf?sequence=1>

Andre internetsider

- Aftenposten (2013): "Delelinjeavtalen brukes mot Medvedev". Hentet 14. september 2013.
fra: http://www.aftenposten.no/nyheter/uriks/Delelinjeavtalen-brukes-mot-Medvedev-7139204.html#.UzrBlqh_spU
- Aftenposten (2011): "Hvis du ikke er i ditt eget område, er du i trøbbel". Hentet 09. mai 2014.
fra: <http://www.aftenposten.no/nyheter/uriks/article3496776.ece>
- Dagbladet (2011): "Støre stolt over fiks ferdig Norge etter at han fikset delelinja". Hentet 10.

- mai 2014.
fra: <http://www.dagbladet.no/2011/11/18/nyheter/innenriks/nordomradene/19078192/>
- Forsvarsdepartementet (2005): "Elektron-saken". Hentet 10. desember 2013.
fra: <http://www.regjeringen.no/nb/dokumentarkiv/stoltenberg-ii/fd/Nyheter-og-pressemedlinger/Nyheter/2005/elektron-saken.html?id=99684>
- Høyre artikkel (2011): "Budsjett 09: Lite nytt om nordområdene". Hentet 27. januar 2014.
fra: <https://www.hoyre.no/Budsjett+09%3A+Lite+nytt+om+nordomr%C3%A5dene.d25-SxlzOXI.ips>
- NRK (2013): "Trente på bombetokt mot Sverige". Hentet 23. april 2013.
fra: <http://www.nrk.no/verden/trente-pa-bombetokt-mot-sverige-1.10995116>
- Nærings- og fiskeridepartementet (2014): "Fiskevernsonen ved Svalbard og fiskerisonene ved Jan Mayen". Hentet 11. april 2014.
fra: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/nfd/tema/fiske-og-havbruk/rydde-internasjonalt/fiskevernsonen-ved-svalbard-og-fiskeriso.html?id=445285>
- Olje- og energidepartementet og Oljedirektoratet (2012): "Fakta 2012. Norsk petroleumsvirksomhet". Hentet 15. januar 2014.
fra: http://npd.no/Global/Norsk/3-Publikasjoner/Faktahefter/Fakta2012/Fakta_2012_web.pdf
- Oljedirektoratet (2013): "Nye ressurstall for Barentshavet sørøst og norsk havområde ved Jan Mayen". Hentet 15. januar 2014.
fra: <http://www.npd.no/no/Nyheter/Nyheter/2013/Nye-ressurstall-for-Barentshavet-sorost-og-Jan-Mayen/>
- Statens strålevern (2014): "Om atomhandlingsplanen". Hentet 08. mai 2014.
fra: <http://www.nrpa.no/fakta/90976/om-atomhandlingsplanen>
- Store Norske Leksikon (2014):
"Arne Treholt". Hentet 27. april 2014.
fra: http://snl.no/Arne_Treholt
"Den kalde krigen". Hentet 01. mai 2014.
fra: http://snl.no/Den_kalde_krigen
"Svalbard". Hentet 19. mars 2014.
fra: www.snl.no/svalbard
- VG (2010): "Norge har mislyktes fullstendig med delelinjeavtalen". Hentet 14. september 2013.

fra: <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/russland/norge-har-mislyktes-fullstendig-med-delelinjeavtalen/a/10004511/>

Bilder

Figur 1: "Oversiktskart over nordområdene" (2008): Bildet hentet fra NUPI. Hentet 15. september 2013.

fra: http://hvorhenderdet.nupi.no/var/ezwebin_site/storage/images/hvorhenderdet/artikler/2008_2009_1/nordomraadepolitikk/nordomraadene/97117-1-nor-NO/nordomraadene.gif

Figur 2: "Oversiktskart over Pomorsonen med to enklaver" (2006): Bildet hentet fra Regjeringen: *Barents 2020: Et virkemiddel for en fremtidsrettet nordområdepolitikk*. Hentet 21. september 2013.

fra: <http://www.regjeringen.no/upload/UD/Vedlegg/barents2020.pdf>

Figur 3: "Oversiktskart over de norske fiskerisonene" (2007): Bildet hentet fra Universitetsbiblioteket. Hentet 15. september 2013.

fra: <http://www.ub.uib.no/avdeling/jur/arkiv/polar.htm>

Figur 4: "Oversiktskart over delelinjen mellom Norge og Russland" (2010). Bilde hentet fra Fridtjof Nansens Institutt. Hentet 05. januar 2014.

fra: <http://www.fni.no/news/newspics/delelinje200.jpg>

